МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ПОЛІЦЕЙСЬКА ДЕОНТОЛОГІЯ

Навчально-методичний посібник

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

УДК 174:351.74(075.8)(072)
П50

Рецензенти:

Деревянко Богдан Володимирович — доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень ім. В. К. Мамутова НАН України;

Князькова Любов Михайлівна — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Маріупольського державного університету

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою Донецького державного університету внутрішніх справ (протокол № 4 від 21 листопада 2025 року)

П50 **Поліцейська** деонтологія : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти галузей знань «К Безпека і оборона» та «D Бізнес, адміністрування та право» / Є. В. Зозуля, Н. О. Коваленко, Я. А. Петрук, Р. Я. Ріжняк, О. С. Туренко, Д. В. Хитровський. — Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2025. — 236 с.

ISBN 978-617-554-688-8

Навчально-методичний посібник «Поліцейська деонтологія» присвячений формуванню морально-етичних засад професійної діяльності працівників поліції. У посібнику розкрито сутність та принципи поліцейської етики, поняття службового етикету, професійного обов'язку, дисципліни й законності, а також механізми запобігання професійній деформації. Значну увагу приділено практичним аспектам дотримання етичних норм під час взаємодії з громадянами, колегами та представниками інших органів влади. Матеріал укладено відповідно до вимог чинного законодавства України та міжнародних стандартів поліцейської поведінки.

Посібник призначений для здобувачів та викладачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, а також для працівників Національної поліції, які прагнуть удосконалити знання в галузі професійної етики, підвищити рівень моральної культури та правосвідомості у службовій діяльності.

УДК 174:351.74(075.8)(072)

© Донецький державний університет внутрішніх справ, 2025

ISBN 978-617-554-688-8

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 6

Розділ 1. ПОЛІЦЕЙСЬКА ДЕОНТОЛОГІЯ ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА *(Петрук Я. А.)* 9
Вступ 10
1.1 Поліцейська деонтологія як складова юридичної деонтології 11
1.2 Історія виникнення та етапи становлення поліцейської деонтології 14
1.3 Основні завдання і функції поліцейської деонтології 22
1.4 Зв'язок поліцейської деонтології з іншими юридичними та суспільними дисциплінами. Значення вивчення поліцейської деонтології для правоохоронців 28
Висновки 33

Розділ 2. ПОЛІЦЕЙСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ: ОЗНАКИ, ВИТОКИ, ВИДИ ТА ПРИНЦИПИ *(Коваленко Н. О., Ріжняк Р. Я.)* 39
Вступ 40
2.1 Походження та генезис поліцейської діяльності 40
2.2 Зміст, система та види поліцейської діяльності 49
2.3 Національна поліція України як суб'єкт поліцейської діяльності 53
2.4 Забезпечення прав і свобод людини в поліцейській діяльності. Гендерна рівність в органах Національної поліції України 60
Висновки 70

Розділ 3. НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ДЕОНТОЛОГІЧНІ СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ *(Ріжняк Р. Я.)* . . . 78
Вступ . . . 80
3.1 Міжнародні стандарти професійної діяльності юристів: загальна характеристика . . . 81
3.2 Міжнародні та європейські етичні стандарти правоохоронної діяльності . . . 85
3.3 Міжнародні стандарти поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку . . . 90
3.4 Деонтологічні документи у сфері охорони правопорядку . . . 95
3.5 Аналіз ключових міжнародних документів . . . 100
3.6 Морально-етичні стандарти професійної діяльності поліції іноземних держав . . . 107
Висновки . . . 113

Розділ 4. ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО *(Хитровський Д. В.)* . . . 124
Вступ . . . 125
4.1 Поняття, зміст та принципи професійної етики поліцейського . . . 127
4.2 Етичні вимоги до поліцейського у взаємодії з суспільством . . . 130
4.3 Етика у службових і міжвідомчих відносинах . . . 134
4.4 Порушення етичних норм: наслідки і відповідальність . . . 137
Висновки . . . 141

Розділ 5. ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ТА СЛУЖБОВИЙ ЕТИКЕТ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО (*Туренко О. С.***)** . . . 148
Вступ . . . 149
5.1 Поняття, ознаки і види культури . . . 150
5.2 Професійна культура поліцейського . . . 155
5.3 Дисципліна і законність в діяльності поліції . . . 175
Висновки . . . 180

Розділ 6. СОЦІАЛЬНІ КОНФЛІКТИ, ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ *(Зозуля Є. В.)* 189
Вступ 190
6.1 Соціальні конфлікти та їх прояв у сфері поліцейської діяльності 193
6.2 Роль ризику у професійній діяльності поліцейського 199
6.3 Поняття професійної деформації поліцейського. Форми та рівні професійної деформації 206
6.4 Причини й умови професійної деформації поліцейського 210
6.5 Основні напрями профілактики та подолання професійної деформації поліцейського 214
Висновки 228

ПЕРЕДМОВА

Сучасний етап розвитку суспільства та держави характеризується зростанням ролі моральних і правових чинників у діяльності правоохоронних органів. У цьому контексті особливого значення набуває поліцейська деонтологія — навчальна дисципліна, що поєднує етичні, моральні та професійні засади поведінки працівників поліції. Її зміст спрямований на формування в майбутніх правоохоронців усвідомлення високої суспільної місії служіння людині, державі й закону. Адже ефективність поліції вимірюється не лише рівнем професійних навичок чи юридичних знань, а передусім ступенем моральної зрілості, етичної культури та почуттям відповідальності кожного поліцейського.

Посібник розроблений колективом кафедри загальноправових дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ з метою забезпечення системного підходу до вивчення етичних стандартів правоохоронної діяльності. Він ґрунтується на положеннях Конституції України, Закону України «Про Національну поліцію», «Правил етичної поведінки поліцейських» (2016 р.), Європейського кодексу поліцейської етики (2001 р.) та інших міжнародних документів, що визначають морально-правові орієнтири діяльності працівників поліції. Особлива увага приділяється гармонізації національних деонтологічних норм із європейськими стандартами доброчесності, справедливості та поваги до прав людини.

Посібник містить теоретичний, практичний і виховний компоненти. У теоретичній частині розкриваються поняття, принципи та завдання поліцейської деонтології, її взаємозв'язок із юридичною етикою, соціологією, психологією та філософією права. Практичний блок орієнтований на розвиток у здобувачів умінь застосовувати деонтологічні норми

в конкретних службових ситуаціях, під час спілкування з громадянами, колегами та представниками інших інституцій. Виховний аспект спрямований на формування внутрішньої культури поліцейського, його здатності приймати рішення відповідно до закону, моральних переконань і професійного обов'язку.

Авторський колектив виходив із того, що моральна компетентність поліцейського є не менш важливою, ніж правова. Підготовка сучасного працівника поліції має базуватися на інтеграції правових знань і моральних цінностей, що забезпечує формування єдиної системи професійної свідомості. Саме тому у виданні акцент зроблено на питаннях моральної саморегуляції, запобігання професійній деформації, розвитку навичок конструктивного спілкування й толерантної поведінки.

Посібник покликаний не лише дати здобувачам знання про норми та принципи етичної поведінки, а й виховати у них потребу діяти відповідно до внутрішніх переконань, керуючись ідеалами законності, гуманізму, чесності, поваги до людської гідності. У центрі уваги дисципліни — особистість поліцейського як носія моральної культури, здатного ухвалювати справедливі рішення в умовах морального вибору та професійного ризику.

Посібник стане у пригоді здобувачам та викладачам закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, а також працівникам Національної поліції України, які прагнуть підвищити рівень своєї професійної етики. Його матеріали можуть бути використані в процесі викладання дисциплін «Юридична деонтологія», «Етика професійної діяльності поліцейського», «Професійна культура правоохоронця», а також у практичній підготовці персоналу поліції.

Автори висловлюють щиру вдячність колегам, рецензентам і всім, хто долучився до створення цього посібника. Сподіваємося, що він стане дієвим інструментом у підготовці нової генерації поліцейських — професіоналів високої культури,

моральної стійкості та відданості служінню суспільству й державі.

Для ширшого ознайомлення з проблематикою поліцейської деонтології автори радять звернути увагу на такі книги:

1. Бабенко А. М., Борисова О. О. Юридична деонтологія : навч. посіб. Одеса : ОДУВС, 2022. 176 с.

2. Курс лекцій з юридичної деонтології : навч. посіб. / І. А. Логвиненко, І. Л. Невзоров, Є. С. Логвиненко та ін. ; за заг. ред. І. А. Логвиненка, І. Л. Невзорова / МВС України; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. 184 с.

3. Пендюра М. М., Старицька О. О. Поліцейська деонтологія : навч. посіб. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 276 с.

4. Пендюра М. М. Поліцейська деонтологія : курс лекцій. Київ : 7БЦ, 2021. 277с.

5. Поліцейська деонтологія : навч. посіб. / кол. авт. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 144 с.

6. Поліцейська деонтологія : навч. посіб. / за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 316 с.

7. Поліцейська діяльність : підручник / С. С. Вітвіцький, В. С. Тулінов, О. М. Мердова та ін. ; за заг. ред. проф. С. С. Вітвіцького. Київ : ВД Дакор, 2021. 372 с.

Розділ 1
ПОЛІЦЕЙСЬКА ДЕОНТОЛОГІЯ ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Вступ
1.2 Поліцейська деонтологія як складова юридичної деонтології
1.2 Історія виникнення та етапи становлення поліцейської деонтології
1.3 Основні завдання і функції поліцейської деонтології
1.4 Зв'язок поліцейської деонтології з іншими юридичними та суспільними дисциплінами. Значення вивчення поліцейської деонтології для правоохоронців
Висновки

Мета теми — донести розуміння сутності, змісту, сучасний стан розвитку поліцейської деонтології (далі — ПД), її методів, предмета, етапів історичного розвитку науки та актуальність для поліцейського та правоохоронних органів.

При вивченні даної теми здобувачі вищої освіти повинні:

Знати:

— поняття «поліцейська деонтологія» та її місце в системі юридичної деонтології;

— як ПД сприяє формуванню професійної етики поліцейських;

— етапи становлення поліцейської деонтології, виділяти основні історичні події, що вплинули на її розвиток;

— ключові функції поліцейської деонтології, у тому числі виховні, регулятивні, інформаційно-комунікативні аспекти;

— як ПД перетинається та взаємодіє з іншими галузями юридичних та соціальних наук, включаючи кримінальне право, психологію, соціологію.

Вміти:

— працювати з науковою та методичною літературою, нормативними джерелами та критично оцінювати їх;

— аналізувати властивості окремих юридичних дисциплін, що здійснюють порівняльно-правові дослідження, визначати їх місце в структурі юридичної науки, зв'язки з іншими юридичними та соціально-гуманітарними дисциплінами;

— використовувати різноманітні методи дослідження під час тлумачення правових актів;

— розрізняти, обирати необхідні філософські, загальнонаукові, частково-наукові та спеціальні методи конкретних наукових досліджень, адаптувати їх стосовно особливостей предмету та завдань власного дослідження.

Вступ

Поліцейська деонтологія є важливою навчальною дисципліною для професійної підготовки майбутніх працівників правоохоронних органів, яка спрямована на формування у правоохоронців високих моральних стандартів, професіоналізму та відповідальності, що є надзвичайно важливим у контексті їх взаємодії з громадянами, дотримання прав людини та забезпечення законності в діяльності правоохоронних органів. Окрім того, ПД є ключовою дисципліною, яка забезпечує не лише правову підготовку, а й морально-етичні орієнтири для ефективного виконання службових обов'язків. Адже в умовах, коли поліція взаємодіє з різними категоріями громадян, а також має справу з конфліктними і складними ситуаціями, важливо не тільки володіти професійними навичками, а й дотримуватися високих етичних стандартів, що допомагає зберігати довіру суспільства до правоохоронних органів. Тому вивчення поліцейської деонтології в рамках навчального процесу в закладах вищої

освіти МВС України є необхідним для підготовки майбутніх поліцейських, які повинні не лише добре орієнтуватися в правових нормах, а й розуміти моральні та етичні аспекти своєї діяльності.

1.1 Поліцейська деонтологія як складова юридичної деонтології

Однією з основних потреб людини виступає безпека у всіх сферах її життєдіяльності, необхідність забезпечення в першу чергу права на отримання професійної якісної медичної допомоги, гуманного поводження та поважного ставлення до неї під час відправлення правосуддя та правового захисту, що і стало передумовою виникнення деонтології лікаря та юриста, яким людина довіряє своє «життя», усвідомлюючи залежність своєї долі від їх професіоналізму.

Вперше термін «*деонтологія*» застосував англійський соціолог, філософ, юрист Ієремія Бентам (1748–1832 рр.). У своїй праці 1834 року «Деонтологія, або наука про мораль» (“*Deontology, or the Science of Morality*”) він визначив фактично новий розділ етики, що досліджував проблеми співвідношення моралі та права, проблеми обов’язку, моральних вимог та нормативів в цілому, належності, як специфічної для моральності форми прояву соціальної необхідності. І. Бентам основним завданням деонтології вважав глибоке дослідження певної проблеми, лише після цього можливо все зважити, а потім вже використовуючи аналіз та синтез вивести низку загальнозначущих положень та теорій.

Упродовж тривалого часу у вузькому розумінні деонтологією називали професійну етику медиків — як систему етичних норм виконання медичними працівниками своїх службових обов’язків. У медицині було сформовано особливе вчення — медичну деонтологію.

Система юридичних деонтологічних знань склалася значно пізніше, ніж у медицині.

У 70-ті роки XX ст. в юридичних закладах освіти викладався спеціальний курс «*Вступ до юридичної спеціальності*», метою якого була підготовка студентів до включення їх у процес навчання та інформація про майбутню професійну діяльність. Пізніше було видано відомий широкому колу спеціалістів підручник С. Алексєєва (1976 р.), який став першим кроком на шляху до створення нової юридичної науки, хоча у той час термін «*юридична деонтологія*» ще не використовувався.

У другій половині 1980-х років на юридичних факультетах була запропонована для вивчення навчальна дисципліна «Юридична деонтологія», початківцем якої був професор В. Горшенєв.

С. Гусарєв, О. Тихомиров вважають, що юридична деонтологія розкриває зміст та взаємозв'язок таких соціальних явищ, як юридична наука та юридична практика, визначає її функції, виходячи з норм та принципів суспільної моралі, формує систему вимог професійного та особистого порядку, висвітлює етичний бік діяльності юриста, враховуючи спеціалізацію юридичної професії. Юридичною деонтологією вивчаються система, форми, методи та засоби підготовки висококваліфікованих юристів-професіоналів.

С. Сливка визначає юридичну деонтологію як науку про внутрішній імператив службового обов'язку, що створює передумови та мотиви вибору юристом норм поведінки у практичній діяльності про формування власних норм для кожної ситуації зокрема.

В. Горшенєв стверджує, що юридична деонтологія — це галузь юридичної науки, що узагальнює систему знань про мудрість спілкування та мистецтво прийняття вірного рішення у юридичній практиці, тобто наука про пошук атмосфери досягнення необхідного, істинного результату в спілкуванні юриста як з колегами, так і з тими, кому він надає свої професійні послуги та кого повинне обслуговувати

правовими засобами в процесі реалізації ними свого правового статусу.

Отже, деонтологія формується як система норм, вимог та принципів належної професійної поведінки. З плином часу вже як наука вона формує систему наукових знань про обов'язок та норми належної поведінки людей у реальній суспільній практиці. Професійна деонтологія, навіть якщо вона оформлена у конкретну систему знань, не є вченням абсолютним і таким, що складається з усталених правил, пунктів, параграфів. Тобто специфіка даної науки полягає в тому, що вона пов'язує етику та право. Лише у деяких професіях існують деонтологічні норми, принципи, кодекси (медична деонтологія, юридична деонтологія, поліцейська деонтологія тощо).

Юридична деонтологія — це наука, що вивчає етичні норми і правила поведінки професіоналів юридичної сфери, зокрема адвокатів, суддів, прокурорів, юристів та правоохоронців. Вона формує основи моральних вимог до діяльності цих осіб та встановлює стандарт їхньої поведінки в процесі виконання професійних обов'язків. Поліцейська деонтологія є підгалуззю юридичної деонтології, адже поліцейські, як і інші представники юридичних професій, повинні діяти в межах етичних норм.

ПД є важливою складовою загальної юридичної деонтології, адже вона визначає етичні засади діяльності правоохоронців та встановлює морально-правові орієнтири в межах правозастосування.

Взаємозв'язок поліцейської деонтології з юридичною деонтологією характеризується наступними ознаками:

1. *Етичні принципи юридичної професії* — юридична деонтологія охоплює моральні норми та професійні стандарти для всіх представників правничих професій, включаючи суддів, адвокатів, прокурорів і поліцейських. ПД уточнює специфічні вимоги до поведінки правоохоронців.

2. *Взаємодія із законодавством* — юридична деонтологія враховує загальні етичні аспекти застосування норм права,

а ПД конкретизує правила поведінки поліцейських у межах правоохоронної діяльності.

3. *Гарантія прав громадян* — як частина юридичної деонтології, ПД орієнтує правоохоронців на повагу до прав і свобод громадян, забезпечуючи справедливість та рівність у правозахисній діяльності.

4. *Попередження професійних ризиків* — ПД допомагає правоохоронцям уникати моральних конфліктів, корупційних ризиків і випадків перевищення службових повноважень.

Таким чином, ПД є важливою складовою юридичної деонтології, яка регулює етичні норми та правила поведінки правоохоронців. Вона зосереджена на специфічних аспектах поліцейської діяльності, які вимагають від працівників поліції не лише юридичних знань, але й високих моральних стандартів, що забезпечують справедливість, законність і повагу до прав людини. У межах юридичної деонтології ПД виступає як одна з галузей, яка встановлює важливі етичні вимоги для правоохоронців, сприяючи підтриманню правопорядку та довіри до правоохоронної системи.

1.2 Історія виникнення та етапи становлення поліцейської деонтології

Становлення і розвиток поліцейської деонтології пов'язано із ускладненням функцій поліцейської діяльності, соціальним навантаженням професії поліцейського. Поліцейські несуть свою службу в умовах серйозних морально-психологічних навантаженнях та високому рівні відповідальності за свої дії.

Складність поліцейської діяльності полягає, зокрема, і в підвищенні вимог до стандартів професійної етики поліцейського, який виконує важливу функцію — захист прав і основоположних свобод людини і громадянина.

Правоохоронна система — це не лише механізми та суб'єкти правоохоронної діяльності, якими є поліція, ДБР, НАБУ

чи прокуратура, — це конкретні люди, фахівці, з яких власне і складаються ті чи інші правоохоронні органи, і які перетворюють теоретичні моделі правової системи на реально функціонуючі. А отже, від ставлення правоохоронця (поліцейського) до виконання своїх обов'язків залежить ефективність правоохоронної системи.

На межі XX–XXI ст. спостерігається об'єктивна тенденція гармонізації (узгодження) деонтологічних норм і принципів у сфері правоохоронної діяльності на міжнародному рівні. Особливо помітним цей процес є в Європейському Союзі та державах-членах Ради Європи. У національних деонтологічних кодексах втілюються єдині принципи і підходи, що формують етичні стандарти діяльності правоохоронця, зокрема поліцейського. Тобто відбувається зближення в розроблені моделей культури професійної поведінки правоохоронців різних держав.

У сучасній науці існує тенденція до спеціалізації в системі гуманітарних знань, їх певної професіоналізації у зв'язку з ускладненням суспільних відносин та механізмів їх правового регулювання. Однією з особливостей сучасного етапу розвитку юридичної науки є встановлення етичних стандартів для професійних груп у сфері права. У сфері правоохоронної діяльності відбувається процес уніфікації стандартів професійної діяльності службовців поліції. Зокрема, йдеться про запровадження єдиних стандартів поведінки для поліції, які б застосовувалися незважаючи на національні кордони в межах Європи.

Вказаний процес передбачає формування відповідних деонтологічних принципів і норм для конкретизації належної поведінки поліцейських, зокрема її передбачуваності і прозорості. Забезпечення теоретичної основи цього процесу відбувається в межах поліцейської деонтології.

Про єдність права та моралі як важливих суспільних цінностей. Об'єктом дослідження поліцейської деонтології є взаємозв'язок категорій моралі та права у професійній діяльності правоохоронців (зокрема, поліцейських), застосування

моральних норм (*добра і справедливості, людинолюбства*) у практиці поліцейської діяльності. За висловом відомого американського філософа права Л. Л. Фуллера, йдеться про «*мораль, що уможливлює право*».

Річ у тім, що юридичні категорії, як наприклад, справедливість, мають подвійне навантаження, будучи також і етичною категорією. Наприклад, категорія справедливості, як найважливіша етична категорія, має насамперед значення як принцип рівності між людьми.

Задля сприйняття правової реальності важливим є розуміння самого права, зокрема його співвідношення з іншими соціальними регуляторами (*мораль, релігія*). У цьому контексті ми підтримуємо позицію, за якою національні та міжнародні системи цінностей випливають із загальних та спільних цінностей, таких як гідність, рівність та свобода.

Ця позиція стверджує, що вказані цінності підтверджують дотримання основних прав людини. Дійсність будь-якого національного правового порядку ґрунтується на фундаментальних принципах гідності, рівності та свободи, які закріплені в багатьох правилах національних правових порядків, але по суті належать до категорій етики, моралі та справедливості». Саме в цьому проявляється цінність і багатогранність такого соціального феномена яким є право.

Тож право можна розглядати як кодифікацією моральних поглядів суспільства. Український вчений О. Проневич вважає, що основні права людини як норми національного та міжнародного права одночасно належать і до моралі та етики. Таке розуміння права в соціумі, на його думку, сприяє гарантованості його дотримання, підкорення праву: «*Загальнолюдські цінності та основні права людини перетинаються, і такий взаємозв'язок цінностей і основоположних прав людини фіксує фундаментальну єдність між правом та мораллю. Отже, у цьому значенні право є концепцією передових моральних принципів, що є загальними для всіх учасників міжнародної спільноти*». Словом розуміння моральності права, побудованого на таких

категоріях як рівність, справедливість, свобода, наближеність його до існуючих в соціумі моральних норм, не просто засвідчує цінність права, але є гарантією його дотримання.

Осмислення указаного взаємозв'язку між мораллю та правом має означати, що ті хто за своєю професією зобов'язані його захищати (*юристи чи правоохоронці*), діятимуть на основі внутрішніх переконань, серед яких цінність права *(його осмислення в правосвідомості)* займає першорядне значення. Так виникає осмислення правоохоронцем власної професійної діяльності як певної важливої соціальної місії, що передбачає обов'язок захищати право.

Науковці Ю. Римаренко, В. Кукушин вважають, що вчення про обов'язок та належну поведінку, норми цієї поведінки, що реалізуються відповідно до професійного обов'язку і є деонтологією, або одним із її значень. Учені також вважають, що у центрі уваги деонтології як науки про обов'язок і належне, постійно присутнє поняття обов'язку, що характеризує відношення особи до соціуму і її соціальну місію в ньому *(обов'язок воїна перед Батьківщиною, правоохоронця перед громадянином, лікаря перед пацієнтом).*

Зі свого боку маємо доповнити, що в центрі науки про обов'язок є не тільки ставлення особи правоохоронця *(зокрема, поліцейського)* до соціуму. Йдеться також і про плекання авторитету правоохоронця чи правника задля підвищення авторитету державної влади.

О. Проневич називає такий процес тенденцією до етизації державної служби. Падіння авторитету державної влади може мати своїм наслідком деструкцію всієї системи влади. Поліцейська деонтологія, чи взагалі деонтологія, має подвійне призначення формувати авторитет державних інститутів *(зокрема, правоохоронних),* який базується на виконанні професійних обов'язків службових та посадових осіб, зокрема, відповідно до певних етичних стандартів.

Ще одним важливим уточненням для осмислення підходів до поняття деонтології є наступна теза: «*Деонтологія,*

як система морально-етичних норм, більш за все застосовується до моральної сфери соціальних відносин, впливає насамперед на моральну свідомість працівників різних професій, а за допомогою моральних вимог — на їхню поведінку, діяльність і всю соціальну практику». Тобто, йдеться про взаємозв'язок етики, права і моралі, які є чинниками, що впливають на правовідносини у сфері правоохоронної діяльності, і очевидно є об'єктом дослідження поліцейської деонтології, як деонтології у сфері правоохоронної діяльності.

Учені пропонують низку підходів до визначення професійної деонтології, якою, на нашу думку, і є ПД, а саме:

1) розділ етики, що розглядає проблеми належного ставлення поліцейським до виконання свого обов'язку і професійних вимог;

2) система знань про професійну етику та інші норми професійної поведінки особи поліцейського;

3) вчення про специфічні соціальні норми працівників юридичних професії, моральних обов'язків юриста, поліцейського;

4) наукова і навчальна дисципліна про норми і правила професійної поведінки фахівців, їхнього морального і професійного обов'язку та відповідальності.

Отже, деонтологія виконує функції інтеграції, упорядкування, підтримки процесів функціонування професійних груп як конкретних соціальних спільнот і є системою (правових, моральних, організаційно-управлінських) норм, що визначаються *(детерміновані)* соціальною роллю, статусом, функціями, характером діяльності фахівців-професіоналів, наприклад, юристів, поліцейських чи медиків.

Процес становлення поліцейської деонтології як науки, що досліджує аспекти формування стандартів належної поведінки поліцейських *(належного ставлення до виконання службового обов'язку згідно з певними морально-етичними вимогами)* розпочався в Україні порівняно недавно.

Одним із перших таких ґрунтовних досліджень стала «*Міжнародна поліцейська енциклопедія*», 1-й том якої висвітлює

теоретико-методологічні і концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології. Автори цього видання зазначають, що саме Європейський кодекс поліцейської етики 2001 року станом на сьогодні є основою для формування деонтологічних стандартів професійної діяльності поліції.

Наступним етапом становлення поліцейської деонтології в Україні стало дисертаційне дослідження Є. Гіди (*захист докторської дисертації відбувся у 2012 році*), наукові праці О. Проневича, М. Пендюри, В. Савіщенко. Вказані праці присвячені з'ясуванню юридичної природи деонтологічних стандартів професійної діяльності поліцейського та визначення ефективності їх регламентації.

Науковці загалом констатують, що процес становлення поліцейської деонтології як науки в Україні щойно розпочався.

Тож формування таких наукових знань, що є об'єктом дослідження цієї науки, вимагає урахування тенденції її формування в межах Європейського Союзу. Згадані вище науковці констатують, що саме Європейський кодекс поліцейської етики 2001 року нині є основою для формування деонтологічних стандартів професійної діяльності поліції. Звісно, що Європейський кодекс поліцейської етики 2001 р. виник не на порожньому місці, оскільки до того вже було розроблено низку подібних документів, як-от Декларація про поліцію 1979 року, чи Кодекс поведінки посадових осіб з підтримки правопорядку 1979 року. На їхньому детальному аналізі ми зупинимося згодом. Тобто, вказаний процес формування принципів і норм поліцейської деонтології, що є в основі деонтологічних кодексів поліції вже має півстолітню історію, і розпочався з II половини XX століття. У межах навчальної дисципліни ми з Вами вивчатимемо, які ж власне стандарти професійної етики поліції розроблені на міжнародному та національному рівнях. Такі стандарти професійної етики поліції є систематизовані в міжнародних та національних стандартах поліцейської етики. Для цього в посібнику передбачено окрему тему.

Важливим завданням поліцейської деонтології як науки, є необхідність узгодження принципів та норм поліцейської етики на міжнародному рівні. Крім того ще й імплементація норм та принципів, що містяться в Європейському кодексі поліцейської етики 2001 року в національне законодавство держав-учасниць Ради Європи. І, відповідно, у практичну діяльність поліцейських в Україні. Частково положення деонтологічних кодексів поліції вже є імплементовані в Закон України «Про національну поліцію» від 02.07.2015 та у Правила етичної поведінки поліцейських від 09.11.2016. Деонтична складова у поліцейській діяльності має слугувати моральній легітимізації Національної поліції України в очах громадянського суспільства, після подій Революції Гідності 2013–2014 рр.

Існує декілька підходів до розуміння поліцейської деонтології (як науки), і важливим тут є визначення запропоноване Є. Гідою: «*Під поліцейською деонтологією варто розуміти юридичну науку, що вивчає вимоги до належної професійної поведінки працівників поліції, які засновані на соціальних, моральних цінностях суспільства та спрямовані на охорону прав і свобод людини та громадянина, а також особливості реалізації цих вимог. Поліцейська деонтологія формує загальні знання про належну (бажану) поведінку працівників поліції, що, своєю чергою, використовуються галузевими й іншими юридичними науками як вихідні засади для досліджень відповідних наукових проблем*». Тобто, поліцейська деонтологія розглядається вченими та практиками як наука, що вивчає всю сукупність організаційно-управлінських, професійно-етичних та соціальних норм, принципів належної поведінки працівників поліції, при виконанні ними службових обов'язків.

Більшість науковців, які займалися дослідженням науки ПД, схилялися до того, що вона має міжгалузевий характер. Міжгалузевий характер поліцейської деонтології Є. Гіда обґрунтовує так: «*Належна поведінка працівників поліції у цих соціально складних ситуаціях потребує залучення знань, накопичених соціологією, психологією, педагогікою, етикою, естетикою,*

теорією права, філософією права, теорією управління тощо». Тут існує схожа теза М. Пендюри про те, що соціальним підґрунтям норм професійної деонтології (*зокрема й поліцейської деонтології*) є, перш за все, норми природного права — правовий звичай, моральні, етичні, релігійні норми.

Розроблялися визначення поняття поліцейської деонтології й іншими науковцями:

ПД — наука про зародження, формування, розвиток і функціонування діючого в професійній групі працівників поліції нормативно-орієнтуючого інституту, особливої системи норм (і кодексів) професійної поведінки поліції, історично складених стандартів, заснованих на моральній аксіоматиці (Кукушин В. М.).

ПД — це наука, що вивчає всю сукупність соціальних, професійно-етичних та організаційно-управлінських норм принципів, належної поведінки працівників поліції під час виконання ними службових обов'язків, відповідної соціальної ролі та функції (Римаренко Ю. І.).

ПД — це філософсько-правова наука про пізнання поліцейським сутності внутрішнього імперативу службового обов'язку, який створює передумови для формування особистісних норм його професійної поведінки і мотиви їх вибору (Сливка С. С.).

Окремий підхід до узагальненого (ширшого) розуміння поліцейської деонтології напрацьований авторами Міжнародної поліцейської енциклопедії. Тут зазначено, що ПД є важливою складовою поліцейської науки, де вона (ПД) розглядається у контексті існуючих кодексів певних поліцейських служб як нормативно-орієнтуючих соціальних інститутів. Особлива увага звертається на деонтологічні норми та принципи Європейського кодексу поліцейської етики 2001 р.

На сьогодні автори навчальних видань «*Поліцейська деонтологія*» дають таке визначення: «*Під поліцейською деонтологією розуміється фундаментально-професійна, міждисциплінарна юридична наука, що вивчає універсальні (національні) стандарти*

належної поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (поліцейських), що засновані на моральних засадах (принципах) та спрямовані на забезпечення прав і основоположних свобод людини та громадянина, а також особливості реалізації цих стандартів в їх практичній діяльності».

Так, *поліцейську деонтологію варто розглядати в двох аспектах*:

а) як науку, що досліджує професійні стандарти належної поведінки працівників поліції, що базуються на моральних засадах суспільства;

б) як розділ юридичної деонтології та соціології управління, що досліджує проблеми реалізації посадових обов'язків, функціонування нормативно-орієнтаційних інститутів, дає знання про зміст норм, що закріплені деонтологічними кодексами (етичні кодекси) поліції.

Тобто, ПД вивчає проблеми пов'язані з формуванням належної професійної поведінки *(за І. Бентамом — наука про належне)* у діяльності працівників поліції, соціальне регулювання професійної поведінки, особливості функціонування деонтологічних принципів і норм.

1.3 Основні завдання і функції поліцейської деонтології

На поліцейську деонтологію як міждисциплінарну юридичну науку покладаються важливі завдання з формування в майбутніх правоохоронців професійних знань, умінь та навичок правового та культурного характеру і теоретико-методологічного спрямування щодо функціонування поліцейської діяльності за європейським зразком.

До завдань правоохоронної діяльності відносять такі: забезпечення прав і свобод людини і громадянина, охорона інтересів суспільства і держави від протиправних посягань; сприяння дієвості всієї системи права України; забезпечення громадського порядку і громадської безпеки, протидія злочинності,

профілактика правопорушень у сфері реалізації правових норм, виявлення та припинення протиправних діянь; здійснення превентивної діяльності, яка направлена на відвернення вчинення правопорушень проти безпеки громадян.

У разі наявності факту вчинення правопорушення — здійснення оперативної діяльності, направленої на розкриття злочину, встановлення винних у його вчиненні та застосування до правопорушників відповідного виду юридичної відповідальності; недопущення незаконного притягнення невинної особи до відповідальності; нагляд за процесом правозастосування; неупереджене виконання рішень, передбачених законом; надання кваліфікованої юридичної допомоги населенню.

Поліцейський повинен знати: Конституцію України, законодавство України, що регламентує діяльність Національної поліції України; міжнародні та національні стандарти забезпечення прав і основоположних свобод людини та громадянина; акти Верховної Ради України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України; накази, статути, що регламентують організацію діяльності стройових підрозділів Національної поліції України; основи правознавства; порядок несення служби в стройових підрозділах; тактико-технічні характеристики зброї, спорядження, спеціальних технічних засобів, що закріплені за підрозділом; правила зберігання та застосування табельної зброї; правові підстави, тактичні прийоми застосування фізичного впливу та спеціальних засобів під час затримання громадян і застосування до них заходів примусу; правила внутрішнього трудового розпорядку; державну (українську) ділову мову; іноземну (професійну) мову; правила ділового етикету та професійної етики (естетики); правила й норми охорони праці, правила надання першої (домедичної) допомоги; техніки безпеки та протипожежного захисту.

З урахуванням та на підставі чинного законодавства, міжнародних і національних професійних стандартів, задля

сприяння становленню сучасного, свідомо вмотивованого, висококваліфікованого працівника Національної поліції України, *до основних завдань поліцейської деонтології відносять:*

1. Вивчення обумовлених соціальною практикою проблем необхідної поведінки працівників поліції, представників окремих професійних груп, виявлення основоположних принципів, норм їх поведінки в різних системах відносин (щодо об'єкта діяльності, суспільства, держави, власної професійної групи, закону) з метою підвищення ефективності результатів діяльності, зростання авторитету правоохоронних органів на основі дотримання деонтологічних норм.

2. Виявлення несприятливих моральних та інших факторів, що знижують ефективність роботи окремих працівників або професійних мікрогруп через невиправдану напругу, викликану недотриманням поліцейськими службовцями загальнолюдських, макрогрупових або групових професійних норм чи кодексів поведінки у взаємовідносинах з об'єктом діяльності (підозрюваними або затриманими особами, правопорушниками, злочинцями, громадськістю і законослухняними громадянами).

3. Вивчення й оптимізація системи взаємовідносин у професійній групі між її окремими елементами (особистостями, колегами, групами, підпорядкованими особами, начальниками).

4. Усунення шкідливих наслідків професійних помилок, відхилень від норм необхідної поведінки, запобігання фактам неповноцінної професійної діяльності.

5. Запровадження міжнародних норм поліцейської деонтології, прогресивних принципів службової етики і правил у повсякденну службову діяльність та поведінку працівників поліції шляхом реалізації наукових розробок, створення науково-методичної бази, вивчення і творчого осмислення вітчизняного та зарубіжного досвіду деонтологічної підготовки кадрів, їх професійного розвитку, ефективного вирішення проблем роботи з персоналом служб та підрозділів поліції.

Очікуваними результатами вивчення поліцейської деонтології стануть:

1. У здобувачів вищої освіти умінь теоретичного аналізу поняття та особливостей методологічного спрямування поліцейської діяльності.

2. У здобувачів вищої освіти сформуються науково обґрунтовані сучасні форми і методи роботи засновані на принципі верховенства права щодо особливостей практичної діяльності поліцейських.

3. Стійкого сприйняття національних та міжнародних правових документів як універсального регулятора суспільних відносин за допомогою якого потрібно розв'язувати складні соціальні конфлікти, досягати компромісу, забезпечувати права і основоположні свободи людини та громадянина.

4. Високої професійної правової свідомості та правової культури поліцейського, стимулювання їх активної правомірної поведінки у багатонаціональному громадянському суспільстві.

5. Науково обґрунтованих та практичних механізмів реалізації прав людини та громадянина, ефективних методик правового виховання населення і подолання професійної деформації.

Якісні і ґрунтовні знання основних положень поліцейської деонтології дозволить працівникам Національної поліції в практичній площині правильно та обґрунтовано давати оцінку складним державно-правовим явищам суспільного життя, розуміти їх соціальне призначення й приймати самостійно важливі, відповідальні рішення.

Функції правоохоронної діяльності відображають водночас і поставлені перед нею загальні завдання, і конкретні функції її суб'єктів та способи й форми їхньої реалізації. З іншої сторони, функції правоохоронної діяльності — це напрямки діяльності, які допомагають з'ясувати її значення та сенс.

Категорія функцій є однією з центральних категорій теоретичної науки, за допомогою якої у науковій літературі розкриваються питання сутності соціального призначення явищ, висвітлюється спрямованість впливу. Функціональний

аспект завжди присутній у характеристиці таких глобальних явищ, як право, держава, правова система, політична система суспільства, а також при висвітленні інших явищ, таких як апарат держави, юридична відповідальність, орган державної влади, елементи механізму правового регулювання тощо.

Для кожного з правоохоронних органів тут встановлені різні способи й форми реалізації напрямів їх діяльності задля виконання тих чи інших функцій відповідно до їхньої компетенції.

Виділяють основні функції поліцейської деонтології:

1) *пізнавальна (інформаційна)* — тобто отримання здобувачем вищої освіти глибоких деонтологічних знань, пізнання сутності професійної діяльності, усвідомлення характеру професійної поведінки працівників поліції та стандартів, якими вони мають керуватися у своїй діяльності, ознайомлення з нормативно-правовими актами, що регламентують діяльність поліцейських;

2) *евристична* — полягає в поглибленому пізнанні юридичної теорії та практики і розкритті нових закономірностей професійної поведінки поліцейського, «нарощуванні» нових знань, постійному вдосконаленні моделі (стандарту) професії, нормативів культури поліцейського;

3) *аксіологічна (наука аксіологія — вчення про цінності)* виражається в оцінці людських відносин і явищ соціальної дійсності, в уявленні про те, що таке добро і зло, справедливість і несправедливість. Предметом оцінки є поведінка поліцейського, його вчинки, наміри, мотиви, особисті якості;

4) *оціночна* — осмислення закономірностей професійної поведінки працівника поліції, накопичення знань, удосконалення стандартів поведінки, нормативів культури;

5) *орієнтуюча* — розробка перспектив розвитку стандартів поведінки працівників поліції на основі об'єктивних закономірностей функціонування держави і права, а також соціальної культури суспільства;

6) *мотиваційна* — вироблення фундаментальних ідей щодо норм поведінки, шляхів удосконалення практичної діяльності

працівників поліції, усвідомлення норм, що містять дозволи, заборони, рекомендації та вимоги, а також всієї правової політики держави, яку вони повинні захищати у своїй діяльності;

7) *комунікативна* — передбачає різні форми та засоби обміну і передавання інформації, завдяки яким стають можливими збагачення досвіду, нагромадження знань, оволодіння діяльністю, узгодження дій та взаєморозуміння працівників поліції з громадянами та між собою;

8) *регулятивна* — регламентація поведінки працівників поліції та їх спільна діяльність. Здійснюється через переконання, навіювання, наслідування, обмін ідеями та ін. Визначають два види взаємодії: а) співробітництво (кооперація); б) суперництво або конкуренція;

9) *виховна* — виховання та самовиховання працівника поліції у відповідності із деонтологічними нормами та нормами його професійної культури;

10) *прикладна* — полягає в аналізі вчинків поліцейського, їх адекватності професійному обов'язку в ході практичної діяльності, включаючи ступінь впливу різних видів стимулювання на його професійну практичну активність; у розробці практичних рекомендацій для вирішення проблемних ситуацій в професійній діяльності та ін.

Окрім вказаних функцій правоохоронної діяльності виділяють наступні: попередження правопорушень, виявлення правопорушень, припинення правопорушень, розкриття правопорушень, розслідування правопорушень, притягнення до юридичної відповідальності правопорушників, виконання заходів юридичної відповідальності.

У правоохоронній діяльності за функціональним критерієм виокремлюють попереджувальний, охоронний (захисний), регулятивний і контрольно-наглядовий напрямки.

Іноді науковці виокремлюють охоронну функцію права. Якщо охоронна функція права пов'язана з охороною існуючих суспільних відносин, то охоронна діяльність держави націлена на охорону самого права, тому що без такої охорони

право не здатне ефективно функціонувати. Отже, право охороняє суспільні відносини і саме цим утворює легальні основи для правоохоронної діяльності держави, належного функціонування її правоохоронної системи. Вказане знайшло своє відображення у Конституції України, згідно з нормами якої права і свободи людини, їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Окрім цього, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є обов'язком держави. Правоохоронна функція держави полягає у забезпеченні конституційного порядку, національної безпеки; вона зумовлює стан законності, актуалізує охорону конституційних прав людини й громадянина та відновлення неправомірно порушених цих прав

В інших джерелах згадується про функції формування права, вдосконалення правозастосовної діяльності, виховання та конкретизації права. Функціями правоохоронної діяльності називають також досягнення в державі та суспільстві загальної і правової культури, яка сприяє створенню цивілізованого правопорядку, як певного рівня суспільного розвитку та культури.

Таким чином, під *функціями поліцейської деонтології* треба розуміти основні напрямки її теоретичного і практичного призначення, що орієнтовані на якісне виконання здобувачем вищої освіти (курсантом, слухачем) поліцейським на підставі морального та нормативного аспектів свого професійного обов'язку.

1.4 Зв'язок поліцейської деонтології з іншими юридичними та суспільними дисциплінами. Значення вивчення поліцейської деонтології для правоохоронців

Поліцейська деонтологія тісно пов'язана із суспільними науками: *філософією, етикою, естетикою, соціологією, соціальною психологією, прикладною психологією та іншими,* оскільки вона

містить в собі елементи цих наук. Більшою мірою предметний зв'язок простежується між *юридичною деонтологією* і такими прикладними науками, як *правнича етика, правова естетика, правова психологія*, тобто тими науками, що виникли на стику юриспруденції і зазначених вище суспільних наук.

Віднесення поліцейської деонтології до теоретико-прикладних наук пояснюється тим, що вона має стрижнем свого поглибленого вивчання професійно-правову поведінку працівників поліції, їх фахову (професійну) свідомість і культуру, гармонійно поєднану з інтелектуальною, духовною, моральною, психологічною, політичною, акторською, фізичною та бойовою культурою.

Можна виділити три напрямки зв'язку поліцейської деонтології з іншими юридичними науками і навчальними дисциплінами:

— є вступною наукою і містить відомості, які необхідні для поглибленого розуміння закономірностей правоохоронної діяльності працівників поліції. У цьому значенні її можна назвати загальнопідготовчою (фундаментальною) наукою, вступом до правоохоронної діяльності;

— створює теоретичні основи для прикладних юридичних наук і навчальних дисциплін — юридичної та кримінальної психології, юридичної етики, юридичної конфліктології і т. п. У цьому змісті її можна вважати своєрідною узагальнюючою теоретичною міждисциплінарною наукою, загальною частиною прикладних юридичних наук;

— поповнює багаж юридичної науки і практики завдяки самостійному предмету дослідження; розвиває нові підходи, надає нову інформацію, почерпнуту з досягнень соціальних наук, і тим самим збагачує як прикладну, так і теоретичну юриспруденцію. В цьому плані її можна вважати самостійною теоретико-юридичною наукою, що утворилася на стику юриспруденції та інших суспільних наук.

ПД є невід'ємною частиною юридичних дисциплін, адже вона встановлює морально-етичні принципи поведінки правоохоронців у процесі правозастосування.

Виділяють зв'язок ПД з наступними дисциплінами:

1. *Кримінальне право* — визначає правові норми щодо розслідування та покарання злочинів, а ПД регулює етичні стандарти ведення слідчих дій, затримання та допиту.

2. *Адміністративне право* — забезпечує законне врегулювання правовідносин між державою та громадянами, а деонтологія гарантує правомірність та гуманність адміністративних заходів, застосовуваних поліцією.

3. *Конституційне право* — регламентує основні права і свободи людини, а ПД сприяє їхній реалізації та захисту.

4. *Цивільне право* — включає норми, що регулюють майнові та особисті немайнові відносини, а етичні принципи поліцейської діяльності допомагають у правозахисних аспектах приватного життя громадян.

5. *Процесуальне право* — встановлює механізми здійснення правосуддя, а ПД забезпечує відповідність дій правоохоронців процесуальним нормам.

6. *Міжнародне право* — регулює принципи правоохоронної співпраці між державами, а поліцейська етика допомагає адаптувати міжнародні правові стандарти у професійну діяльність правоохоронних органів.

Таким чином, ПД інтегрується з правовими дисциплінами, забезпечуючи баланс між нормами права та моральними принципами, що сприяє законності, ефективності та етичності роботи правоохоронців.

Також, ПД нерозривно пов'язана із суспільними дисциплінами, адже вона враховує соціальні, психологічні та етичні аспекти взаємодії правоохоронців із громадянами. Вона сприяє ефективному функціонуванню правоохоронної системи у контексті суспільних процесів.

Виділяють такі суспільні дисципліни, пов'язані з поліцейською деонтологією:

1. *Соціологія* — допомагає аналізувати поведінку суспільства, структуру соціальних груп і динаміку суспільних процесів, що впливає на правоохоронну діяльність.

2. *Психологія* — вивчає психологічні аспекти поведінки людей, що допомагає поліцейським правильно реагувати в критичних ситуаціях і забезпечувати професійну комунікацію.

3. *Етика* — визначає загальні моральні принципи, на яких ґрунтується професійна діяльність поліцейських.

4. *Політологія* — аналізує механізми державного управління, що впливає на діяльність правоохоронних органів у системі правопорядку.

5. *Філософія* — встановлює загальні принципи моралі, справедливості та правозахисної діяльності, що є основою деонтологічних норм.

Отже, ПД є міждисциплінарною сферою, яка інтегрує наукові знання для побудови ефективної, законної та етичної правоохоронної діяльності.

Вивчення ПД є важливим аспектом професійної підготовки правоохоронців. ПД — це наука, яка вивчає етичні норми, правила та обов'язки, якими повинні керуватися поліцейські в своїй діяльності.

Значення цього напрямку для правоохоронців можна розглянути з кількох ключових аспектів:

1. *Формування моральних та етичних стандартів* — поліцейські часто стикаються з ситуаціями, що потребують прийняття складних моральних рішень. Деонтологія допомагає їм формувати чітке розуміння того, які дії є етичними та відповідними до закону, а які — ні. Це дозволяє забезпечити професіоналізм у роботі і знижує ймовірність корупційних чи інших неетичних вчинків.

2. *Підвищення довіри до правоохоронних органів* — дотримання етичних стандартів є важливим для створення позитивного іміджу поліції серед громадян. Якщо правоохоронці діють відповідно до моральних норм, це сприяє зміцненню довіри та взаєморозуміння між поліцейськими та суспільством.

3. *Захист прав і свобод громадян* — деонтологія сприяє тому, щоб поліцейські діяли в межах своїх повноважень, поважаючи

права та свободи громадян. Вона допомагає уникати зловживань, перевищення повноважень та порушень прав людини.

4. *Зменшення внутрішніх конфліктів* — завдяки знанню етичних норм, поліцейські здатні уникати внутрішніх конфліктів, як у колективі, так і з громадськістю. Це сприяє злагодженій та ефективній роботі правоохоронних органів.

5. *Забезпечення законності та правопорядку* — деонтологія допомагає правоохоронцям зрозуміти, як їхня діяльність повинна відповідати не лише законам, а й моральним принципам, що забезпечують справедливість і правовий порядок.

Отже, вивчення поліцейської деонтології є основою для формування високоморальних, професійних та законних дій у діяльності правоохоронців, що в свою чергу сприяє загальному зміцненню правопорядку в суспільстві. Вона покликана розкривати причини виникнення й існування тих чи інших етичних, естетичних, правових та інших правил, проблем у правоохоронній діяльності поліцейських, сформувати систему нормативів заборонного, дозвільного, зобов'язального і рекомендаційного характеру для кожного її учасника відповідно до досягнутого рівня соціальної культури суспільства.

Як гуманістична дисципліна, ПД роз'яснює значення тих чи інших дій, вчинків, мотивів, характерних якостей працівників поліції; сприяє формуванню необхідних для даної професії морально-психологічних рис; запобігає деформації, що стає можливою в результаті тривалого виконання професійних, специфічних функцій.

ПД покликана допомогти здобувачеві вищої освіти (курсанту, слухачу) навчитися спілкуватися з громадянами та колегами, керувати людьми, виважено аналізувати складні життєві ситуації, самостійно приймати відповідальні рішення, робити з негативного досвіду позитивні висновки, вдаватися до постійного самоаналізу й об'єктивної оцінки як своїх дій, так і дій оточуючих його людей.

Висновки

Поліцейська деонтологія є важливою навчальною дисципліною, що охоплює етичні, моральні та професійні стандарти, яких повинні дотримуватись правоохоронці під час виконання своїх службових обов'язків. Вона має безпосередній вплив на формування культури поведінки поліцейських, їхнього ставлення до прав людини, законності та правопорядку в суспільстві. Вивчення поліцейської деонтології сприяє розвитку моральної відповідальності, підвищенню професіоналізму та покращенню взаємодії з громадянами.

ПД виникла в контексті розвитку правоохоронних органів та потреби в етичному регулюванні їхньої діяльності. Вона з'явилася як відповідь на необхідність забезпечення законності, справедливості та дотримання прав людини в процесі виконання поліцейських обов'язків. Історія розвитку поліцейської деонтології тісно пов'язана з розвитком правової думки та реформуванням правоохоронних органів на різних етапах історії.

Основні завдання та функції поліцейської деонтології визначають її ключову роль у забезпеченні високих стандартів моральності та професіоналізму у правоохоронних органах. Вони сприяють підвищенню ефективності діяльності поліції, забезпечують довіру громадськості до правоохоронців та підтримують принципи правової держави.

Значення вивчення поліцейської деонтології для правоохоронців полягає в тому, що вона сприяє формуванню високих моральних стандартів у їхній професійній діяльності. Знання етичних норм допомагає поліцейським уникати порушень законодавства, зловживань владою та неетичних дій, забезпечуючи тим самим більшу довіру громадян до правоохоронних органів. Крім того, ПД є важливим інструментом у процесі виховання відповідальних і професійних поліцейських, які здатні діяти в рамках закону та з повагою до прав людини.

Таким чином, ПД як навчальна дисципліна є невід'ємною частиною підготовки сучасних правоохоронців, адже вона сприяє формуванню етичної свідомості, професіоналізму та відповідальності в роботі, що, в свою чергу, сприяє зміцненню довіри громадян до правоохоронних органів та покращенню правопорядку в суспільстві.

Завдання для самостійної роботи

І Рівень

1. Надайте визначення термінам: поліцейська деонтологія, загальна деонтологія, нормативна деонтологія, спеціальна деонтологія, методи, функції, принципи, структура, система, юридична діяльність.

ІІ Рівень

2. Підготуйте порівняльний аналіз таких понять, як:
1) загальна та нормативна деонтологія;
2) нормативна та спеціальна деонтологія.

ІІІ Рівень

3. Зробіть схеми:
— функції поліцейської деонтології;
— місце поліцейської деонтології в системі суспільних та юридичних наук.

Самоконтроль

І. Дайте відповідь на тестові завдання

1. Поліцейська деонтологія — це:
a) галузь права;
b) наука та навчальна дисципліна;
c) наука;
d) навчальна дисципліна;
e) методика викладання права.

2. Термін «деонтологія» вперше запровадив:

a) І. Бентам;
b) Т. Гоббс;
c) Дж. Локк;
d) Ф. Бекон;
e) Ш. Л. де Монтеск'є.

3. Термін «деонтологія» походить від грецького слова, що означає:

a) правильне і потрібне;
b) необхідне і корисне;
c) важливе і потрібне;
d) суще;
e) належне.

4. Вкажіть прізвище науковця, який був ініціатором упровадження викладання юридичної деонтології в юридичних закладах освіти:

a) В. Сливка;
b) І. Бентам;
c) В. Горшеньов;
d) О. Бандурка;
e) О. Пилипишин.

5. Предмет юридичної деонтології складається з:

a) юридичних професії з їхніми характерними рисами;
b) юридичної практики;
c) юридичної освіти і юридичної науки;
d) нормативів поведінки юристів різних спеціальностей, яких вони повинні дотримуватися в процесі професійної діяльності;
e) усіх вище зазначених елементів.

6. Предмет поліцейської деонтології — це:

a) юридичних професії з їхніми характерними рисами;
b) юридичної практики ;
c) юридичної освіти і юридичної науки;
d) нормативів поведінки юристів різних спеціальностей, яких вони повинні дотримуватися в процесі професійної діяльності;

e) є система принципів і норм належної професійної поведінки працівників поліції.

7. Під функціями поліцейської деонтології треба розуміти:

a) основні напрямки її теоретичного і практичного призначення, що орієнтовані на якісне виконанням поліцейським свого професійного обв'язка на підставі морального та нормативного аспектів;

b) основний напрямок юридичної практики;

c) основний напрямок юридичної освіти і юридичної науки;

d) норматив поведінки юристів різних спеціальностей, яких вони повинні дотримуватися в процесі професійної діяльності;

e) є система принципів і норм належної професійної поведінки працівників поліції.

8. Ідеї і положення, які повинні бути основними соціальними орієнтирами поводження поліцейського в різних ситуаціях при здійсненні професійної діяльності — це:

a) методи поліцейської деонтології;

b) принципи поліцейської деонтології;

c) система поліцейської деонтології;

d) методологія поліцейської деонтології;

e) функції поліцейської деонтології.

9. Основні напрямки теоретичного і практичного призначення поліцейської деонтології, орієнтовані на якісне виконання поліцейським свого професійного обов'язку, — це:

a) методи поліцейської деонтології;

b) принципи поліцейської деонтології;

c) функції поліцейської деонтології;

d) етапи деонтології;

e) предмет поліцейської деонтології.

10. Функція поліцейської деонтології, що виражається в осмислення закономірностей формування належної

професійної поведінки працівника поліції, накопичення знань, удосконалення стандартів поведінки тощо, називається:

a) пізнавальна;
b) аксіологічна;
c) евристична;
d) оцінююча;
e) виховна.

II. Питання для самоконтролю

1. Як визначається поняття «поліцейська деонтологія» та які основні принципи лежать в її основі?
2. Коли і чому сформувалася така наука як «Деонтологія»?
3. Опишіть історію виникнення та ключові етапи розвитку поліцейської деонтології.
4. Яке значення праць І. Бентама для становлення майбутніх правоохоронців?
5. Які основні завдання та функції відіграє поліцейська деонтологія у сучасній правоохоронній діяльності?
6. Поясніть зміст і значення деонтології правоохоронної діяльності, які її основні завдання?
7. У чому полягає значення вивчення поліцейської деонтології для правоохоронців та як це впливає на їхню професійну діяльність?
8. Обговоріть взаємозв'язок поліцейської деонтології з іншими юридичними та суспільними дисциплінами, наведіть приклади такого взаємозв'язку.
9. Вкажіть, що є нормативною основою деонтології правоохоронної діяльності?
10. Вкажіть акти міжнародного права, де закріплені міжнародні стандарти прав людини.

Рекомендовані джерела до теми

1. Адміністративна діяльність поліції в умовах воєнного стану : довідник / О. І. Безпалова, К. О. Чишко, А. С. Бахаєва, В. С. Макаренко / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2022. 105 с.

2. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів Національної поліції : навч. посіб. / авт. кол.: В. М. Білик, С. Г. Братель, В. І. Варивода та ін. ; за ред. В. А. Кулікова. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2023. 285 с.

3. Березняк В. С., Демичева А. В. Права людини в умовах широкомасштабного збройного конфлікту в Україні : аналітичний огляд. Дніпро : ДДУВС, 2023. 38 с.

4. Бугайчук К. Л. Підготовка працівників поліції у зарубіжних країнах. Частина IV : інформац.-практ. довідник / К. Л. Бугайчук / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2024. 270 с.

5. Посібник для підвищення кваліфікації працівників органів та підрозділів Національної поліції України / О. Безпалова, К. Бугайчук, А. Войціховський та ін. Харків : ХНУВС, 2019. 132 с.

6. Професійна підготовка працівників патрульної поліції: зміст і перспективні напрями : монографія / В. В. Бондаренко. Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2018. 524 с.

Розділ 2
ПОЛІЦЕЙСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ: ОЗНАКИ, ВИТОКИ, ВИДИ ТА ПРИНЦИПИ

Вступ
2.1 Походження та генезис поліцейської діяльності
2.2 Зміст, система та види поліцейської діяльності
2.3 Національна поліція як суб'єкт поліцейської діяльності
2.4 Забезпечення прав і свобод людини в поліцейській діяльності. Гендерна рівність в органах національної поліції України
Висновки

Мета теми — формування у здобувачів вищої освіти системних знань про сутність, ознаки, витоки, види та принципи поліцейської діяльності, а також про особливості функціонування Національної поліції України як суб'єкта такої діяльності та реалізацію принципу гендерної рівності в органах поліції.

При вивченні даної теми здобувачі вищої освіти повинні:

Знати:

— історичні витоки та зміст поняття «поліція»;

— поняття, ознаки, види та принципи поліцейської діяльності;

— правовий статус Національної поліції України як суб'єкта поліцейської діяльності;

— принципи забезпечення гендерної рівності в органах Національної поліції України;

— сутність та значення інституту поліцейського омбудсмена.

Вміти:

— аналізувати нормативно-правові акти, що регламентують поліцейську діяльність;

— визначати та характеризувати основні види поліцейської діяльності;

— застосовувати принципи поліцейської діяльності у професійних ситуаціях;

— ідентифікувати проблеми гендерної рівності в поліцейській діяльності та пропонувати шляхи їх вирішення;

— розуміти механізми захисту прав громадян у відносинах з поліцією.

Вступ

Поліцейська діяльність є однією з найважливіших функцій держави, спрямованою на забезпечення правопорядку, безпеки громадян та суспільства в цілому. Ефективність функціонування правоохоронної системи значною мірою визначає рівень правової захищеності громадян та стан законності в державі. В умовах розбудови правової держави та громадянського суспільства в Україні особливої актуальності набуває дослідження теоретико-правових засад поліцейської діяльності, її принципів, видів та форм реалізації. Розуміння сутності поліцейської діяльності, її ознак та принципів сприяє формуванню високопрофесійного та відповідального корпусу поліцейських, здатних ефективно виконувати покладені на них завдання з дотриманням прав і свобод людини та громадянина.

2.1 Походження та генезис поліцейської діяльності

Термін «поліція» має давньогрецьке походження. У Стародавній Греції використовувалося слово “polis” (місто-держава) та похідне від нього поняття “politeia”, що означало

державний устрій, управління державою. У Стародавньому Римі термін "politia" використовувався для позначення державної діяльності.

У середньовічній Європі термін «поліція» почав застосовуватися для позначення державного управління та публічного порядку. Вперше термін «поліція» у значенні, наближеному до сучасного, був використаний у Німеччині у XV ст., де з'явилося поняття «добра поліція» ("gute Polizei"), що означало належне управління державними справами та підтримання громадського порядку.

У XVIII–XIX століттях відбувся поділ державного управління на різні галузі, що призвело до звуження змісту поняття «поліція» до органу, що відповідає за забезпечення правопорядку та безпеки.

У сучасному розумінні термін «поліція» використовується у кількох значеннях:

1. *Інституційне значення* — спеціалізований орган державної влади, покликаний забезпечувати правопорядок, громадську безпеку та боротьбу зі злочинністю.

2. *Функціональне значення* — особливий вид державної діяльності, спрямований на охорону правопорядку та забезпечення громадської безпеки.

3. *Формально-юридичне значення* — система правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері забезпечення правопорядку та безпеки.

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», поліція — це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

У різних країнах світу існують різні моделі організації поліцейських систем, які формувалися під впливом історичних, культурних, соціально-економічних та політичних факторів. Основними моделями є:

1. Централізована (континентальна) модель — характеризується жорсткою вертикаллю підпорядкування, наявністю

єдиного загальнонаціонального органу поліції. Притаманна Франції, Італії, Іспанії, більшості пострадянських країн.

2. Децентралізована (англосаксонська) модель — характеризується відсутністю єдиного загальнонаціонального органу та наявністю значної кількості місцевих поліцейських підрозділів. Притаманна США, Великій Британії, Канаді.

3. Змішана модель — поєднує елементи централізованої та децентралізованої моделей. Притаманна Німеччині, Японії.

В Україні з 2015 року, після прийняття Закону «Про Національну поліцію», впроваджується модель поліцейської діяльності, орієнтована на сервісний підхід та взаємодію з громадськістю при збереженні певних елементів централізованої системи.

Вияснимо зміст поняття поліцейської діяльності, її ознаки, види та принципи.

Поліцейська діяльність — це особливий, врегульований нормами права вид державної діяльності, що здійснюється спеціально уповноваженими органами державної влади та їх посадовими особами, спрямований на охорону правопорядку, забезпечення громадської безпеки, протидію правопорушенням та захист законних прав і свобод фізичних та юридичних осіб.

Поліцейська діяльність є формою реалізації поліцейської функції держави, яка полягає у забезпеченні безпеки, законності та правопорядку. Вона реалізується через систему правоохоронних органів, ключове місце серед яких посідає Національна поліція.

У широкому розумінні поліцейська діяльність охоплює не лише діяльність власне поліції, але й інших правоохоронних органів, що виконують подібні функції (наприклад, прикордонної служби, митниці, служби безпеки тощо).

Поліцейська діяльність характеризується такими основними ознаками:

Державно-владний характер — здійснюється від імені держави спеціально уповноваженими суб'єктами, які наділені владними повноваженнями.

Професійність та спеціалізація — передбачає наявність у суб'єктів поліцейської діяльності спеціальної професійної підготовки, знань та навичок.

Правова регламентація — здійснюється на підставі та в межах закону, детально регламентується нормативно-правовими актами.

Примусовий характер — передбачає можливість застосування заходів державного примусу (фізичної сили, спеціальних засобів, вогнепальної зброї) для виконання поставлених завдань.

Превентивна спрямованість — орієнтована на запобігання правопорушенням та забезпечення правопорядку.

Публічність та прозорість — здійснюється відкрито, з інформуванням громадськості про результати діяльності.

Підзвітність суспільству — передбачає механізми громадського контролю та відповідальність за результати роботи.

Тісний зв'язок з населенням — ефективність поліцейської діяльності залежить від рівня довіри та підтримки з боку населення.

Систематичність та безперервність — здійснюється на постійній основі, безперервно у часі та просторі.

Залежно від цілей, завдань, методів та форм реалізації, поліцейську діяльність можна класифікувати на такі основні види:

1. *Адміністративна поліцейська діяльність* — спрямована на забезпечення публічного порядку, безпеки дорожнього руху, дотримання правил дозвільної системи, паспортного режиму тощо. Реалізується шляхом патрулювання, перевірки документів, складання адміністративних протоколів та застосування інших заходів адміністративного впливу.

2. *Оперативно-розшукова діяльність* — спрямована на виявлення, попередження та розкриття злочинів, розшук осіб, які переховуються від слідства та суду, безвісти зниклих осіб. Характеризується використанням специфічних методів, форм та засобів, часто негласного характеру.

3. *Кримінально-процесуальна діяльність* — здійснюється в рамках досудового розслідування кримінальних правопорушень, спрямована на збирання доказів, встановлення обставин вчинення злочину та осіб, які його вчинили.

4. *Превентивна діяльність* — спрямована на запобігання правопорушенням шляхом профілактичної роботи з різними категоріями населення, інформаційно-просвітницьких заходів, виявлення та усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень.

5. *Охоронна діяльність* — спрямована на забезпечення безпеки об'єктів державної та приватної власності, фізичних осіб.

6. *Сервісна діяльність* — полягає у наданні адміністративних послуг населенню (видача дозволів, ліцензій, довідок, посвідчень тощо).

7. *Аналітична діяльність* — полягає у збиранні, обробці та аналізі інформації про стан правопорядку, кримінологічні тенденції, з метою прийняття управлінських рішень та оптимізації поліцейської діяльності.

8. *Міжнародна поліцейська діяльність* — здійснюється в рамках міжнародного співробітництва з правоохоронними органами інших держав та міжнародними організаціями з метою протидії транснаціональній злочинності.

Принципи поліцейської діяльності — це основоположні ідеї, керівні засади, на яких ґрунтується організація та функціонування поліції. Вони закріплені у міжнародних документах та національному законодавстві.

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», діяльність поліції ґрунтується на таких принципах:

Верховенство права — означає, що людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності поліції. Принцип передбачає безумовний пріоритет прав людини над інтересами держави.

Законність — поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією та законами

України. Поліцейському заборонено виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази.

Дотримання прав і свобод людини — під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації.

Відкритість та прозорість — поліція здійснює свою діяльність на засадах відкритості та прозорості в межах, визначених Конституцією та законами України. Поліція забезпечує доступ до публічної інформації, володільцем якої вона є, у порядку та відповідно до вимог, визначених законом.

Політична нейтральність — поліція у своїй діяльності є незалежною від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань. В органах і підрозділах поліції заборонено використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність.

Взаємодія з населенням на засадах партнерства — діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб.

Безперервність — поліція забезпечує безперервне та цілодобове виконання своїх завдань. Кожен має право в будь-який час звернутися за допомогою до поліції або поліцейського.

Пропорційність (співрозмірність) — поліцейські заходи повинні бути необхідними та співрозмірними, тобто такими, які є найменш обтяжливими для прав і свобод людини, але дозволяють досягти поставленої мети.

Ефективність та економічність — поліція повинна використовувати надані їй ресурси ефективно, економно та з максимальною користю для суспільства.

Професійність та компетентність — поліцейська діяльність повинна здійснюватися кваліфікованими фахівцями, які постійно підвищують свій професійний рівень.

Поліцейська діяльність є складною системою взаємодії держави, суспільства та окремої особи, спрямованою на забезпечення публічної безпеки, охорону прав і свобод людини, протидію злочинності та підтримання правопорядку. Для повного розуміння її сутності необхідно визначити суб'єктів і об'єктів поліцейської діяльності. Суб'єкти поліцейської діяльності — це органи, посадові особи та інші учасники, наділені компетенцією щодо здійснення завдань поліції. Центральне місце серед них займає Національна поліція України, яка є головним виконавцем функцій із забезпечення публічної безпеки та порядку. Її діяльність ґрунтується на Конституції України, Законі «Про Національну поліцію», а також міжнародних стандартах поліцейської служби. До суб'єктів поліцейської діяльності належать:

— органи поліції (центральні органи управління, територіальні підрозділи, спеціальні підрозділи);

— посадові особи поліції (поліцейські, керівники, інспектори, дільничні, слідчі, патрульні тощо);

— інституції взаємодії з поліцією (органи місцевого самоврядування, громадські формування, міжнародні організації);

— громадяни, які беруть участь у реалізації завдань поліції шляхом повідомлень, скарг, участі в охороні громадського порядку, тощо.

Об'єкти поліцейської діяльності — це явища, відносини або соціальні блага, на які спрямована діяльність поліції. До них належать:

— права, свободи та законні інтереси людини і громадянина;

— громадська безпека та порядок;

— власність, суспільні та державні інтереси;

— профілактика правопорушень і злочинності;

— державний суверенітет і територіальна цілісність (у випадках, коли поліція діє в умовах воєнного стану або збройного конфлікту).

Таким чином, поліція виступає посередником між державою і суспільством, реалізуючи державну волю в правовий спосіб і забезпечуючи громадянам можливість мирного співіснування.

Поліцейська діяльність у сучасному розумінні — це державновладна, але сервісно орієнтована діяльність, що має на меті захист особи, суспільства і держави від протиправних посягань, а також створення безпечного середовища для життєдіяльності людини. Згідно із Законом України «Про Національну поліцію», поліцейська діяльність спрямована на служіння суспільству, забезпечення прав і свобод людини, протидію злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. До основних ознак поліцейської діяльності належать:

— публічно-правовий характер — поліція діє від імені держави й у межах закону;

— професійність — поліцейські є спеціально підготовленими фахівцями;

— безперервність і системність — поліція функціонує цілодобово та у всіх сферах суспільного життя;

— сервісна спрямованість — пріоритетом є допомога населенню, а не лише застосування примусу;

— підконтрольність і підзвітність суспільству — через механізми парламентського, громадського та судового контролю;

— дотримання прав людини — як основоположний принцип усіх дій поліцейських.

Поліцейська діяльність поділяється на основні напрями (види):

— охорона публічної безпеки і порядку (патрульна служба, забезпечення масових заходів);

— запобігання і протидія злочинності (оперативно-розшукова діяльність, профілактика правопорушень);

— надання поліцейських послуг (допомога громадянам, реагування на виклики, розшук зниклих осіб);

— розслідування кримінальних правопорушень (слідча діяльність);

— забезпечення дорожньої безпеки (контроль за дотриманням ПДР, регулювання руху).

Отже, поліцейська діяльність є універсальним інструментом забезпечення публічного порядку, що поєднує в собі владні, правозастосовчі й сервісні функції.

Поняття «поліцейська діяльність» і «правоохоронна діяльність» тісно взаємопов'язані, однак не є тотожними. Правоохоронна діяльність — це ширше поняття, яке охоплює діяльність усіх органів, що здійснюють охорону права: поліції, прокуратури, судів, Служби безпеки, прикордонної служби, антикорупційних органів тощо. Поліцейська діяльність є лише одним із видів правоохоронної діяльності, специфіка якого полягає в безпосередньому забезпеченні публічного порядку і безпеки.

Отже, поліцейська діяльність — це практичний, первинний рівень правоохоронної діяльності, який пов'язаний з щоденним реагуванням на виклики, події, правопорушення і запит громадян. Її результатом є реальне відновлення порушених прав і запобігання злочинам.

Історія поліції сягає глибокої давнини. Сам термін «поліція» походить від грецького politeia — «державне управління», «порядок у місті». У середньовічній Європі поняття поліції асоціювалося з будь-якою державною діяльністю, спрямованою на підтримання «суспільного порядку» і «благочинності».

Виділяють такі основні етапи розвитку поліцейської діяльності:

— дорадянський (XV–XVIII ст.) — формування перших поліцейських структур у Західній Європі; у Франції поліція виступала інструментом контролю за міським населенням, у Німеччині — засобом реалізації державної влади (Polizeistaat); в Україні перші елементи поліцейської функції з'являються у формах громадського самоврядування, козацьких сотень і міських варт;

— XIX — поч. XX ст. — інституціоналізація поліції як державного органу; у Російській імперії створюється поліцейський

департамент, жандармерія, міська поліція, з'являється професійна підготовка поліцейських кадрів;

— радянський період (1917–1991) — діяльність міліції мала карально-охоронний характер, головною метою було захист інтересів держави; правоохоронна система була централізованою, а її етичні засади підпорядковувалися політичним цілям;

— період незалежної України (з 1991 р.) — поступова трансформація міліції у демократичну поліцію; реформа 2015 року та ухвалення Закону «Про Національну поліцію» започаткували модель «служби суспільству», засновану на європейських стандартах прав людини та прозорості.

Сьогодні українська поліція функціонує як сервісна служба, орієнтована на довіру громадян, партнерство із суспільством і превенцію правопорушень. У центрі її діяльності — людина, її права, свободи та гідність.

Таким чином, поліцейська діяльність є особливим видом державної діяльності, яка поєднує владні повноваження з гуманістичною місією захисту прав людини. Її ефективність залежить від професійної підготовки, моральної зрілості та етичної відповідальності працівників поліції. Розуміння сутності поліцейської діяльності, її суб'єктів, об'єктів і історичних витоків формує підґрунтя професійної культури поліцейського та сприяє утвердженню принципів демократичного правопорядку в Україні.

2.2 Зміст, система та види поліцейської діяльності

Поліцейська діяльність — це особливий різновид державної діяльності, спрямований на забезпечення охорони прав і свобод людини, протидію злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку. Її сутність полягає у поєднанні владно-організаційних і сервісних функцій, що реалізуються шляхом безпосередньої взаємодії з громадянами. У сучасній науковій і практичній площині зміст поліцейської

діяльності визначається через сукупність основних завдань, передбачених Законом України «Про Національну поліцію». До них належать:

- забезпечення прав і свобод людини та громадянина;
- охорона публічної безпеки і порядку;
- надання поліцейських послуг у межах компетенції;
- попередження, виявлення і припинення кримінальних та адміністративних правопорушень;
- розкриття злочинів і розшук осіб, які їх учинили;
- регулювання дорожнього руху, охорона місць подій, участь у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Зміст поліцейської діяльності можна умовно поділити на три взаємопов'язані складові:

- охоронна — забезпечення публічного порядку, безпеки, запобігання правопорушенням;
- правозастосовна — реалізація норм права, притягнення до відповідальності, забезпечення виконання законних рішень;
- сервісна (обслуговуюча) — надання допомоги громадянам, консультацій, реагування на звернення, участь у соціальних ініціативах.

Система поліцейської діяльності — це внутрішньо впорядкована сукупність структур, напрямів, форм і методів діяльності поліції, що функціонують як єдиний механізм реалізації завдань держави у сфері безпеки. До системи поліцейської діяльності входять:

- організаційна підсистема (центральні органи управління, територіальні підрозділи, спеціальні служби);
- функціональна підсистема (профілактика, забезпечення порядку, кримінальний блок, аналітична робота тощо);
- інформаційно-комунікаційна підсистема (взаємодія з населенням, засобами масової інформації, громадськими інститутами);
- нормативно-етична підсистема (законодавча база, відомчі нормативні акти, кодекс етики, професійні стандарти поведінки).

Залежно від змісту та мети виділяють такі основні види поліцейської діяльності:

- оперативно-службова діяльність — сукупність заходів, спрямованих на охорону громадського порядку, запобігання правопорушенням, реагування на виклики;
- адміністративна діяльність — забезпечення виконання громадянами вимог законів і підзаконних актів, застосування заходів адміністративного впливу, примусу або допомоги;
- кримінальна (слідча) — розслідування кримінальних правопорушень, встановлення осіб, причетних до злочинів, взаємодія з прокуратурою і судами;
- сервісна (соціально орієнтована) — надання допомоги громадянам, участь у соціальних і громадських програмах, підтримання зв'язку з населенням;
- профілактична (превентивна) — запобігання злочинності шляхом проведення роз'яснювальної роботи, соціальної підтримки, співпраці з освітніми установами.

Система і види поліцейської діяльності відображають багатофункціональність поліції як державного інституту, що поєднує владні та гуманістичні аспекти служіння суспільству.

Форми та методи є практичними інструментами реалізації завдань поліції, вони визначають, як саме поліція виконує свої функції, дотримуючись законності, професійної етики та принципів гуманізму. Під формами поліцейської діяльності розуміють зовнішньо виражені способи реалізації владних повноважень і виконання службових завдань. Їх поділяють на основні та допоміжні:

- нормотворча форма — участь поліції у підготовці та реалізації відомчих нормативних актів, що регламентують порядок охорони публічного порядку;
- оперативно-службова форма — безпосереднє виконання завдань із запобігання правопорушенням, реагування на події, охорони місць злочинів, проведення спеціальних операцій;
- адміністративно-розпорядча форма — видання наказів, розпоряджень, прийняття індивідуальних рішень щодо громадян або посадових осіб;

• профілактично-виховна форма — проведення роз'яснювальної роботи серед населення, формування довіри до поліції;

• сервісна форма — надання послуг населенню (допомога в екстрених ситуаціях, консультації, прийом громадян, реагування на звернення).

Усі форми діяльності поліції взаємопов'язані, доповнюють одна одну й мають здійснюватися в суворій відповідності до норм законодавства, етичних вимог і професійних стандартів поведінки.

Методи — це конкретні засоби, прийоми й способи, за допомогою яких поліція досягає своїх цілей. Традиційно розрізняють методи переконання і методи примусу, а також змішані (комплексні) методи. Методи переконання полягають у ненасильницькому впливі на свідомість і поведінку громадян. Сюди належать:

• проведення профілактичних бесід;

• публічні виступи, інформування населення;

• попередження про неприпустимість протиправних дій;

• сприяння у вирішенні конфліктних ситуацій.

Ці методи ґрунтуються на партнерстві поліції й громадян, формують довіру та добровільне дотримання закону. Методи примусу використовуються лише у випадках, коли інші засоби не дали результату, і спрямовані на припинення правопорушень чи забезпечення безпеки. Види поліцейського примусу:

• фізичний вплив (затримання, обмеження свободи пересування);

• спеціальні засоби (кайданки, гумові кийки, сльозогінний газ тощо);

• вогнепальна зброя (як крайній засіб, у суворій відповідності до закону).

Застосування примусу має бути законним, необхідним, пропорційним і гуманним, що відповідає міжнародним стандартам (ООН, Рада Європи).

Змішані методи поєднують елементи переконання та примусу. Наприклад, при розв'язанні конфліктних ситуацій на місці події поліцейський може спочатку використати

вербальні засоби впливу, а в разі їх неефективності — обмежити свободу особи чи вилучити заборонений предмет. Особливу увагу в методології сучасної поліції приділяють сервісно-комунікативним методам, які передбачають постійний діалог із громадськістю, публічність, відкритість і використання цифрових технологій у роботі.

Поліцейський, здійснюючи свої функції, повинен керуватися не лише законом, а й етичними принципами професії — справедливістю, неупередженістю, доброчесністю, повагою до гідності людини. Кожен метод впливу має бути пропорційним меті, обґрунтованим конкретною ситуацією та мінімально обтяжливим для особи. Такі підходи відповідають положенням Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (ООН, 1979) і Європейського кодексу поліцейської етики (Рада Європи, 2001), які визначають моральні межі застосування сили, повагу до прав людини та верховенства права як невід'ємну складову поліцейської професії.

Таким чином, поліцейська діяльність — це багаторівнева система, у якій поєднуються управлінські, правозастосовчі, сервісні та морально-етичні елементи. Форми та методи її реалізації визначають практичний зміст роботи поліції й водночас є індикаторами демократичного рівня держави. Застосовуючи методи переконання, превенції й гуманного примусу, поліція повинна діяти в межах закону, демонструвати професіоналізм і повагу до людської гідності. Саме дотримання цих засад формує довіру суспільства до поліції та сприяє утвердженню правопорядку в Україні.

2.3 Національна поліція України як суб'єкт поліцейської діяльності

Національна поліція України була створена 2 липня 2015 р. з прийняттям Закону України «Про Національну поліцію». Згідно з цим законом, Національна поліція

України — це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Діяльність Національної поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України. Національна поліція є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, власні бланки, рахунки в органах Державної казначейської служби України.

Систему поліції складають:

1. Центральний орган управління поліцією.
2. Територіальні органи поліції.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про Національну поліцію», основними завданнями поліції є:

1. Забезпечення публічної безпеки і порядку.
2. Охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави.
3. Протидія злочинності.
4. Надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Для виконання покладених на неї завдань поліція наділена широким колом повноважень, серед яких:

- превентивні поліцейські заходи (перевірка документів, опитування особи, поверхнева перевірка, зупинення транспортного засобу, обмеження доступу до певної території тощо);
- заходи примусу (фізичний вплив, застосування спеціальних засобів, застосування вогнепальної зброї);
- здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень;
- розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;
- доставлення затриманих та взятих під варту осіб;

- охорона об'єктів права державної власності та забезпечення особистої безпеки громадян;
- регулювання дорожнього руху та здійснення контролю за дотриманням Правил дорожнього руху;
- видача дозволів на рух окремих категорій транспортних засобів;
- видача та погодження дозволів на використання об'єктів і приміщень, призначених для зберігання та використання зброї та боєприпасів, та інші повноваження.

Відповідно до статті 13 Закону України «Про Національну поліцію», у складі поліції функціонують такі підрозділи:

Кримінальна поліція — здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, боротьбу з організованою злочинністю, протидію наркозлочинності, торгівлі людьми тощо.

Патрульна поліція — забезпечує публічний порядок і безпеку, контроль за дотриманням Правил дорожнього руху, забезпечення безпеки дорожнього руху, первинне реагування на повідомлення про правопорушення або події.

Органи досудового розслідування — здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до їх підслідності.

Поліція охорони — надає послуги з охорони об'єктів усіх форм власності та забезпечення особистої безпеки громадян.

Спеціальна поліція — виконує завдання із забезпечення громадського порядку на об'єктах і територіях, які мають особливе значення або постраждали від стихійного лиха, екологічного забруднення, катастрофи.

Поліція особливого призначення — виконує специфічні завдання із боротьби з тероризмом, звільнення заручників, забезпечення публічної безпеки і порядку в особливих умовах.

У складі поліції також функціонують підрозділи ювенальної превенції, дільничних офіцерів поліції, підрозділи зв'язку та телекомунікацій, забезпечення публічної безпеки на транспорті та інші підрозділи.

Служба в поліції є державною службою особливого характеру. На службу в поліцію приймаються громадяни України віком від 18 років, які мають повну загальну середню освіту, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, які володіють українською мовою.

До кандидатів на службу в поліції висуваються певні вимоги щодо стану здоров'я, фізичної підготовки, моральних якостей. Добір на посаду поліцейського здійснюється на конкурсній основі.

Призначення на посади поліцейських здійснюється безпосередньо керівниками органів (закладів, установ) поліції відповідно до номенклатури посад, яку затверджує Міністерство внутрішніх справ України.

Поліцейські отримують спеціальні звання, носять однострій та відзнаки. За поліцейськими зберігаються певні соціальні гарантії, зокрема, право на безоплатне медичне забезпечення, житло, пенсійне забезпечення тощо.

Поліцейська деонтологія розглядає професійну поведінку працівника поліції не лише як реалізацію зовнішніх правових приписів, а насамперед як результат внутрішніх моральних переконань, що визначають його ставлення до служби, суспільства та власної ролі у збереженні правопорядку. Центральною категорією цього підходу виступає внутрішній імператив службового обов'язку.

Внутрішній імператив службового обов'язку — це усвідомлена, внутрішньо прийнята поліцейським морально-правова вимога діяти чесно, неупереджено, законно і справедливо незалежно від зовнішнього контролю. Це особисте переконання, що служба в поліції є не просто роботою, а покликанням і відповідальністю перед суспільством. Внутрішній імператив формується на основі таких компонентів:

- моральна свідомість — усвідомлення добра і зла, справедливості, честі, обов'язку;

• правова культура — знання норм права та вміння застосовувати їх у конкретних обставинах;

• професійна гідність і честь — розуміння власної ролі як гаранта безпеки громадян;

• службова дисципліна і самоконтроль — здатність діяти відповідально навіть без нагляду.

На рівні поліцейської етики внутрішній імператив виступає моральним компасом, який допомагає приймати правильні рішення у складних ситуаціях, коли формальні норми не дають однозначної відповіді. Наприклад, у випадку дилеми між виконанням наказу та дотриманням прав людини саме внутрішній імператив спонукає поліцейського діяти відповідно до закону й етичних принципів. Таким чином, внутрішній імператив — це не лише професійна вимога, а й етичний фундамент, на якому будується вся система поліцейської деонтології. Він забезпечує узгодження правових, моральних і службових аспектів діяльності поліції.

Формування внутрішнього імперативу службового обов'язку неможливе без системи правових цінностей, що визначають сутність поліцейської професії. Правові цінності — це соціально визнані ідеали, норми та принципи, які визначають поведінку людини в контексті права і служби державі. До базових правових цінностей поліцейського належать:

• верховенство права — визнання закону найвищою соціальною нормою; поліцейський повинен діяти виключно в межах правових приписів, не допускаючи свавілля чи зловживань владою;

• повага до прав і свобод людини — центральна цінність, що визначає моральний сенс поліцейської служби; у кожній ситуації поліцейський повинен ставити гідність людини вище від адміністративної доцільності;

• законність і справедливість — це баланс між формальним дотриманням закону і його моральним змістом; поліцейський зобов'язаний не лише знати норму, а й розуміти її етичний сенс;

• відповідальність і доброчесність — визнання персональної відповідальності за свої дії, готовність відповідати перед суспільством і законом;

• служіння суспільству — усвідомлення своєї діяльності як форми реалізації суспільного добра, а не особистих інтересів;

• об'єктивність і неупередженість — відмова від будь-яких проявів дискримінації, упереджень або корисливих мотивів при виконанні службових обов'язків.

Формування правових цінностей відбувається через систему професійної підготовки, виховання, практичної діяльності, приклад старших колег і корпоративну культуру поліції. Важливим чинником є Кодекс етики та професійної поведінки поліцейських України (2016 р.), який визначає моральні стандарти служби та формулює конкретні орієнтири поведінки. Зокрема, він закріплює, що поліцейський повинен:

• діяти в інтересах людини і суспільства;
• утримуватися від дій, що підривають авторитет поліції;
• зберігати професійну незалежність і нейтральність;
• бути взірцем чесності, ввічливості, самовладання.

Таким чином, правові цінності не лише визначають межі допустимого, а й формують внутрішній моральний обов'язок поліцейського діяти відповідально, гуманно й чесно. Саме вони перетворюють юридичну норму на морально усвідомлену позицію, що регулює поведінку навіть у складних моральних дилемах.

Національна поліція України — це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Її діяльність базується на чіткій системі принципів і завдань, визначених законом і міжнародними стандартами поліцейської служби. Основні принципи діяльності Національної поліції України є такими:

• верховенство права — поліція діє виключно на основі Конституції та законів України, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини;

- законність — жодна дія поліцейського не може виходити за межі його повноважень;
- повага до прав і свобод людини — поліція покликана бути гарантом безпеки особистості, а не загрозою для неї;
- справедливість і неупередженість — усі громадяни рівні перед законом, незалежно від статі, раси, політичних чи релігійних переконань;
- відкритість і прозорість — поліція має звітувати перед суспільством, публічно пояснювати свої дії та бути доступною для контролю;
- партнерство з населенням — ефективна діяльність поліції можлива лише за умови довіри та співпраці з громадянами;
- професіоналізм і компетентність — службова діяльність ґрунтується на високій кваліфікації, дисципліні й дотриманні етичних стандартів;
- політична нейтральність — поліція не може використовуватися в інтересах політичних партій або окремих осіб.

Згідно зі ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію», основними завданнями є:

- забезпечення публічної безпеки і порядку;
- охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- запобігання правопорушенням;
- виявлення і припинення злочинів;
- надання допомоги особам, які потребують підтримки чи захисту.

У сучасних умовах до цих завдань додаються нові напрями — забезпечення кібербезпеки, участь у територіальній обороні, реагування на надзвичайні ситуації, а також підтримання громадського спокою під час воєнного стану. Діяльність поліції також спрямована на зміцнення довіри населення, адже ефективність правопорядку залежить не лише від примусу, а й від соціального партнерства. У цьому контексті етична поведінка поліцейського стає не менш важливою, ніж його професійна підготовка.

Отже, внутрішній імператив службового обов'язку є серцевиною професійної етики поліцейського. Він формує здатність діяти не лише за буквою закону, а й за духом справедливості. Правові цінності виступають тим моральним середовищем, у якому цей імператив розвивається, — вони вчать бачити в кожній людині не об'єкт впливу, а рівного носія гідності та прав. Принципи діяльності Національної поліції, закріплені у законі, слугують орієнтиром для практичного втілення цих цінностей. Тільки за умови поєднання законності, моральності та служіння суспільству поліція може виконати своє головне призначення — бути опорою правопорядку та довіри громадян.

2.4 Забезпечення прав і свобод людини в поліцейській діяльності. Гендерна рівність в органах Національної поліції України

Повага до прав і свобод людини є основоположним принципом поліцейської служби та одним із головних етичних орієнтирів у професійній поведінці поліцейського. У демократичній правовій державі поліція покликана не лише охороняти громадський порядок, а передусім — забезпечувати безпеку особи, гарантувати реалізацію її конституційних прав, захищати від будь-яких форм насильства, дискримінації та свавілля. Ця місія прямо закріплена у статті 3 Конституції України, яка визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Відповідно, діяльність поліції має бути спрямована на служіння суспільству шляхом забезпечення прав і свобод людини, як це проголошено в статті 2 Закону України «Про Національну поліцію».

Забезпечення прав людини у поліцейській діяльності — це не лише дотримання правових норм, а й етичний обов'язок,

що визначає характер взаємодії поліції з громадянами. Етична природа цієї вимоги виявляється в тому, що поліцейський повинен сприймати людину не як об'єкт владного впливу, а як партнера та суб'єкта права, який має власну гідність, інтереси та право на повагу.

Система гарантій прав людини в діяльності правоохоронних органів ґрунтується на міжнародних стандартах, вироблених Організацією Об'єднаних Націй, Радою Європи, ОБСЄ. Міжнародні стандарти вимагають, щоб будь-яке застосування сили з боку поліції було законним, необхідним і пропорційним. Ці принципи відображені також у Основних принципах застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку (ООН, 1990 р.), які зобов'язують поліцію обмежувати силу лише крайніми випадками, коли інші засоби виявилися неефективними.

Національне законодавство України гармонізовано з міжнародними стандартами прав людини. У Законах «Про Національну поліцію», «Про звернення громадян», «Про запобігання та протидію дискримінації в Україні», а також у Кодексі етики та професійної поведінки поліцейських (2016 р.) закріплено низку принципів:

- законність — дії поліції повинні бути правомірними, мати чітке правове підґрунтя;
- гуманність — повага до людської гідності, заборона катувань, приниження честі та гідності;
- неупередженість і рівність — однакове ставлення до всіх осіб, незалежно від соціальних, національних, релігійних чи політичних ознак;
- пропорційність — баланс між необхідністю захисту правопорядку і мінімальним втручанням у права людини.

Поліцейський має не лише дотримуватись цих принципів формально, а й усвідомлювати їх моральний зміст. Наприклад, при затриманні особи необхідно не лише діяти відповідно до процесуальних вимог, а й забезпечити гідне ставлення, медичну допомогу, можливість повідомити близьких чи адвоката.

У практичній діяльності поліції забезпечення прав людини проявляється в низці напрямів:

- охорона права на життя і безпеку — поліцейські зобов'язані негайно реагувати на загрози життю, насильство, аварії, катастрофи;
- забезпечення права на свободу та особисту недоторканність — будь-яке обмеження свободи особи можливе лише на підставі закону і в межах процесуальних гарантій;
- захист від дискримінації — поліція повинна реагувати на будь-які прояви дискримінації — за статтю, расою, віросповіданням, віком чи сексуальною орієнтацією;
- повага до приватного життя — збирання, зберігання й використання персональних даних мають здійснюватися лише в законний спосіб і в межах службової необхідності;
- дотримання процесуальних гарантій — під час слідчих дій, допиту, обшуку або затримання поліцейський повинен чітко дотримуватися процедур, забезпечуючи право особи на захист, адвоката, мовчання тощо;
- забезпечення доступності допомоги — кожен громадянин має право звернутися по допомогу до поліції, незалежно від часу, місця чи соціального статусу; обов'язок поліцейського — надати цю допомогу вчасно, професійно, без упереджень.

Дотримання прав людини — це не лише правовий обов'язок, а етична категорія, що визначає суть поліцейської професії. Поліцейський має діяти з переконання, що кожна особа, навіть правопорушник, зберігає свою людську гідність.

Етична культура поліцейського ґрунтується на таких принципах:

- емпатія — здатність співчувати й розуміти емоційний стан іншої людини;
- самоконтроль — уміння діяти зважено навіть у конфліктних чи небезпечних ситуаціях;
- відповідальність — усвідомлення наслідків власних дій для інших людей;

• служіння суспільству — розуміння, що мета поліції полягає не в покаранні, а в захисті.

Дотримання цих моральних засад формує довіру громадян до поліції, що є основним критерієм ефективності правоохоронної діяльності.

Отже, забезпечення прав і свобод людини — це центральна деонтологічна вимога до діяльності поліцейського. Вона поєднує правові, моральні та соціальні аспекти його служби. Поліцейський, який діє в межах закону, з повагою до людської гідності та справедливості, не лише виконує службові обов'язки, а й реалізує етичний ідеал служіння суспільству. Саме від рівня гуманності, толерантності й моральної зрілості працівників поліції залежить рівень довіри населення до держави, стабільність суспільства й утвердження верховенства права в Україні.

Гендерна рівність — це рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах суспільного життя. Правовими засадами забезпечення гендерної рівності в органах Національної поліції України є:

• Конституція України;

• Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»;

• Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»;

• Закон України «Про Національну поліцію»;

• Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2030 року;

• Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Питання гендерної рівності в органах Національної поліції України набуває все більшого значення в контексті реформування правоохоронної системи та інтеграції України до європейської спільноти.

За даними статистики, частка жінок в органах Національної поліції поступово зростає. Якщо у 2015 році жінки

становили близько 14 % від загальної кількості працівників поліції, то сьогодні цей показник сягає близько 25–27 %.

Проте, незважаючи на позитивну динаміку, все ще існують певні проблеми:

- нерівномірний розподіл жінок за підрозділами (більшість жінок працює в адміністративних підрозділах, підрозділах по роботі з дітьми, кадрових та фінансових службах);
- низький відсоток жінок на керівних посадах;
- наявність неформальних бар'єрів для кар'єрного зростання жінок;
- випадки сексизму та дискримінації за ознакою статі;
- недостатня адаптованість інфраструктури та спорядження для потреб жінок.

Для забезпечення гендерної рівності в органах Національної поліції України необхідно вживати таких заходів:

- удосконалення нормативно-правової бази — розробка та впровадження нормативних документів, які регламентують питання гендерної рівності в поліції, зокрема, щодо рівного доступу до професії, однакових умов праці, кар'єрного зростання тощо;
- реалізація гендерно чутливої кадрової політики — впровадження прозорих критеріїв відбору, оцінки ефективності службової діяльності, просування по службі, які виключають дискримінацію за ознакою статі;
- створення інфраструктури, дружньої до сім'ї — забезпечення можливості поєднання професійних та сімейних обов'язків (гнучкий графік роботи, адміністративні відпустки, кімнати для дітей тощо);
- адаптація спорядження та уніформи — врахування фізіологічних особливостей жінок при розробці та виготовленні форменого одягу, спорядження, засобів індивідуального захисту;
- гендерна освіта та виховання — включення гендерних аспектів до навчальних програм закладів вищої освіти

МВС, проведення тренінгів з питань гендерної рівності для поліцейських;

- подолання гендерних стереотипів — проведення інформаційних кампаній, спрямованих на подолання стереотипних уявлень про ролі жінок і чоловіків у поліцейській діяльності;
- моніторинг та оцінка — систематичний збір та аналіз даних щодо гендерного складу підрозділів поліції, виявлення проблем та розробка рекомендацій для їх вирішення.

У сучасному демократичному суспільстві забезпечення гендерної рівності є однією з ключових передумов формування справедливої, ефективної та етично відповідальної системи публічної служби. Для поліцейської діяльності, яка безпосередньо пов'язана із захистом прав і свобод громадян, питання рівних можливостей чоловіків і жінок має не лише правовий, але й етико-деонтологічний зміст. Гендерна рівність у діяльності Національної поліції охоплює не лише доступ до служби, а й кар'єрне просування, участь у прийнятті управлінських рішень, професійну підготовку та представництво у всіх підрозділах.

Основними напрями забезпечення гендерної рівності є такі.

1. Національна поліція поступово відходить від стереотипів про «чоловічі» і «жіночі» професії. Жінки обіймають керівні посади, служать у кримінальній поліції, спецпідрозділах, слідчих і патрульних службах. Гендерна збалансованість персоналу розглядається як чинник підвищення ефективності служби.

2. У закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання впроваджуються курси з гендерної рівності, протидії дискримінації, попередження насильства за ознакою статі. Таке навчання сприяє розвитку етичного світогляду поліцейських, здатності діяти неупереджено й толерантно.

3. Поліція впроваджує внутрішні механізми запобігання сексуальним домаганням, булінгу, дискримінації за статтю.

Діють уповноважені особи з питань гендерної рівності, служби внутрішнього контролю, психологічна підтримка.

4. Жінки залучаються до управління, стратегічного планування, розробки політики безпеки. Вони активно беруть участь у міжнародних програмах ООН, ОБСЄ, Ради Європи з гендерної інтеграції у правоохоронну діяльність.

5. Поліція створює спеціалізовані підрозділи з протидії домашньому насильству, підрозділи «Поліна», мобільні групи реагування. Їхня робота базується на етичних принципах поваги до жертви, конфіденційності та гуманності.

З погляду поліцейської деонтології, гендерна рівність є моральною категорією справедливості, що визначає поведінку поліцейського. Вона передбачає:

- рівне ставлення до всіх громадян, незалежно від статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації;
- заборону дискримінаційних висловлювань і дій у службовій взаємодії;
- дотримання етичних стандартів спілкування з потерпілими, колегами, свідками;
- усвідомлення соціальної відповідальності поліції за підтримання атмосфери гендерної рівності в суспільстві.

Таким чином, гендерна рівність у поліції — це не лише політична вимога чи правовий обов'язок, а елемент етичної культури поліцейського, що забезпечує гуманний, справедливий і професійний характер його діяльності.

Поліцейський омбудсмен — це незалежна посадова особа, яка здійснює контроль за дотриманням прав і свобод людини в діяльності органів поліції, розглядає скарги громадян на дії або бездіяльність поліцейських та сприяє відновленню порушених прав. Інститут поліцейського омбудсмена є важливим елементом демократичного цивільного контролю за діяльністю правоохоронних органів та інструментом забезпечення підзвітності поліції перед суспільством. Основні функції поліцейського омбудсмена є такими:

• контрольна функція — здійснення контролю за дотриманням прав і свобод людини в діяльності органів поліції, моніторинг випадків порушення прав людини поліцейськими;

• розгляд скарг та заяв — прийняття та розгляд скарг громадян на дії або бездіяльність поліцейських, проведення незалежних розслідувань за фактами можливих порушень;

• медіаційна функція — сприяння вирішенню конфліктів між громадянами та поліцією, досягненню компромісу та примирення сторін;

• аналітична функція — аналіз стану дотримання прав людини в діяльності поліції, виявлення системних проблем та тенденцій;

• превентивна функція — запобігання порушенням прав людини через розробку рекомендацій щодо вдосконалення поліцейської діяльності та законодавства;

• просвітницька функція — інформування громадськості про права людини та механізми їх захисту у відносинах з поліцією, підвищення правової культури населення;

• координаційна функція — взаємодія з іншими органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями з питань захисту прав людини в діяльності поліції.

В Україні функції поліцейського омбудсмена частково виконуються Управлінням забезпечення прав людини Національної поліції України та Секретаріатом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, зокрема, Департаментом з питань реалізації національного превентивного механізму. Значення інституту поліцейського омбудсмена полягає в такому:

• забезпечення незалежного контролю за діяльністю поліції;

• підвищення рівня довіри громадян до поліції;

• запобігання порушенням прав людини в діяльності поліції;

• сприяння реформуванню поліцейської системи відповідно до міжнародних стандартів;

• підвищення прозорості та підзвітності поліції перед суспільством;

• забезпечення дієвого механізму захисту прав громадян у відносинах з поліцією.

Воєнний стан, запроваджений у зв'язку зі збройною агресією рф проти України, суттєво змінив умови функціонування Національної поліції. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (1992 р.) та Закону «Про Національну поліцію», поліція у цей період виконує особливі завдання з підтримання публічної безпеки, оборони та життєдіяльності держави. Основними завданнями є:

• охорона громадського порядку і захист населення;

• протидія злочинності, особливо диверсійній і колабораційній діяльності;

• участь у забезпеченні оборонних заходів і територіальної оборони;

• евакуація населення, охорона критичної інфраструктури;

• документування воєнних злочинів;

• взаємодія з військовими адміністраціями, СБУ, ЗСУ та ДСНС.

Водночас поліція залишається гарантом прав людини, що має діяти в умовах воєнного стану в межах законності, з дотриманням принципів пропорційності та гуманності.

В умовах воєнного стану діяльність поліції набуває воєнізованого характеру:

• частина підрозділів підпорядковується оперативним командуванням Збройних Сил;

• здійснюється цілодобове патрулювання, блокпостовий контроль, перевірка документів;

• посилюється контрольно-пропускний режим, комендантська година;

• застосовуються обмеження щодо пересування, масових зібрань тощо.

Водночас поліцейські несуть службу в надзвичайно небезпечних умовах — під обстрілами, у районах бойових дій, на деокупованих територіях. Відтак, ключовими рисами поліцейського професіоналізму стають моральна стійкість, дисципліна, емпатія, готовність до самопожертви. Особливу увагу приділяють психологічній підтримці персоналу, запобіганню професійному вигоранню, підтриманню корпоративної солідарності.

Поліцейські у воєнний час стикаються з етичними дилемами, що вимагають особливої моральної зрілості:

- баланс між вимогами безпеки та правами людини;
- допустимість застосування сили й обмеження свобод громадян;
- поведінка з цивільними на окупованих або звільнених територіях;
- етична оцінка колабораційної поведінки;
- ставлення до вразливих груп населення (дітей, літніх, осіб з інвалідністю, переселенців).

Відповідно до Кодексу етики поліцейського та міжнародних стандартів, навіть у надзвичайних обставинах поліцейський зобов'язаний:

- діяти законно і гуманно;
- утримуватися від катувань, жорстокого чи принизливого поводження;
- забезпечувати допомогу потерпілим, незалежно від їхнього статусу;
- бути прикладом чесності, мужності й моральної витримки.

Після завершення бойових дій поліція стає одним з ключових елементів постконфліктного відновлення. На неї покладається:

- забезпечення стабільності та недопущення мародерства;
- документування злочинів проти людяності;
- відновлення довіри місцевого населення до влади;

• участь у гуманітарних місіях і міжнародних розслідуваннях.

В умовах війни поліцейський виступає не лише як охоронець порядку, а й як символ державності та моральної витримки українського суспільства.

Висновки

Поліцейська діяльність є важливим елементом механізму держави, спрямованим на забезпечення правопорядку, захист прав і свобод людини, протидію злочинності та іншим правопорушенням. Ефективність поліцейської діяльності безпосередньо впливає на рівень безпеки в суспільстві та якість життя громадян.

Сучасне розуміння поліцейської діяльності ґрунтується на принципах верховенства права, законності, дотримання прав людини, відкритості та прозорості, взаємодії з населенням на засадах партнерства. Поліція сьогодні розглядається не лише як силовий інститут, а й як сервісна служба, що надає послуги населенню у сфері безпеки.

Національна поліція України як суб'єкт поліцейської діяльності перебуває у процесі трансформації від пострадянської мілітаризованої структури до сучасного правоохоронного органу європейського зразка. Ця трансформація передбачає зміну підходів до кадрової політики, критеріїв оцінки ефективності роботи, форм та методів взаємодії з населенням.

Важливим аспектом реформування Національної поліції є забезпечення гендерної рівності та створення рівних можливостей для жінок і чоловіків у правоохоронній діяльності. Це сприяє формуванню збалансованого кадрового складу, який краще відображає структуру суспільства та ефективніше реагує на його потреби. Гендерна рівність і діяльність поліції у воєнний період — це два взаємопов'язані аспекти сучасної

поліцейської етики. Перший забезпечує справедливість і рівність можливостей у службі, другий — випробовує моральну зрілість поліцейських у надзвичайних умовах.

Забезпечення гендерного балансу, повага до прав людини, гуманізм, професійна стійкість і відданість службі це ті деонтологічні орієнтири, що визначають обличчя Національної поліції України як інституції європейського типу навіть у найскладніший період її історії.

Інститут поліцейського омбудсмена є важливим елементом системи громадського контролю за діяльністю поліції, що забезпечує дотримання прав людини та законності в роботі правоохоронців, сприяє підвищенню рівня довіри громадян до поліції та легітимності її діяльності.

Таким чином, розуміння сутності, ознак, витоків, видів та принципів поліцейської діяльності, а також особливостей функціонування Національної поліції України як суб'єкта такої діяльності є важливим елементом професійної підготовки майбутніх правоохоронців, запорукою ефективного виконання ними своїх службових обов'язків у відповідності до вимог закону та суспільних очікувань.

Завдання для самостійної роботи

І Рівень

1. Дайте визначення понять:
- поліція;
- поліцейська діяльність;
- суб'єкти поліцейської діяльності;
- об'єкти поліцейської діяльності;
- принципи діяльності Національної поліції України.

2. Складіть коротку таблицю «Ознаки поліцейської діяльності», визначивши 5–7 ключових характеристик.

3. Визначте основні етапи генезису поліції в одному абзаці (античність, середньовіччя, модерна доба, сучасність).

4. Складіть перелік видів поліцейської діяльності, визначених у Законі України «Про Національну поліцію».

5. Дайте письмову відповідь на запитання: Чому в сучасному демократичному суспільстві поліція вважається сервісною службою?

II Рівень

1. Порівняйте поліцейську діяльність із ширшим поняттям «правоохоронна діяльність». Визначте:

- спільні риси;
- відмінності;
- специфіку поліцейської функції.

2. Складіть структурно-логічну схему системи поліцейської діяльності, включивши її компоненти: завдання, суб'єкти, об'єкти, форми, методи, механізми контролю.

3. Оберіть один вид поліцейської діяльності (адміністративна, профілактична, оперативно-розшукова, сервісна тощо) та проаналізуйте його за структурою:

- мета;
- функції;
- правова основа;
- етичні вимоги;
- основні ризики.

4. Підготуйте письмовий аналіз (0,5–1 стор.), у якому опишіть роль міжнародних стандартів у формуванні принципів поліцейської діяльності.

5. Оцінить практичну ситуацію: Поліцейський підрозділ отримав скаргу від громади щодо недостатньої відкритості та доступності. Запропонуйте заходи для поліпшення взаємодії поліції з громадянами.

III Рівень

1. Підготуйте мініесе (1–1,5 стор.) на тему: «Сучасна поліцейська діяльність як інститут служіння суспільству».

2. Створіть кейс-конструктор із двох ситуацій, у яких поліцейський має обрати між дотриманням принципу законності та етичними міркуваннями. Для кожної ситуації:

- визначте етичну дилему;
- запропонуйте рішення;
- обґрунтуйте його відповідність принципам поліцейської деонтології.

3. Розробіть міні-проєкт «Ідеальна дільнична служба», в якому викладіть свої погляди на:

- структуру роботи дільничного;
- форми співпраці з громадою;
- профілактичну діяльність;
- оцінювання ефективності.

4. Сформулюйте пропозиції щодо вдосконалення системи принципів діяльності Національної поліції України, спираючись на міжнародний досвід (ЄС, США, Канада).

5. Підготуйте рефлексивний звіт (1–2 стор.) на тему: «Які якості та цінності визначають ефективного сучасного поліцейського?» Врахуйте моральні, правові, професійні та комунікативні аспекти.

Самоконтроль

І. Дайте відповідь на тестові завдання

1. Від якого давньогрецького слова походить термін «поліція»?

a) policita;
b) polis;
c) politeia;
d) polum.

2. Яка з наведених ознак НЕ є характерною для поліцейської діяльності?

a) превентивна спрямованість;
b) приватний характер;
c) публічність та прозорість;
d) підзвітність суспільству.

3. Який із принципів діяльності поліції передбачає незалежність від рішень політичних партій та громадських об'єднань?

a) відкритість та прозорість;
b) безперервність;
c) політична нейтральність;
d) пропорційність.

4. Яке із тверджень щодо поліцейської діяльності є правильним?

a) поліцейська діяльність здійснюється виключно органами Національної поліції;
b) поліцейська діяльність має виключно примусовий характер;
c) поліцейська діяльність спрямована на охорону правопорядку, забезпечення громадської безпеки та протидію правопорушенням;
d) поліцейська діяльність не регламентується нормативно-правовими актами.

5. До якого виду поліцейської діяльності належить робота з розшуку осіб, які переховуються від слідства та суду?

a) адміністративна поліцейська діяльність;
b) оперативно-розшукова діяльність;
c) охоронна діяльність;
d) сервісна діяльність.

6. Яким законом було створено Національну поліцію України?

a) Законом України «Про міліцію»;
b) Законом України «Про Національну поліцію»;
c) Законом України «Про поліцейську діяльність»;
d) Законом України «Про правоохоронні органи»;

7. Який підрозділ Національної поліції відповідає за забезпечення публічного порядку і безпеки, контроль за дотриманням Правил дорожнього руху?

a) спеціальна поліція;
b) кримінальна поліція;

c) патрульна поліція;
d) поліція охорони.

8. Яке з наведених завдань НЕ входить до основних завдань Національної поліції України?

a) забезпечення публічної безпеки і порядку;
b) охорона прав і свобод людини;
c) протидія злочинності;
d) здійснення митного контролю.

9. Функція поліцейського омбудсмена, що полягає у проведенні незалежних розслідувань за фактами можливих порушень прав людини поліцейськими, називається:

a) превентивною;
b) контрольною;
c) медіаційною;
d) аналітичною.

10. Який із наведених заходів сприятиме забезпеченню гендерної рівності в органах Національної поліції України?

a) запровадження квот для жінок при вступі на службу;
b) створення окремих поліцейських підрозділів для жінок;
c) надання жінкам-поліцейським полегшеного режиму несення служби;
d) впровадження прозорих критеріїв відбору та кар'єрного зростання, що виключають дискримінацію за ознакою статі.

II. Питання для самоконтролю

1. Розкрийте історичні витоки та сучасне розуміння поняття «поліція».

2. Дайте визначення поліцейської діяльності та охарактеризуйте її основні ознаки.

3. Які види поліцейської діяльності ви знаєте? Розкрийте їх зміст.

4. Назвіть та охарактеризуйте основні принципи поліцейської діяльності відповідно до Закону України «Про Національну поліцію».

5. Яка структура Національної поліції України? Охарактеризуйте основні підрозділи.

6. Розкрийте сутність принципу гендерної рівності в органах Національної поліції України.

7. Які існують проблеми забезпечення гендерної рівності в органах Національної поліції України? Запропонуйте шляхи їх вирішення.

8. Що таке поліцейський омбудсмен? Які функції він виконує?

9. Яке значення має інститут поліцейського омбудсмена для забезпечення дотримання прав людини в діяльності поліції?

10. Охарактеризуйте стан імплементації інституту поліцейського омбудсмена в Україні.

Рекомендовані джерела до теми

1. Батраченко О. В. Поняття та ознаки поліцейської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2014. Вип. 29. Ч. 2. Т. 3. С. 55–58.

2. Бугайчук К. Л. Інститут поліції: міжнародно-правові концепції розуміння. *Право і безпека*. 2017. № 1 (64). С. 25–30.

3. Денисюк Д. С. Принципи діяльності Національної поліції України: теорія та практика реалізації. *Митна справа*. 2015. № 5. С. 63–68.

4. Зозуля І. В., Довгань О. І. Закон України «Про Національну поліцію»: публічна чи поліцейська безпека? *Форум права*. 2015. № 5. С. 85–92.

5. Проневич О. С. Функції поліції (міліції): нормативно-доктринальна інтерпретація. *Право і безпека*. 2010. № 4 (36). С. 141–146.

6. Солнцева Х. В. Поняття «поліцейська діяльність» в Україні та США. *Право та інновація*. 2016. № 1 (13). С. 264–269.

7. Чумак В.В. Інститут поліцейського омбудсмена як інструмент забезпечення прав людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. Т. 2. С. 123–126.

Розділ 3
НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ДЕОНТОЛОГІЧНІ СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Вступ
3.1 Міжнародні стандарти професійної діяльності юристів: загальна характеристика
3.2 Міжнародні та європейські етичні стандарти правоохоронної діяльності
3.3 Міжнародні стандарти поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку
3.4 Деонтологічні документи у сфері охорони правопорядку
3.5 Аналіз ключових міжнародних документів
3.6. Морально-етичні стандарти професійної діяльності поліції іноземних держав
Висновки

Мета теми — формування у здобувачів освіти цілісного уявлення про систему морально-етичних, правових та професійних стандартів, що регулюють діяльність поліцейських на національному та міжнародному рівнях, а також усвідомлення їхньої ролі у забезпеченні прав людини, законності, справедливості та довіри суспільства до поліції.

При вивченні даної теми здобувачі вищої освіти повинні:

Знати:

• Міжнародні професійно-етичні стандарти юристів і правоохоронців, їх історичний розвиток і сучасні тенденції.

• Основні міжнародні та європейські етичні документи, що визначають стандарти поведінки поліцейських.

• Деонтологічні документи у сфері охорони правопорядку, їхню класифікацію (кодекси, резолюції, декларації, принципи) та механізми впровадження у національне законодавство.

• Морально-етичні стандарти поліцейської служби іноземних держав (Німеччини, Франції, Польщі, США, Канади) та їхній вплив на формування української поліцейської етики.

• Взаємозв'язок між міжнародними й національними стандартами у забезпеченні дотримання прав і свобод людини під час правоохоронної діяльності.

• Проблеми та перспективи вдосконалення системи деонтологічних норм у діяльності поліції України.

Вміти:

• Ідентифікувати основні міжнародні документи, що визначають морально-етичні засади правоохоронної діяльності, та характеризувати їхні ключові положення.

• Порівнювати міжнародні та національні стандарти поведінки поліцейських, визначати їхні спільні риси та відмінності.

• Застосовувати норми міжнародних і національних етичних документів у моделюванні службових ситуацій, пов'язаних із прийняттям етичних рішень.

• Оцінювати поведінку поліцейських відповідно до міжнародних стандартів, визначати відповідність дій принципам законності, гуманності, пропорційності та поваги до прав людини.

• Проводити порівняльний аналіз етичних кодексів поліції різних країн, робити висновки щодо можливостей адаптації позитивного зарубіжного досвіду в Україні.

• Визначати роль міжнародних організацій (ООН, Ради Європи, Міжнародної асоціації юристів тощо) у розробленні та впровадженні етичних стандартів поліцейської діяльності.

• Інтерпретувати норми міжнародних деонтологічних актів у контексті національного законодавства України, розуміти їх юридичну силу та практичне значення.

• Аргументовано обґрунтовувати власну позицію щодо моральних дилем у службовій діяльності, спираючись на міжнародні та національні стандарти.

Вступ

Забезпечення прав і свобод людини є ключовим завданням будь-якої демократичної держави. Для поліції як інституції, наділеної владними повноваженнями, це завдання має особливу вагу, оскільки саме вона щоденно стикається з необхідністю обмеження прав громадян задля охорони громадського порядку чи безпеки. Тому важливо, щоб діяльність поліцейських ґрунтувалася не лише на національних нормах, а й на міжнародно визнаних стандартах поваги до прав людини.

Міжнародні документи, прийняті Організацією Об'єднаних Націй, Радою Європи, ОБСЄ та іншими структурами, містять комплекс принципів, що визначають морально-правові засади діяльності правоохоронців. Серед них — повага до людської гідності, заборона катувань, дотримання принципу законності, мінімізація застосування сили, пропорційність дій та невідворотність відповідальності за порушення прав людини.

Взаємозв'язок між національними та міжнародними стандартами має двосторонній характер. З одного боку, міжнародні норми слугують орієнтиром для формування національних етичних кодексів, а з іншого — національний досвід сприяє уточненню та вдосконаленню загальносвітових принципів поліцейської діяльності. Таким чином формується єдиний морально-правовий простір, у якому професійна поведінка поліцейських оцінюється за спільними критеріями доброчесності, законності та гуманності.

У практичному вимірі це означає, що поліцейський, діючи відповідно до національного законодавства, одночасно реалізує норми міжнародного права у сфері прав людини. Таке поєднання є запорукою підвищення ефективності правоохоронної системи, зміцнення суспільної довіри до поліції та забезпечення сталого розвитку демократичних інститутів держави.

Повага до прав людини, закладена в основу міжнародних і національних деонтологічних стандартів, перетворює професію поліцейського на служіння суспільству, а не лише

виконання службових функцій. Це формує нову етичну парадигму поліцейської діяльності — орієнтовану на партнерство з громадянами, прозорість, відкритість та відповідальність перед суспільством і державою.

Отже, деонтологічні стандарти професійної діяльності поліції мають не лише нормативно-регулятивне, а й глибоке гуманістичне значення. Вони інтегрують правові, моральні та соціальні вимоги, визначають сутність професійної культури поліцейського та забезпечують єдність національних і міжнародних підходів до охорони прав людини.

3.1 Міжнародні стандарти професійної діяльності юристів: загальна характеристика

Поняття та сутність міжнародних професійно-етичних стандартів. Міжнародні професійно-етичні стандарти юристів — це система принципів, норм і правил поведінки, що встановлюють морально-правові вимоги до представників юридичної професії, у тому числі до працівників поліції, прокурорів, адвокатів, суддів та інших осіб, діяльність яких пов'язана із застосуванням права та забезпеченням справедливості. Ці стандарти мають універсальний характер, оскільки ґрунтуються на загальновизнаних цінностях — повазі до прав людини, верховенстві права, справедливості, чесності та професійній відповідальності.

Сутність міжнародних професійно-етичних стандартів полягає в тому, що вони виступають моральним орієнтиром для всіх учасників правозастосовної діяльності, незалежно від національної юрисдикції. Вони визначають межі допустимої поведінки юриста в службових і позаслужбових відносинах, сприяють підтриманню авторитету правосуддя та довіри громадян до інститутів влади.

У контексті поліцейської діяльності ці стандарти набувають особливого змісту, адже поліцейський має прямий

контакт із населенням і щоденно ухвалює рішення, що впливають на долі людей. Тому міжнародні норми вимагають від нього не лише юридичної грамотності, а й високого рівня моральної культури, гуманізму та доброчесності.

Професійно-етичні стандарти визначають такі базові принципи поведінки правоохоронця: законність, неупередженість, повага до людської гідності, політична нейтральність, відповідальність, прозорість та служіння суспільству. Ці принципи покликані забезпечити баланс між необхідністю застосування владних повноважень і дотриманням прав людини.

Міжнародні стандарти не мають статусу обов'язкових норм прямої дії, однак вони становлять етичну основу для розроблення національних кодексів поведінки, внутрішніх регламентів і навчальних програм у сфері правоохоронної діяльності. Їх дотримання є критерієм професійної зрілості юриста та показником цивілізованості правової системи.

Історичний розвиток міжнародних етичних норм для юристів і правоохоронців. Становлення міжнародних професійно-етичних стандартів у сфері юриспруденції має тривалий і складний шлях. Їхні витоки сягають античних уявлень про справедливість і моральний обов'язок судді або радника правителя діяти чесно й безсторонньо. Проте у сучасному вигляді міжнародні стандарти почали формуватися лише у XX столітті — після Другої світової війни, коли людство усвідомило необхідність створення глобальних механізмів захисту прав людини та запобігання зловживанням владою.

Після прийняття Статуту Організації Об'єднаних Націй (1945) та Загальної декларації прав людини (1948) розпочався процес формування універсальних етичних принципів поведінки державних службовців, юристів і правоохоронців. Одним із перших документів, який визначив моральні вимоги до діяльності осіб, що підтримують правопорядок, став Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН у 1979 році (Резолюція 34/169).

Цей документ уперше закріпив основні етичні вимоги до поліцейських — дотримання закону, повагу до гідності людини, недопущення катувань, зловживання владою чи дискримінації. Він став еталоном для розроблення національних кодексів поведінки поліції в багатьох державах.

Паралельно із документами ООН розвивалася діяльність Ради Європи, яка у 1979 році ухвалила Декларацію про поліцію (Резолюція № 690 Парламентської асамблеї Ради Європи). У ній уперше на європейському рівні були сформульовані принципи демократичного контролю над поліцією, обов'язок діяти пропорційно загрозі, заборона перевищення повноважень і вимога до поліцейського бути служителем закону.

У подальшому розвиток міжнародних етичних стандартів продовжився у документах 1990-х років. Зокрема, у 1990 році ООН ухвалила Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку, що закріпили ключові норми щодо пропорційності та необхідності дій. У 1996 році прийнято Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб, який розширив сферу етичного регулювання на всіх осіб, що виконують владні функції.

У 2001 році Рада Європи затвердила Європейський кодекс поліцейської етики, який систематизував принципи служіння суспільству, політичної нейтральності, відкритості, співпраці з громадськістю та забезпечення рівності всіх перед законом. Цей документ став своєрідним «етичним конституційним актом» для поліцейських структур країн Європейського Союзу.

Таким чином, історія формування міжнародних етичних норм свідчить про поступовий перехід від фрагментарних правил до цілісної системи міжнародних стандартів поведінки юристів і правоохоронців.

Роль міжнародних організацій (ООН, Рада Європи, Міжнародна асоціація юристів) у формуванні стандартів. Вирішальну роль у становленні та поширенні міжнародних професійно-етичних стандартів відіграли провідні міжнародні

організації — Організація Об'єднаних Націй (ООН), Рада Європи та Міжнародна асоціація юристів (МАЮ). Їхня діяльність сприяла створенню єдиного нормативно-етичного поля, яке визначає стандарти професійної поведінки в юридичній сфері.

ООН стала ініціатором розроблення основоположних актів у сфері поліцейської етики. У рамках системи ООН були прийняті:

- Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1979), який визначив універсальні моральні вимоги до поліцейських;
- Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї (1990), що встановили обмеження щодо використання примусу;
- Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб (1996), який розкрив поняття доброчесності, запобігання корупції та конфлікту інтересів.

Документи ООН не лише задають етичні орієнтири, а й формують механізми моніторингу їх реалізації через Комітет з прав людини, Управління Верховного комісара з прав людини та інші інституції.

Рада Європи, як головна міжурядова організація, що об'єднує більшість європейських держав, приділяє особливу увагу етичним аспектам діяльності правоохоронців. Основними документами, ухваленими нею, є:

- Резолюція № 690 (1979) «Декларація про поліцію»,
- Європейський кодекс поліцейської етики (2001),
- Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи щодо ролі поліції в демократичному суспільстві.

Міжнародна асоціація юристів відіграє важливу роль у формуванні стандартів етичної поведінки для юристів, адвокатів і суддів. У 1956 році вона ухвалила Міжнародний кодекс етики юристів, який визначив основні принципи — незалежність, конфіденційність, сумлінність і відповідальність. Ці принципи стали універсальними орієнтирами для національних асоціацій юристів у понад 150 країнах світу.

Для України ці стандарти є не лише орієнтиром, а й практичним інструментом модернізації правоохоронної системи, інтеграції у європейський правовий простір та утвердження нової етичної моделі діяльності поліції, заснованої на партнерстві, прозорості та довірі.

3.2 Міжнародні та європейські етичні стандарти правоохоронної діяльності

Загальні засади етичних вимог до поліцейських у міжнародному праві. Міжнародні етичні стандарти діяльності поліції формувалися протягом десятиліть під впливом розвитку концепції прав людини, гуманістичних і демократичних цінностей, а також ідеї верховенства права. У сучасному міжнародному праві поліцейський розглядається не лише як представник державної влади, але й як гарант безпеки, справедливості та захисту людської гідності.

Етичні вимоги до поліцейських у міжнародному контексті є похідними від загальних принципів міжнародного права, зокрема:

- поваги до прав і свобод людини;
- недопущення тортур та нелюдського поводження;
- рівності перед законом і недискримінації;
- пропорційності застосування сили;
- чесності, доброчесності й відповідальності посадових осіб.

Витоки цих вимог містяться у фундаментальних документах — Статуті ООН (1945 р.), Загальній декларації прав людини (1948 р.), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (1966 р.), Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.). Вони закріплюють ідею, що будь-яке використання владних повноважень має здійснюватися в межах морально-правової відповідальності перед особою.

Міжнародна спільнота поступово усвідомила, що лише правові заборони не здатні забезпечити справжню гуманізацію поліцейської діяльності. Тому з другої половини XX століття формується новий напрям — етико-деонтологічне нормування поведінки правоохоронців, яке орієнтує службовців не лише на дотримання закону, але й на моральну відповідальність, самоконтроль, повагу до людської гідності та чесність у службових відносинах.

Ключові документи ООН, що стали підґрунтям для формування етичних вимог до поліції, включають:

- Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 34/169 від 17 грудня 1979 р.);
- Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку (ООН, 1990 р.);
- Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984 р.);
- Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб (1996 р.).

Основні документи Ради Європи щодо етичної поведінки правоохоронців. Рада Європи відіграє ключову роль у розробленні європейських стандартів поліцейської етики, адже її діяльність спрямована на зміцнення демократії, верховенства права та захист прав людини. Саме в межах цієї організації були розроблені найважливіші документи, що визначають моральні та професійні орієнтири поведінки правоохоронців.

Серед них особливе місце посідають:

1. Резолюція № 690 (1979 р.) Парламентської асамблеї Ради Європи «Декларація про поліцію».

2. Рекомендація (2001) 10 Комітету міністрів Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики».

3. Рекомендація (87) 19 «Щодо організації поліцейських служб» та Рекомендація (92) 1 «Щодо співпраці поліції з населенням».

Вони деталізують стандарти демократичної поліцейської служби, орієнтованої на захист громадян, розвиток партнерства з суспільством і попередження злочинності не лише силовими, а й соціальними методами.

Документи Ради Європи послідовно наголошують, що поліція має бути службою громадського довір'я, а не каральним органом. Її діяльність повинна базуватися на гуманізмі, прозорості, справедливості та професіоналізмі.

Особливе значення ці документи мають для країн, які реформують свою правоохоронну систему відповідно до європейських стандартів. Для України вони стали концептуальною основою для розробки Кодексу етики та професійної поведінки поліцейських (2016 р.), який відтворює базові принципи європейської поліцейської культури.

Роль Європейського кодексу поліцейської етики у формуванні єдиних стандартів. Європейський кодекс поліцейської етики, прийнятий Комітетом міністрів Ради Європи у 2001 році, є центральним документом, що систематизує основи етичної поведінки поліції в демократичних державах. Його прийняття стало результатом тривалих зусиль щодо уніфікації підходів до розуміння ролі поліції у суспільстві та формування єдиної моделі етичної культури правоохоронців.

У центрі Кодексу — принцип служіння суспільству. Поліцейський визначається як публічний службовець, який діє в інтересах громадян, а не влади. Його діяльність має бути підзвітною, прозорою та підконтрольною демократичним інституціям.

Європейський кодекс поліцейської етики не є юридично обов'язковим актом, однак він має нормативну силу рекомендаційного характеру, що значно впливає на національні системи поліцейського управління. Його положення часто використовуються як основа для підготовки етичних кодексів, навчальних програм і дисциплінарних стандартів у країнах-членах Ради Європи.

Кодекс має також важливе виховне значення: він формує моральну ідентичність поліцейського як професіонала, що діє відповідально, чесно, гуманно та справедливо.

У контексті європейської інтеграції України, Європейський кодекс поліцейської етики став еталонною моделлю, до якої поступово адаптується українська правоохоронна система. Його принципи були відображені в:

- Кодексі етики та професійної поведінки поліцейських України (2016);
- Концепції розвитку сектору цивільної безпеки України (2020);
- освітніх стандартах підготовки поліцейських у закладах вищої освіти системи МВС.

Вплив європейських етичних принципів на національні системи поліції. Європейські стандарти поліцейської етики справили глибокий вплив на трансформацію національних систем правоохоронних органів у державах Європи, особливо тих, які пройшли шлях демократичних реформ після 1990-х років.

Основний напрям цього впливу полягає у зміні філософії поліцейської діяльності: від карально-репресивної моделі до сервісно-гуманістичної. У більшості країн ЄС поліція перестає бути силовим апаратом контролю, а стає інституцією публічного сервісу, орієнтованою на безпеку громадян і захист їхніх прав.

Під впливом європейських принципів у національних законодавствах з'явилися норми, що:

- визначають поліцію як службу для суспільства (service-oriented police);
- гарантують громадський контроль і підзвітність поліції;
- встановлюють обов'язок дотримання етичних кодексів;
- забезпечують підготовку персоналу з питань прав людини та професійної етики;
- створюють дисциплінарні механізми відповідальності за порушення етичних норм.

В Україні ці принципи знайшли відображення у низці нормативних актів, зокрема:

- Законі України «Про Національну поліцію» (2015 р.), який проголошує служіння суспільству та захист прав людини основною метою діяльності поліції;
- Кодексі етики та професійної поведінки поліцейських (2016 р.), що закріпив європейські стандарти чесності, законності, неупередженості, гуманності та поваги до людської гідності;
- Концепції розвитку органів системи МВС та Стратегії розвитку сектору громадської безпеки і цивільного захисту до 2030 року.

Європейські стандарти також вплинули на освітні програми поліцейських навчальних закладів. У курсах з поліцейської деонтології, етики, прав людини систематично вивчаються документи Ради Європи, ООН, ОБСЄ, а також кейси Європейського суду з прав людини, які демонструють практичне значення етичних норм.

Важливим наслідком цього впливу стало формування нової професійної ідентичності українського поліцейського:

- як громадського слуги, що діє на засадах довіри та партнерства;
- як морального суб'єкта, який несе відповідальність перед суспільством;
- як представника держави, який реалізує владу виключно в межах закону та моралі.

Крім України, значний прогрес у впровадженні європейських стандартів відбувся у Польщі, Литві, Чехії, Словаччині, де створені спеціальні підрозділи з етики поліції, розроблені програми внутрішнього аудиту доброчесності та запроваджені механізми незалежного розслідування скарг на неправомірну поведінку поліцейських.

Застосування цих стандартів у національному праві, зокрема в Україні, сприяє становленню нової поліцейської культури — культури служіння, гуманізму та професійної

доброчесності, що відповідає загальноєвропейським цінностям і принципам верховенства права.

3.3 Міжнародні стандарти поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку

Поняття, зміст і структура міжнародних стандартів поведінки. У системі сучасного міжнародного права категорія «стандарти поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку» має особливе значення, оскільки поєднує в собі правові, морально-етичні та деонтологічні вимоги до службовців, наділених владними повноваженнями. Ці стандарти визначають рамки належної поведінки представників поліції, військових формувань, прикордонних служб та інших осіб, відповідальних за підтримання громадського порядку, забезпечення безпеки й захист прав людини.

Зміст міжнародних стандартів поведінки полягає в тому, що вони встановлюють єдині універсальні вимоги до професійної діяльності правоохоронців у будь-якій державі, незалежно від політичної системи чи рівня економічного розвитку. Їхня головна мета — запобігти зловживанням владою, забезпечити дотримання прав людини, підвищити професіоналізм і моральну відповідальність осіб, які представляють державну владу у сфері безпеки.

Структурно міжнародні стандарти поведінки включають три взаємопов'язані елементи:

Нормативний компонент — сукупність чітко визначених правил, принципів і положень, закріплених у міжнародних актах (наприклад, вимога діяти в межах закону, поважати людську гідність, не вдаватися до тортур).

Етичний компонент — система моральних орієнтирів, що виражає ідеали служіння, гуманності, доброчесності, співчуття та справедливості.

Організаційно-професійний компонент — правила внутрішньої дисципліни, відповідальності та контролю, які забезпечують практичну реалізацію морально-правових вимог у діяльності поліції.

Таким чином, міжнародні стандарти поведінки формують цілісну філософію поліцейської діяльності, в основі якої лежить пріоритет прав людини та моральна відповідальність службовця за свої дії перед суспільством.

Основні принципи професійної поведінки: законність, неупередженість, гуманність, пропорційність. Міжнародне співтовариство виробило низку основоположних принципів, які визначають сутність і спрямованість поведінки посадових осіб, відповідальних за підтримання правопорядку. Вони становлять етичний та професійний каркас, без якого неможливо забезпечити легітимність і довіру до діяльності поліції.

1. Принцип законності.

Принцип законності передбачає, що кожна дія посадової особи повинна мати правову підставу й відповідати чинному національному законодавству та міжнародним договорам. Законність — це фундамент, на якому ґрунтується авторитет поліції. Порушення цього принципу веде до свавілля, перевищення повноважень і підриву довіри громадян до держави.

У Кодексі поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (ООН, 1979 р.) підкреслено, що «під час виконання своїх обов'язків посадові особи повинні поважати закон, а також захищати всі права людини». Таким чином, законність у міжнародному розумінні — це не лише дотримання національного законодавства, але й визнання пріоритету міжнародних норм прав людини над внутрішньодержавними актами.

2. Принцип неупередженості.

Цей принцип вимагає від поліцейських діяти об'єктивно, справедливо, без будь-яких ознак дискримінації чи упередженого ставлення. Усі особи повинні бути рівними перед законом, незалежно від раси, національності, статі, соціального

походження, релігії, політичних переконань або інших характеристик.

Неупередженість є ключовою умовою довіри до поліції. Будь-який прояв вибіркового застосування сили, політичної заангажованості чи толерантності до окремих груп розглядається як порушення етичних і правових норм. Саме тому міжнародні документи передбачають обов'язок держав забезпечувати демократичний контроль за діяльністю поліції та створювати механізми незалежного розслідування скарг на зловживання владою.

3. Принцип гуманності.

Гуманність означає повагу до людського життя, честі та гідності навіть у найскладніших ситуаціях — під час затримань, розслідувань, застосування сили або тримання осіб під вартою. Гуманність є моральною межею, що відділяє правомірну діяльність поліції від насильства, приниження та жорстокості.

Конвенція ООН проти катувань (1984 р.) прямо забороняє будь-які дії, що завдають фізичного або морального страждання. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (ст. 5) закріплює абсолютну заборону тортур і жорстокого поводження за будь-яких обставин. Це свідчить про те, що гуманність не є факультативною якістю — це імперативна вимога міжнародного права.

4. Принцип пропорційності.

Пропорційність застосування сили є одним із найважливіших елементів поліцейської етики. Вона означає, що використання фізичної сили, спеціальних засобів або вогнепальної зброї допускається лише тоді, коли це абсолютно необхідно для досягнення законної мети, і лише в межах, достатніх для припинення правопорушення чи захисту людей.

«Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку» (ООН, 1990 р.) закріплюють, що застосування сили повинно бути пропорційним загрозі, законним за метою і мінімальним за обсягом. Кожен випадок застосування зброї підлягає

ретельній перевірці, а у випадку завдання шкоди чи смерті — незалежному розслідуванню.

Вимоги до дотримання прав людини у діяльності правоохоронних органів. Захист прав людини є центральним змістом міжнародних стандартів поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку. Усі документи, ухвалені під егідою ООН, Ради Європи та інших міжнародних інституцій, підкреслюють, що діяльність поліції повинна розглядатися не як обмеження прав, а як їх забезпечення.

1. Пріоритет прав людини як морально-правова основа діяльності поліції.

Згідно зі ст. 2 Кодексу поведінки посадових осіб (ООН, 1979 р.), головним завданням поліцейських є «служіння громаді та захист усіх осіб від незаконних дій, у межах, визначених законом». Це положення вказує на зміну парадигми: поліція більше не є каральним апаратом, а виступає інститутом захисту прав і свобод людини.

Практичне втілення цього принципу вимагає від кожного поліцейського:

- дотримуватися принципу поваги до людської гідності у будь-яких обставинах;
- уникати принижень, дискримінаційних висловлювань, неправомірних дій;
- забезпечувати рівність доступу до правосуддя для всіх осіб;
- виявляти стриманість і тактовність у спілкуванні з громадянами.

2. Заборона катувань та жорстокого поводження.

Абсолютна заборона катувань є одним із найважливіших міжнародних імперативів. Вона міститься у численних документах: Статуті ООН, Загальній декларації прав людини, Конвенції проти катувань (1984 р.), Європейській конвенції з прав людини (ст. 3). Будь-яке відхилення від цієї норми не допускається навіть під час надзвичайних станів чи воєнних дій.

У практичній діяльності правоохоронних органів це означає:

- обов'язок забезпечити гуманне ставлення до затриманих;
- гарантування медичної допомоги та доступу до адвоката;
- заборону примусу до зізнання;
- створення умов для незалежного моніторингу місць несвободи.

З точки зору поліцейської деонтології, дотримання цих вимог — це не лише правовий, а й моральний обов'язок, що свідчить про рівень цивілізованості держави.

3. Забезпечення справедливості та підзвітності

Міжнародні стандарти передбачають, що будь-яке порушення прав людини з боку посадових осіб повинно тягнути за собою неминучу дисциплінарну або кримінальну відповідальність. Це закріплено, зокрема, у ст. 8 Кодексу поведінки посадових осіб, яка встановлює обов'язок держав створювати ефективні механізми контролю за дотриманням етичних норм.

Підзвітність поліції реалізується через:

- судовий контроль за правомірністю дій правоохоронців;
- незалежні органи внутрішніх розслідувань;
- парламентський і громадський моніторинг;
- звітність перед суспільством і засобами масової інформації.

Важливу роль у цьому відіграє Європейський суд з прав людини, який у своїй практиці неодноразово підкреслював, що неналежне розслідування дій поліцейських, які призвели до порушення прав громадян, є самостійним порушенням Конвенції про захист прав людини.

4. Освітній і виховний аспект забезпечення прав людини.

Міжнародні стандарти наголошують, що формальне закріплення етичних принципів недостатнє без їх засвоєння на рівні професійної культури поліцейського. Тому в системі підготовки кадрів особлива увага приділяється дисциплінам з прав людини, поліцейської етики та психології комунікації.

ООН і Рада Європи рекомендують включати у навчальні програми поліцейських академій курси, присвячені гуманітарним

цінностям, міжкультурній толерантності, боротьбі з дискримінацією. Це сприяє формуванню внутрішньої етичної мотивації, без якої неможливо забезпечити реальне дотримання прав людини на практиці.

3.4 Деонтологічні документи у сфері охорони правопорядку

Роль і значення міжнародних нормативно-етичних актів у професійній діяльності поліції. У сучасній системі правового регулювання діяльності правоохоронних органів дедалі більшої ваги набувають деонтологічні документи — міжнародні акти, які встановлюють морально-етичні засади професійної поведінки посадових осіб, відповідальних за підтримання правопорядку. На відміну від звичайних юридичних норм, що визначають правомірність чи неправомірність дій, ці документи спрямовані на виховання професійної свідомості, формування моральної відповідальності та розвиток почуття служіння суспільству.

Роль міжнародних нормативно-етичних актів полягає у створенні єдиних ціннісних орієнтирів для працівників поліції всіх держав. У контексті глобалізації безпеки та розвитку міжнародного права такі документи виконують функцію етичного «мосту» між національними системами правопорядку, допомагаючи уніфікувати підходи до питань прав людини, професійної етики, гуманного поводження та пропорційності застосування сили.

Важливо підкреслити, що міжнародні етичні стандарти не є суто декларативними. Вони виконують низку практичних функцій:

- нормативно-орієнтаційну, задаючи базові принципи поведінки поліцейських (законність, неупередженість, доброчесність, гуманність);

• мотиваційну, оскільки формують у службовців внутрішню потребу діяти морально, а не лише юридично правильно;

• освітню, сприяючи підготовці кадрів, орієнтованих на цінності демократичної держави;

• контрольну, оскільки слугують підставою для оцінки поведінки поліцейських і визначення дисциплінарної відповідальності;

• комунікативну, забезпечуючи взаєморозуміння між поліцією, громадянами та міжнародними структурами.

Особливої ваги деонтологічні акти набули після ухвалення низки основоположних документів ООН, Ради Європи та інших міжнародних організацій.

Класифікація деонтологічних документів: декларації, резолюції, кодекси, принципи. Міжнародна система регулювання етичної поведінки правоохоронців охоплює різні за формою документи — декларації, резолюції, кодекси, принципи, рекомендації та стандарти. Кожен із них має свою юридичну природу, зміст і сферу застосування, але всі вони об'єднані спільною метою — визначити етичні рамки службової поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку.

1. Декларації.

Декларація — це документ програмного характеру, що містить загальні принципи та цінності, якими мають керуватися держави й посадові особи. Декларації здебільшого не мають обов'язкової юридичної сили, однак відіграють ключову роль у формуванні морально-політичних стандартів.

Класичним прикладом є Декларація про поліцію (Резолюція № 690 ПАРЄ, 1979 р.), де визначено, що поліцейські зобов'язані діяти відповідно до принципів демократії, правової держави та прав людини. Документ наголошує на необхідності незалежності поліції від політичного впливу, забезпеченні рівності перед законом та прозорості діяльності.

Декларації часто виступають етичними маніфестами, з яких у подальшому розробляються конкретні кодекси поведінки або директиви.

2. Резолюції.

Резолюції — це рішення міжнародних органів (ООН, Ради Європи, ОБСЄ тощо), які можуть мати рекомендаційний або нормативний характер. Їхнє завдання — конкретизувати положення декларацій і визначати практичні кроки для їх реалізації.

Наприклад, Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН (1979 р.) ухвалила Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, який став еталоном етичної регламентації для всіх держав — членів ООН. Іншим прикладом є Резолюція № 690 ПАРЄ, яка доповнила положення Ради Європи практичними рекомендаціями щодо демократичного контролю над поліцією.

Резолюції відіграють роль нормативних орієнтирів, що мають моральну й політичну обов'язковість, оскільки їх ухвалюють міжнародні інституції з високим рівнем авторитету.

3. Кодекси.

Кодекси — це найбільш розроблена форма деонтологічних документів, у яких чітко визначено правила професійної поведінки для конкретних категорій посадових осіб. Вони містять детальний опис моральних і правових принципів, що регулюють діяльність поліцейських, суддів, прокурорів, державних службовців.

Найвідомішими кодексами є:

- Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (ООН, 1979 р.), який визначає загальні обов'язки, принципи законності, гуманності та професійної доброчесності;
- Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб (ООН, 1996 р.), спрямований на запобігання корупції, зловживанням владою та конфлікту інтересів;
- Європейський кодекс поліцейської етики (Рада Європи, 2001 р.), який систематизує морально-правові принципи діяльності поліції в демократичному суспільстві.

Кодекси мають регулятивний характер — вони не лише проголошують принципи, а й визначають конкретні моделі поведінки, а також механізми відповідальності за порушення етичних норм.

4. Принципи.

Принципи — це базові положення, на яких ґрунтується моральна і правова діяльність поліції. Вони відображають фундаментальні цінності: повагу до прав людини, законність, неупередженість, професіоналізм, пропорційність, прозорість, відповідальність.

Наприклад, Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї (ООН, 1990 р.) визначають, що застосування сили можливе лише за умов крайньої необхідності, у мінімальному обсязі, пропорційно загрозі та з обов'язком звітувати про кожен випадок.

Принципи мають універсальний характер, їхнє значення виходить за межі конкретних кодексів чи декларацій, оскільки вони становлять морально-етичну основу для всіх інших документів.

Механізми впровадження міжнародних етичних норм у національне законодавство. Міжнародні етичні стандарти не можуть залишатися лише у сфері декларацій — їхня ефективність визначається тим, наскільки вони інтегровані в національні правові системи. Для держав, що прагнуть розбудовувати демократичну поліцію, запровадження міжнародних норм є частиною процесу правової та інституційної модернізації.

1. Нормативно-правова імплементація.

Найпоширенішим механізмом є включення положень міжнародних документів до внутрішнього законодавства. Це може відбуватися шляхом:

- ратифікації міжнародних конвенцій і декларацій;
- відображення їхніх положень у національних законах про поліцію, державну службу, протидію катуванням тощо;
- розроблення внутрішніх етичних кодексів, що базуються на міжнародних стандартах.

В Україні цьому сприяло ухвалення Кодексу етики та професійної поведінки поліцейських (2016 р.), який гармонізовано з основними документами ООН і Ради Європи. У ньому чітко простежується вплив Кодексу поведінки посадових осіб (1979 р.) та Європейського кодексу поліцейської етики.

2. Інституційна адаптація.

Ефективне впровадження етичних стандартів потребує створення спеціальних організаційних структур, що відповідають за моніторинг і дотримання етичних норм. Це можуть бути:

- відділи внутрішньої безпеки та дисциплінарного контролю;
- комісії з етики та доброчесності;
- уповноважені з прав людини в системі поліції.

Такі інституції мають подвійне завдання: забезпечувати дотримання етичних принципів у повсякденній діяльності та підвищувати моральну культуру поліцейського корпусу.

3. Освітньо-виховна інтеграція.

Важливим елементом імплементації є професійна освіта та підготовка кадрів. Міжнародні документи наголошують на необхідності включення курсів із прав людини, поліцейської етики, антикорупційних стандартів до програм підготовки.

ООН рекомендує впроваджувати у навчальні процеси спеціальні модулі, що роз'яснюють сутність Кодексу поведінки посадових осіб, принципів гуманності та пропорційності застосування сили.

У національних навчальних закладах системи МВС України вже діють відповідні дисципліни — «Поліцейська деонтологія», «Етика державної служби», «Права людини в діяльності поліції». Це свідчить про перехід від формального до ціннісного засвоєння міжнародних норм.

4. Громадський контроль і прозорість.

Впровадження міжнародних етичних стандартів неможливе без публічного контролю. Довіра суспільства до поліції залежить від відкритості інформації про її діяльність,

механізмів оскарження дій поліцейських, незалежності органів розслідування.

Рада Європи в своїх рекомендаціях вказує, що громадський нагляд — це не лише право суспільства, а й етичний обов'язок поліції бути підзвітною.

5. Судова практика та міжнародний моніторинг.

Важливим механізмом реалізації міжнародних етичних норм є рішення міжнародних судових органів — насамперед Європейського суду з прав людини. Його практика фактично формує живе право, що конкретизує зміст етичних принципів поведінки правоохоронців.

Крім того, функціонують моніторингові механізми, як-от Комітет проти катувань, Комісар Ради Європи з прав людини, ОБСЄ, які оцінюють, наскільки держави дотримуються етичних стандартів у правоохоронній сфері.

Підсумовуючи, деонтологічні документи у сфері охорони правопорядку становлять багаторівневу систему, у якій поєднано моральні принципи, правові норми й організаційні механізми. Їхня роль полягає не лише у формулюванні етичних вимог, а й у створенні практичних умов для їх реалізації.

Для України важливим завданням є подальша гармонізація національної поліцейської етики з міжнародними стандартами, що забезпечить зміцнення авторитету поліції, підвищення довіри громадян і розвиток правової держави на основі гуманістичних цінностей.

3.5 Аналіз ключових міжнародних документів

Резолюція 34/169 (1979) Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку». Кінець 1970-х років став періодом активного розвитку міжнародного права в сфері прав людини та професійної етики державної служби. На тлі зростання уваги до проблем поліцейського насильства, порушення прав затриманих

і катувань Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй ухвалила Резолюцію 34/169 від 17 грудня 1979 року, якою затвердила Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (далі — Кодекс ООН).

Документ став першим універсальним міжнародним актом, що врегулював морально-етичні аспекти діяльності поліції та інших правоохоронних органів. Його підготовка тривала майже п'ять років і спиралася на напрацювання Комісії ООН з прав людини, експертів Ради Європи, Міжнародної асоціації поліцейських і Міжнародної амністії.

Метою ухвалення Кодексу було:

- визначення єдиних етичних стандартів поведінки посадових осіб, які здійснюють підтримання правопорядку;
- запобігання зловживанню владою, катуванням, корупції та дискримінації;
- утвердження у поліцейській діяльності пріоритету прав людини;
- створення загальносвітового етичного орієнтира для систем підготовки, атестації та контролю за поведінкою працівників правоохоронних органів.

Кодекс складається з восьми статей, кожна з яких формулює ключові морально-правові орієнтири діяльності поліцейських.

Стаття 1 встановлює головний принцип — законність: посадові особи повинні завжди поважати закон, служити громаді та захищати всіх людей від незаконних дій. Закон трактується не як формальний припис, а як прояв справедливості й морального обов'язку.

Стаття 2 визначає обов'язок поважати і захищати права людини, закріплені у Загальній декларації прав людини. Поліцейський виступає гарантом гідності особи, незалежно від її громадянства, раси, статі, релігії чи політичних переконань.

Стаття 3 регламентує питання застосування сили: воно допустиме лише у випадках крайньої необхідності й у межах, потрібних для виконання службових обов'язків. Цей принцип

пізніше був деталізований у «Основних принципах застосування сили та вогнепальної зброї» (1990 р.).

Стаття 4 забороняє катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання. Жодні накази вищого керівництва або надзвичайні обставини не можуть виправдати такі дії.

Стаття 5 покладає на поліцейських обов'язок зберігати конфіденційність інформації, здобутої під час виконання службових обов'язків, за винятком випадків, коли її розголошення необхідне для захисту правосуддя або прав людини.

Стаття 6 проголошує принцип некорисливості та неупередженості — посадові особи не повинні зловживати владою, вимагати чи отримувати будь-які матеріальні вигоди, що можуть вплинути на об'єктивність їхніх дій.

Стаття 7 підкреслює відповідальність керівників за дії підлеглих: начальники несуть моральну й дисциплінарну відповідальність за належну організацію служби та запобігання порушенням.

Стаття 8 закликає держави забезпечити, щоб усі норми Кодексу були інтегровані у національні закони, навчальні програми та практику службової діяльності.

Після ухвалення Кодексу більшість країн — членів ООН включили його принципи до національних законодавств і професійних кодексів поведінки.

Він став основою для:

- Європейського кодексу поліцейської етики (2001 р.);
- Модельного закону про поліцію для країн Співдружності;
- Кодексу поведінки поліції України (2016 р.).

У США, Канаді, Великій Британії, Німеччині та країнах Скандинавії Кодекс використовувався як навчальний стандарт у поліцейських академіях.

Він також сприяв появі в політичній і науковій літературі концепції «етичної поліції» (ethical policing), згідно з якою головним показником ефективності є довіра суспільства, а не лише статистика розкритих злочинів.

Для України Кодекс ООН є одним із засадничих документів, що вплинув на реформу поліції після 2015 року. Його принципи закладено в Законі «Про Національну поліцію», у розділах про права людини, гуманність і заборону катувань.

Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку (ООН, 1990). У 1990 році ООН ухвалила «Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку», затверджені Конгресом ООН у Гавані. Цей документ став логічним продовженням Кодексу поведінки 1979 року і конкретизував положення статті 3 щодо обмеженого застосування сили.

У центрі документа — три фундаментальні принципи:

- необхідність — застосування сили допускається лише тоді, коли мирні засоби не забезпечують виконання законного обов'язку; поліцейський повинен вичерпати всі ненасильницькі методи, перш ніж ужити силу;
- пропорційність — рівень сили має відповідати ступеню загрози; сила не повинна перевищувати ту, що об'єктивно необхідна для досягнення законної мети — затримання правопорушника, запобігання злочину чи захисту життя;
- відповідальність — кожен випадок застосування сили підлягає документуванню, розслідуванню та оцінці; посадові особи несуть персональну і дисциплінарну відповідальність за порушення цих принципів.

Документ також передбачає, що вогнепальна зброя може застосовуватися лише для захисту життя — свого або інших осіб — або для запобігання серйозному злочину, який не можна відвернути іншими засобами.

Етична суть принципів полягає у визнанні цінності людського життя як абсолютної. Поліцейський зобов'язаний діяти не з мотивів покарання чи помсти, а виключно з метою захисту.

Документ вимагає, щоб навіть у найскладніших ситуаціях посадові особи зберігали самоконтроль, стриманість і гуманність.

Особлива увага приділена запобіганню колективній безвідповідальності. Якщо підрозділ застосовує силу незаконно, кожен його член несе моральну та правову відповідальність.

Крім того, підкреслюється роль керівників: вони повинні забезпечувати адекватну підготовку персоналу, контроль і надання психологічної допомоги після інцидентів, пов'язаних із застосуванням зброї.

Цей документ має також глибоке деонтологічне значення — він вимагає, щоб поліцейський сприймав силу не як право, а як останній засіб, що вимагає внутрішнього морального виправдання.

У практичному вимірі Основні принципи стали підґрунтям для формування тактичних правил деескалації конфліктів, які нині активно використовуються в поліціях більшості країн світу.

У навчальних центрах МВС України положення документа інтегровані до курсів із вогневої, спеціальної та психологічної підготовки.

Відповідно до цих принципів:

- поліцейські повинні перед кожним застосуванням сили попереджати про свій намір, якщо це можливо;
- після застосування сили — негайно надавати медичну допомогу постраждалим;
- усі інциденти підлягають офіційному розслідуванню;
- громадськість має бути поінформована про результати розслідувань.

Завдяки цим вимогам принципи 1990 року стали етичним стандартом професіоналізму, який спрямовує поліцію на забезпечення безпеки без порушення прав людини.

Резолюція № 690 (1979) Парламентської асамблеї Ради Європи «Декларація про поліцію». Рада Європи, як регіональний лідер у сфері прав людини, ухвалила «Декларацію про поліцію» (Резолюція № 690) 8 травня 1979 року. Документ став першим європейським етичним актом, який визначив місце поліції в демократичному суспільстві. Його основна

мета — узгодити діяльність поліції з принципами верховенства права, демократії та захисту прав людини.

Декларація встановлює такі ключові положення:

- поліція є службою для суспільства, а не інструментом державного примусу;
- поліцейські мають бути незалежними від політичного тиску;
- кожна особа, незалежно від статусу, повинна користуватися рівним захистом закону;
- діяльність поліції повинна бути прозорою та підконтрольною громадськості;
- співпраця з населенням визнається ключовим фактором ефективності.

Декларація сформулювала низку моральних орієнтирів, які стали основою для Європейського кодексу поліцейської етики (2001 р.). Серед них:

- служіння суспільству — поліція діє не заради влади, а в інтересах громадян;
- чесність і доброчесність — заборона прийняття подарунків, хабарів, проявів фаворитизму;
- неупередженість і політична нейтральність;
- гуманність і повага до гідності людини;
- підзвітність і відповідальність перед законом і громадою.

Ці принципи відображають європейську концепцію поліцейської деонтології, яка поєднує правовий і моральний виміри служби.

Декларація Ради Європи стала ціннісною основою реформування української поліції після 2014 року. Її принципи — відкритість, доброчесність, партнерство з громадою — лягли в основу концепції «community policing», реалізованої Національною поліцією України.

Україна як член Ради Європи взяла на себе зобов'язання гармонізувати діяльність поліції з європейськими етичними стандартами, що відображено в:

- Законі «Про Національну поліцію» (2015);

- Кодексі етики поліцейських (2016);
- програмах підготовки та атестації персоналу.

Декларація № 690 стала етичним орієнтиром для становлення поліції як сервісної, а не каральної структури, спрямованої на довіру громадян.

Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб (1996). Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб було прийнято Генеральною Асамблеєю ООН у 1996 році. Документ розроблено у межах Програми боротьби з корупцією та підвищення ефективності державного управління.

Його головна мета — встановлення глобальних стандартів доброчесності, прозорості та підзвітності для всіх категорій державних службовців, включно з працівниками поліції.

Основні принципи Кодексу:

- служіння суспільним інтересам — державний службовець має діяти виключно в інтересах держави та громадян, а не задля особистої вигоди;
- заборона зловживання владою та використання службового становища у приватних цілях;
- відкритість і прозорість у прийнятті рішень;
- відповідальність і підзвітність перед суспільством;
- уникнення конфлікту інтересів.

Кодекс визначає, що конфлікт інтересів виникає, коли особисті інтереси посадової особи можуть вплинути на неупередженість виконання службових обов'язків. Такі ситуації мають бути виявлені й усунені шляхом:

- декларування приватних інтересів;
- відмови від участі у прийнятті рішень, що можуть принести вигоду особі або її близьким;
- заборони прийняття подарунків і винагород.

Окремі положення стосуються зловживання службовим становищем, корупційних практик, фальсифікації документів, незаконного збагачення та втручання в правосуддя.

Кодекс наголошує, що будь-яке порушення цих норм є не лише дисциплінарним проступком, а й етичним злочином проти суспільної довіри.

Міжнародний кодекс 1996 року став основою для низки антикорупційних документів, зокрема:

- Конвенції ООН проти корупції (2003 р.);
- Модельного кодексу поведінки державних службовців Ради Європи (2000 р.);
- Етичного кодексу державного службовця України (2016 р.).

Він сприяв утвердженню нової управлінської філософії, за якої ефективність держави оцінюється не лише за результатами діяльності, а й за моральною якістю влади.

У сфері правоохоронної діяльності це означає, що поліцейський має бути не просто виконавцем закону, а взірцем чесності, неупередженості та моральної витримки.

Від Кодексу ООН 1979 року до сучасних стандартів Ради Європи простежується еволюція від формальних норм до моральної концепції служіння суспільству.

3.6 Морально-етичні стандарти професійної діяльності поліції іноземних держав

Деонтологічні засади поліцейської діяльності в країнах ЄС (Німеччина, Франція, Польща). Досвід країн Європейського Союзу є важливим орієнтиром для розвитку української поліцейської системи. Європейська модель правоохоронної служби ґрунтується на верховенстві права, захисті прав людини та громадському контролі за діяльністю поліції. Вона передбачає, що поліцейський — це не лише охоронець правопорядку, а насамперед гарант прав і свобод громадян.

У Німеччині етичні стандарти поліцейської діяльності базуються на принципі “Bürgernahe Polizei” — «поліція, наближена до громадянина». Діяльність поліції регламентується Федеральним законом про поліцію, законами земель, а також Етичним кодексом федеральної поліції

(Bundespolizei-Ethikkodex). Основними деонтологічними принципами є:

- служіння суспільству, а не державним структурам;
- пропорційність застосування сили;
- заборона дискримінації за будь-якими ознаками;
- обов'язок допомоги у небезпечних ситуаціях;
- чесність та прозорість рішень.

Поліцейські Німеччини проходять системну етичну підготовку — в академіях поліції є курси з професійної етики, соціальної психології, міжкультурної комунікації. Етична оцінка враховується під час атестації та просування по службі.

Французька поліція має подвійну структуру — Національну поліцію та Національну жандармерію. Їх діяльність регулюється Кодексом внутрішньої безпеки (Code de la sécurité intérieure), де визначено не лише правові, а й моральні обов'язки співробітників. Основні етичні засади зосереджені у Декларації етичних принципів поліції (Charte de déontologie de la Police nationale), прийнятій 1986 року та оновленій у 2014 році.

Ключові принципи французької поліцейської деонтології:

- повна політична нейтральність;
- відповідальність за дотримання прав людини навіть у кризових ситуаціях;
- обов'язок ввічливості, тактовності й поваги до громадян;
- заборона перевищення повноважень і будь-яких форм корупції;
- пріоритет профілактичної діяльності над репресивною.

Французька модель підкреслює гуманістичний аспект служби — поліцейський має «захищати громадянина навіть від державного свавілля».

Польща як країна Центральної Європи стала прикладом успішного поєднання національних традицій і європейських стандартів. Етичні основи польської поліції викладено у Кодексі етики поліцейського (Kodeks etyki policjanta), затвердженому наказом Головного коменданта поліції у 2003 році.

Кодекс визначає моральні зобов'язання поліцейського: служити суспільству, поважати гідність людини, бути вірним присязі, не допускати конфлікту інтересів. Значну увагу приділено питанням спілкування з громадськістю, вмінню запобігати агресії та стресу.

Польська поліція активно впроваджує модель "Community Policing" — поліції партнерського типу. Вона заснована на довірі, співпраці з місцевими громадами, публічності дій і запобіганні конфліктів.

Узагальнюючи досвід цих держав, можна стверджувати, що етика поліцейської діяльності в ЄС є невід'ємною частиною системи демократичного врядування, де поліцейський — моральний гарант стабільності, а не носій примусу.

Модель поліцейської етики у США та Канаді. Північноамериканська система поліцейської етики має власні історичні корені й суттєво відрізняється від європейської. Вона базується на принципах індивідуальної відповідальності, підзвітності громаді та поваги до Конституції.

У США основні етичні стандарти визначені в Кодексі етики Міжнародної асоціації начальників поліції (IACP Code of Ethics), прийнятому 1957 року. Усі поліцейські США складають присягу відповідно до цього Кодексу. Його ключові положення:

- служіння суспільству та захист прав людини;
- чесність, мужність, самоконтроль, повага до закону;
- заборона будь-яких форм дискримінації;
- відмова від корупції, подарунків і привілеїв;
- зобов'язання діяти гуманно, навіть у відносинах із правопорушниками.

Важливо, що у США сформовано культуру моральної відповідальності офіцера, де будь-яке порушення етичних стандартів (наприклад, неправомірне застосування сили) може призвести до втрати ліцензії на службу. Кожен офіцер несе персональну відповідальність за свої дії, навіть якщо вони здійснювалися за наказом керівництва.

Велика увага приділяється етичному лідерству — керівник повинен бути моральним прикладом для підлеглих. Академії поліції проводять курси Ethical Decision-Making, у яких майбутніх офіцерів навчають аналізувати моральні дилеми, ухвалювати рішення відповідно до цінностей прав людини.

Канада має схожу філософію поліцейської служби, але з більш вираженим соціальним та мультикультурним контекстом. Основним документом є Кодекс етики Королівської канадської кінної поліції (RCMP Code of Conduct). Його фундаментальні принципи:

- чесність і професійна відповідальність;
- повага до різноманіття, рівності й культурної ідентичності;
- обов'язок допомоги і захисту вразливих верств населення;
- уникнення зловживань службовим становищем;
- заборона дискримінаційних висловлювань, насильства чи переслідувань.

Канадська модель поліції характеризується високим рівнем громадського контролю — кожне відділення має наглядові ради з представників місцевих громад, які оцінюють роботу поліції з погляду етики та ефективності.

Таким чином, етична система США і Канади зосереджена на індивідуальній моральній автономії поліцейського, прозорості дій і прямій підзвітності громадянам — принципах, що формують довіру суспільства до поліції.

Порівняльний аналіз етичних кодексів поліції різних держав. Порівняльне дослідження кодексів етики Німеччини, Франції, Польщі, США та Канади дає змогу виокремити спільні та відмінні риси їхньої деонтологічної парадигми.

Спільні риси:

Гуманістичний характер — у центрі етичної системи стоїть людина, її гідність, безпека, права.

Служіння суспільству — поліція розглядається як публічний сервіс, а не каральний орган.

Законність і доброчесність — моральна чистота, чесність, неупередженість.

Підзвітність і прозорість — громадський контроль та внутрішній моніторинг поведінки співробітників.

Професійна компетентність і постійне навчання — етика є складником професійної кваліфікації.

Відмінності:

У європейських країнах (особливо у Франції та Німеччині) акцент зроблено на соціальній ролі поліції та колективній відповідальності, тоді як у США — на індивідуальній відповідальності офіцера.

Польща та Канада приділяють більшу увагу партнерству з громадою та мультикультурній чутливості.

У США особливо підкреслено значення етичного лідерства та особистої чесності як критерію професійної придатності.

У Німеччині етика інтегрована у державну систему управління, а у Канаді — у механізми громадського контролю.

Загалом, сучасні поліцейські кодекси світу утворюють єдиний цивілізаційний стандарт поведінки правоохоронців, де моральна доброчесність розглядається як ключова умова довіри до поліції.

Шляхи вдосконалення української поліцейської деонтології. Досвід розвинених країн дає змогу визначити низку практичних висновків для вдосконалення української системи поліцейської етики.

Розвиток інституту етичного контролю.

У більшості держав діють незалежні етичні комісії або громадські ради, що розглядають порушення етичних стандартів. В Україні доцільно створити постійний орган при Національній поліції — Етичну раду поліції, яка б здійснювала нагляд за дотриманням Кодексу етики.

Посилення ролі етичного лідерства.

Зарубіжний досвід показує, що моральна культура керівника формує атмосферу всередині служби. Важливо, щоб майбутні керівники поліції проходили спеціальні програми етичного лідерства.

Поглиблення громадського контролю.

Як у Канаді, слід активніше залучати громадськість до оцінювання діяльності поліції, створювати дорадчі ради при відділеннях, публікувати щорічні етичні звіти.

Етична освіта та психологічна підготовка.

У США та ЄС велика увага приділяється розвитку морального мислення через моделювання етичних дилем. В Україні варто запровадити системні тренінги з морального вибору, стресостійкості та спілкування з громадянами.

Інституціоналізація принципів "Community Policing".

Практика співпраці з громадами має бути закріплена нормативно й розвиватися як стратегічний напрям реформ.

Прозорість дисциплінарних процедур.

Ефективна етична система передбачає, що порушення норм поведінки караються не лише юридично, а й морально — через публічну оцінку, позбавлення довіри, репутаційні наслідки.

Міжнародна кооперація у сфері професійної етики.

Доцільно розвивати спільні проєкти з підготовки кадрів, обмін досвідом, участь українських офіцерів у навчальних програмах ЄС, Канади та США.

Отже, досвід іноземних держав підтверджує: етика поліції — це стратегічний ресурс безпеки, адже вона формує довіру громадян, легітимність влади і стабільність суспільства. Для України вдосконалення деонтологічних стандартів є необхідною умовою не лише професійного розвитку, а й європейської інтеграції.

Таким чином, морально-етичні стандарти поліції іноземних держав відображають високий рівень цивілізаційної зрілості правової культури, де правопорядок ґрунтується не на страху, а на взаємній довірі.

Європейські, американські та канадські моделі демонструють різні акценти, але спільну філософію — поліцейський як служитель суспільства, носій моралі, гарант прав людини.

Для української поліції цей досвід є дороговказом у формуванні власної системи професійної етики, що має поєднувати правові вимоги, гуманістичні цінності та міжнародні стандарти поведінки.

Висновки

Система національних і міжнародних деонтологічних стандартів є фундаментом, на якому вибудовується професійна культура сучасного поліцейського. Її сутність полягає у поєднанні правової компетентності, моральної зрілості, психологічної стійкості та внутрішньої дисципліни службовця, який усвідомлює своє призначення — служити людині, закону та державі.

Міжнародні етичні стандарти, розроблені Організацією Об'єднаних Націй, Радою Європи, Міжнародною асоціацією юристів та іншими структурами, мають універсальний характер. Вони формують загальнолюдський етичний кодекс правоохоронця, що базується на принципах законності, гуманності, поваги до прав людини, чесності, пропорційності та неупередженості.

Національні стандарти — це конкретизація міжнародних принципів у межах правової системи держави. Вони враховують її політичну структуру, соціокультурні традиції, рівень розвитку демократичних інститутів і правосвідомості. В Україні деонтологічна система поліції формується через норми Конституції, Закон «Про Національну поліцію», Кодекс етики поліцейського, а також внутрішні регламенти МВС.

Спільне завдання міжнародних і національних норм полягає у тому, щоб сформувати єдину морально-правову рамку поведінки, в межах якої поліцейський не лише діє згідно із законом, а й керується внутрішнім переконанням у цінності людського життя, честі й гідності. Таким чином, професійна культура поліцейського стає відображенням синтезу права, моралі та соціальної відповідальності.

Міжнародні документи стали тим ідейним і нормативним підґрунтям, що визначило стратегічні напрями реформування української поліції. З моменту здобуття незалежності Україна приєдналася до більшості ключових міжнародних актів у сфері захисту прав людини та етики правоохоронної діяльності, серед яких:

- Резолюція 34/169 (1979) Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку»;
- Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї (ООН, 1990);
- Декларація про поліцію (Рада Європи, 1979);
- Європейський кодекс поліцейської етики (2001);
- Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб (1996).

Усі ці документи визначили універсальні орієнтири, що згодом лягли в основу українських стандартів поліцейської поведінки. Їхній вплив проявився у трьох ключових напрямах.

По-перше — у правовій сфері. Закон «Про Національну поліцію» (2015) імплементував низку принципів міжнародного права: верховенство закону, повага до гідності, неупередженість, прозорість, пропорційність застосування сили. Ці положення стали прямим відображенням норм Кодексу поведінки ООН та Європейського кодексу поліцейської етики.

По-друге — у професійно-моральній площині. Запровадження Кодексу етики та професійної поведінки поліцейських України 2016 року засвідчило орієнтацію на міжнародні стандарти моральної служби. У ньому чітко зафіксовано принципи чесності, гуманності, доброчесності, заборони корупції, які мають не декларативний, а практичний характер.

По-третє — у сфері професійної підготовки. У програмах навчальних закладів МВС системно вивчаються документи ООН і Ради Європи, проводяться тренінги з прав людини, етики спілкування, толерантності та недискримінації. Українські поліцейські беруть участь у міжнародних проєктах — EUAM Ukraine, CEPOL, ICITAP, де отримують знання про європейські стандарти етичної поведінки.

Результатом такої інтеграції стало поступове наближення української поліції до європейської моделі служби, орієнтованої на партнерство з громадою, відкритість і повагу до громадянина як до рівноправного суб'єкта правових відносин.

У перспективі українська система деонтологічних норм має перетворитися на відкриту, динамічну та інтегровану модель, що реагує на виклики сучасності — війни, інформаційні загрози, поляризацію суспільства, цифрову трансформацію. Етика поліцейського повинна залишатися живим орієнтиром, який не лише регулює поведінку, а й надихає на служіння людям.

Таким чином, міжнародні й національні деонтологічні стандарти становлять єдину систему морально-правових координат, у межах якої визначається сутність сучасного поліцейського професіоналізму. Вони є не просто сукупністю правил, а ціннісною основою поліцейської ідентичності, що поєднує в собі обов'язок, честь, гуманність і правосвідомість.

Завдання для самостійної роботи

І рівень — базовий (репродуктивний)

1. Дайте визначення понять: «деонтологічні стандарти», «етичний кодекс», «стандарт поведінки», «професійна культура поліцейського».

2. Назвіть основні міжнародні документи, що регулюють професійну поведінку посадових осіб з підтримання правопорядку.

3. Складіть таблицю порівняння міжнародних та національних деонтологічних актів за критеріями: назва документа, рік прийняття, орган-ініціатор, основні принципи, значення для України.

4. Визначте етичні принципи діяльності Національної поліції України, передбачені Кодексом етики.

5. Наведіть приклади, коли порушення етичних норм може призвести до юридичної відповідальності поліцейського.

ІІ рівень — аналітичний (продуктивний)

1. Проаналізуйте, як у Резолюції 34/169 (1979) Генеральної Асамблеї ООН тлумачаться поняття «законність», «гуманність», «неупередженість». Порівняйте їх із положеннями українського Кодексу етики поліцейського.

2. Підготуйте аналітичну довідку (3–4 сторінки) на одну з тем:

• «Вплив Європейського кодексу поліцейської етики на реформування Національної поліції України»;

• «Основні принципи пропорційності та відповідальності в застосуванні сили поліцейськими».

3. Розкрийте зміст поняття «етичне лідерство в поліції» та запропонуйте практичні механізми його розвитку в українських умовах.

4. Проведіть порівняльний аналіз морально-етичних кодексів поліції двох зарубіжних держав (на вибір: Німеччина, Франція, США, Канада, Польща). Визначте спільні та відмінні риси з українським Кодексом етики.

5. Опишіть реальну або умовну ситуацію етичного вибору в поліцейській діяльності (наприклад, конфлікт між службовим обов'язком і гуманністю) та запропонуйте етичне рішення згідно з міжнародними стандартами.

ІІІ рівень — творчий (дослідницько-проєктний)

1. Розробіть власну модель «Етичного профілю поліцейського XXI століття», спираючись на принципи міжнародних документів (ООН, Рада Європи) та українські нормативи. Опишіть ключові моральні якості, поведінкові стандарти, елементи службової культури.

2. Підготуйте міні-дослідження (есе, до 4 сторінок) на тему: «Морально-етичні стандарти як чинник довіри громадян до поліції» або «Професійна честь поліцейського: традиції, виклики, сучасне бачення».

3. Створіть проект Кодексу етики підрозділу поліції, де відобразіть: місію та моральні цінності служби; правила

поведінки з громадянами та колегами; процедуру реагування на етичні порушення.

4. Проведіть порівняльний аналіз етичних систем поліції країн ЄС та України за допомогою методів контент-аналізу (3–5 ключових документів). Підготуйте короткі висновки про можливості їх гармонізації.

5. Розробіть практичні рекомендації для поліцейських щодо дотримання принципів гуманності та пропорційності під час застосування фізичної сили й спеціальних засобів, посилаючись на Основні принципи ООН (1990).

Самоконтроль

І. Дайте відповідь на тестові завдання

1. Який міжнародний документ заклав основу для формування загальних принципів поведінки правоохоронців?

a) Європейський кодекс поліцейської етики (2001 р.);

b) Резолюція № 690 Парламентської асамблеї Ради Європи (1979 р.);

c) Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (ООН, 1979 р.);

d) Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб (1996 р.).

2. Який основний принцип лежить в основі етичної поведінки поліцейського відповідно до міжнародних стандартів?

a) професійна солідарність;

b) відданість наказам керівництва;

c) повага до прав і свобод людини;

d) службова дисципліна.

3. Який з наведених документів визначає принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку?

a) Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї (ООН, 1990 р.);

b) Європейська конвенція з прав людини (1950 р.);

c) Кодекс поліцейської честі України (2016 р.);
d) Статут внутрішньої служби Національної поліції України.

4. До яких основних принципів міжнародної поліцейської етики належить принцип пропорційності?

a) Принцип організаційної підпорядкованості;
b) Принцип невідворотності покарання;
c) Принцип обмеження застосування сили лише настільки, наскільки це необхідно;
d) Принцип верховенства державного інтересу.

5. Який із наведених документів є базовим національним етичним актом для поліцейських України?

a) Закон України «Про Національну поліцію»;
b) Кодекс етики та професійної поведінки поліцейських України;
c) Конституція України;
d) Кодекс адміністративного судочинства України.

6. Хто із міжнародних суб'єктів відіграє ключову роль у формуванні етичних стандартів поліцейської діяльності?

a) Європейський інвестиційний банк;
b) Організація Об'єднаних Націй (ООН);
c) Світова організація торгівлі (СОТ);
d) Європейський суд з прав людини.

7. Який принцип є спільним для більшості міжнародних і національних кодексів поліцейської етики?

a) перевага колективних інтересів над особистими;
b) безумовне підпорядкування керівництву;
c) неупередженість і недискримінація;
d) службова конспірація.

8. Який основний акцент робить Європейський кодекс поліцейської етики (2001 р.)?

a) на суворому виконанні наказів керівництва;
b) на покаранні порушників закону;
c) на забезпеченні довіри суспільства до поліції та дотриманні прав людини;
d) на зміцненні дисципліни серед працівників поліції

9. Яка з наведених країн має модель поліцейської етики, орієнтовану на концепцію «служіння громаді» (community policing)?

a) Німеччина;
b) Франція;
c) США;
d) Польща.

10. Що є основною метою впровадження деонтологічних стандартів у діяльність Національної поліції України?

a) підвищення показників розкриття злочинів;
b) забезпечення політичної лояльності особового складу;
c) формування високої професійної культури та довіри населення до поліції;
d) оптимізація структури правоохоронних органів.

II. Питання для самоконтролю

1. Що таке деонтологічні стандарти професійної діяльності поліцейського?
2. У чому полягає значення етичних норм для формування професійної культури поліцейського?
3. Яке місце посідають морально-етичні норми у системі правового регулювання діяльності Національної поліції України?
4. Як співвідносяться поняття етичний кодекс, стандарт поведінки та деонтологічна норма?
5. Які основні принципи покладено в основу міжнародних стандартів професійної поведінки поліцейських?
6. Які міжнародні організації відіграли ключову роль у розробленні етичних стандартів для правоохоронців?
7. Які документи Організації Об'єднаних Націй встановлюють морально-етичні вимоги до діяльності посадових осіб з підтримання правопорядку?
8. Які основні положення містить Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (ООН, 1979 р.)?

9. У чому полягає суть принципів необхідності та пропорційності при застосуванні сили поліцейськими?

10. Яке значення має Резолюція № 690 (1979 р.) Парламентської асамблеї Ради Європи «Декларація про поліцію» для формування європейських стандартів поліцейської поведінки?

11. Які вимоги до службової поведінки поліцейських визначає Європейський кодекс поліцейської етики (2001 р.)?

12. У чому полягає зміст Міжнародного кодексу поведінки державних посадових осіб (1996 р.)?

13. Які нормативно-правові акти України регламентують етичні засади діяльності Національної поліції?

14. Які основні положення містить Кодекс етики та професійної поведінки поліцейських України?

15. Як відбувається інтеграція міжнародних етичних стандартів у практику Національної поліції України?

16. Які принципи повинні лежати в основі взаємодії поліції з громадськістю?

17. Які особливості деонтологічних підходів до поліцейської діяльності в Німеччині, Франції та Польщі?

18. У чому полягає сутність концепції «служіння громаді» (community policing) у США та Канаді?

19. Які висновки можна зробити з порівняльного аналізу етичних кодексів поліції різних держав?

20. Які основні напрями вдосконалення системи деонтологічних норм у діяльності Національної поліції України можна визначити на сучасному етапі?

Рекомендовані джерела до теми

1. Загальна декларація прав людини : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 217 А (III) від 10 груд. 1948 р. Нью-Йорк : Організація Об'єднаних Націй, 1948. URL: https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 2200А

(XXI) від 16 груд. 1966 р. Женева : ООН, 1966. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights

3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 39/46 від 10 груд. 1984 р. Нью-Йорк : ООН, 1984. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture

4. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 34/169 від 17 груд. 1979 р. Нью-Йорк : ООН, 1979. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/code-conduct-law-enforcement-officials

5. Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку : прийняті на Восьмому конгресі ООН з питань запобігання злочинності, Гавана, 27 серп. 7 вер. 1990 р. ООН, 1990. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-use-force-and-firearms-law-enforcement

6. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 51/59 від 12 груд. 1996 р. ООН, 1996.

7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 58/4 від 31 жовт. 2003 р. Мерида : ООН, 2003. URL: https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/convention.html

8. Міннесотський протокол : посібник щодо ефективного запобігання та розслідування позасудових, довільних і незаконних страт. Женева : Управління Верховного комісара ООН з прав людини (OHCHR), 2016. URL: https://www.ohchr.org/en/documents/policy-and-methodological-publications/minnesota-protocol-2016

9. Стамбульський протокол: посібник з ефективного розслідування та документування тортур та інших жорстоких,

нелюдських чи принижуючих гідність видів поводження і покарання. Женева : OHCHR, 2004. URL: https://www.ohchr.org/en/publications/policy-and-methodological-publications/istanbul-protocol

10. Ресурсна книга ООН щодо застосування сили та вогнепальної зброї у правоохоронній діяльності / ООН, УВКПЛ, УНЗ ООН. Женева : OHCHR ; UNODC, 2017.

11. Про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція, прийнята Радою Європи 4 листоп. 1950 р. Рим : Рада Європи, 1950. URL: https://www.echr.coe.int/

12. Декларація про поліцію : Резолюція № 690 Парламентської асамблеї Ради Європи від 8 трав. 1979 р. Страсбург : ПАРЄ, 1979.

13. Європейський кодекс поліцейської етики : Рекомендація Rec(2001)10 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам від 19 вер. 2001 р. Страсбург : Рада Європи, 2001. URL: https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/european-code-of-police-ethics

14. Посібник з демократичного поліцейського управління / ОБСЄ, Бюро з демократичних інститутів і прав людини (ODIHR). Варшава : ОБСЄ, 2014.

15. Посібник з прав людини для поліції / Агентство Європейського Союзу з основоположних прав (FRA). Відень : FRA, 2017.

16. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19

17. Правила етичної поведінки поліцейських: затв. наказом МВС України від 9 лист. 2016 р. № 1179, зареєстр. в Мін'юсті України 6 груд. 2016 р. № 1576/29706. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16

18. Про затвердження Дисциплінарного статуту Національної поліції України : Закон України від 15 бер. 2018 р. № 2337-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2018. № 31. Ст. 242. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19

19. Про затвердження Концепції комунікації у системі Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 25 лист. 2020 р. № 873. URL: https://mvs.gov.ua

20. Етичний кодекс поліцейського : методичні рекомендації Департаменту персоналу Національної поліції України. Київ : НПУ, 2022.

21. Вілсон П. Практичний посібник для поліцейських, що взаємодіють із громадськістю / за ред. Є. Зимич, О. Чернишенко, Ю. Загуменної ; Консультативна Місія Європейського Союзу. Харків : EUAM, 2018. 49 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/items/6fc7c6cb-a5c1-466d-afb5-0af99db3a4f4

22. Гавриленко В. В. Імплементація міжнародно-правових стандартів щодо попередження (превенції) правопорушень та злочинів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 85. Т. 4. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.33.

23. Марусяк Л. О., Павлюк Н. М. Міжнародні стандарти діяльності поліції у сфері захисту права власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 257–260.

24. Поліцейська діяльність: підручник / С. С. Вітвіцький, В. С. Тулінов О. М. Мердова та ін. ; за заг. ред. проф. С. С. Вітвіцького. Київ : ВД Дакор, 2021. 372 с. URL: https://dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/09/policzejska-diyalnist.pdf

25. Професійна етика юриста: навчально-методичний посібник (у схемах) / за наук. ред. В. С. Бліхара. Львів : ПП «Арал», 2018. 108 с. URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2357

26. Професійна етика. Мультимедійний навчальний практикум. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/professional%20ethics/info/vstup.html

27. Федоренко О. Сутність і складові професійної культури працівників правоохоронних органів. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019. Вип. 4. URL: http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedvisnyk/article/view/251

Розділ 4
ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Вступ
4.1 Поняття, зміст та принципи професійної етики поліцейського
4.2 Етичні вимоги до поліцейського у взаємодії з суспільством
4.3 Етика у службових і міжвідомчих відносинах
4.4 Порушення етичних норм: наслідки і відповідальність
Висновки

Мета теми — сформувати у здобувачів освіти знання про сутність, принципи та значення професійної етики поліцейського, розвинути професійну моральну культуру, почуття відповідальності та вміння діяти відповідно до етичних норм під час виконання службових обов'язків.

При вивченні даної теми здобувачі вищої освіти повинні:

Знати:

— сутність і зміст поняття «*професійна етика поліцейського*»;

— основні принципи, норми та вимоги професійної етики працівників поліції;

— положення Кодексу етичної поведінки поліцейського та інших нормативно-правових актів, що регулюють етичні стандарти службової діяльності;

— морально-психологічні якості, необхідні для ефективного виконання поліцейських обов'язків;

— види порушень етичних норм та їх правові й дисциплінарні наслідки;

— основи етичного спілкування з громадянами, колегами, керівництвом;

— сутність етичних дилем і способи їх розв'язання у професійній діяльності.

Вміти:

— застосовувати принципи професійної етики у повсякденній службовій діяльності;

— аналізувати етичні ситуації та ухвалювати рішення відповідно до моральних і правових норм;

— дотримуватися норм етичної поведінки під час взаємодії з громадянами, колегами та керівництвом;

— запобігати конфліктам, пов'язаним з порушенням етичних стандартів;

— оцінювати власну поведінку та поведінку колег щодо відповідності професійним етичним стандартам;

— користуватися Кодексом етичної поведінки поліцейського та іншими нормативними документами для регулювання власної професійної поведінки;

— визначати та розв'язувати етичні дилеми у практичних ситуаціях службової діяльності.

Вступ

У сучасному правовому суспільстві ефективність діяльності поліції визначається не лише її спроможністю забезпечувати охорону громадського порядку та боротьбу зі злочинністю, але й рівнем моральної відповідальності, правосвідомості та етичної поведінки кожного окремого поліцейського. Поліція як інститут державної влади виконує не лише правозастосовну функцію, а й виступає уособленням законності, справедливості та захисту прав і свобод людини. Відтак вимоги до професійної етики працівників поліції є особливо високими, оскільки кожна їхня дія, кожне слово чи рішення так чи інакше формують суспільне уявлення про державу загалом.

Професійна етика поліцейського є важливою складовою загальної системи морально-правових орієнтирів,

які забезпечують ефективне виконання службових обов'язків із дотриманням вимог законодавства, гуманізму, поваги до гідності особи. Саме етичні засади служби в органах поліції визначають межі припустимої поведінки, формують внутрішні переконання працівника щодо того, як діяти у складних або нестандартних ситуаціях, коли формальні правові механізми можуть бути недостатніми або не зовсім однозначними. Таким чином, професійна етика не є лише набором абстрактних моральних принципів, а виступає практичним інструментом прийняття рішень у повсякденній службовій діяльності поліцейського.

Особливість етичної поведінки працівника поліції полягає в тому, що вона має бути не лише особистісним вибором, а й інституційною вимогою. Національне та міжнародне законодавство, внутрішні нормативно-правові акти, зокрема «Кодекс етичної поведінки поліцейського», визначають обов'язкові стандарти, яких мають дотримуватися всі без винятку працівники поліції. Ці стандарти передбачають чесність, об'єктивність, рівне ставлення до громадян, повагу до людської гідності, стриманість, непідкупність, збереження професійної таємниці тощо. Такі вимоги є проявом не лише етичної, а й правової відповідальності працівника поліції перед державою і суспільством.

Крім того, професійна етика в поліцейській діяльності має глибокий зв'язок з концепцією публічного служіння. Поліцейський не просто виконує свої функції за посадовими інструкціями, а діє в інтересах суспільства, слугує громадянам, забезпечуючи їм відчуття захищеності, справедливості та довіри до державних інституцій. Водночас кожен прояв неетичної поведінки — зловживання владою, грубість, упереджене ставлення, надмірне застосування сили — підриває авторитет поліції, руйнує суспільну довіру та може мати тяжкі наслідки не лише для конкретного працівника, а й для всієї правоохоронної системи загалом.

У зв'язку з цим вивчення основ професійної етики поліцейського є не лише теоретично важливим, а й практично

необхідним. Саме завдяки належному засвоєнню етичних норм майбутні працівники поліції можуть сформувати в собі здатність до саморефлексії, внутрішнього контролю за поведінкою, розуміння меж повноважень і відповідальності перед громадянами. Професійна етика сприяє також зміцненню корпоративної культури, взаємоповаги в колективі та взаємодії з іншими державними інституціями.

У цьому розділі розглянуто базові поняття, зміст та принципи професійної етики поліцейського, охарактеризовано ключові етичні вимоги до його поведінки в суспільстві та в професійному середовищі, а також проаналізовано можливі наслідки порушення етичних норм. Матеріал орієнтований на студентів, курсантів, викладачів і всіх, хто прагне глибше осмислити моральні основи правоохоронної діяльності в Україні.

4.1 Поняття, зміст та принципи професійної етики поліцейського

Поняття професійної етики поліцейського

Професійна етика поліцейського є складовою загальної системи морально-етичних та правових засад діяльності працівників правоохоронних органів. Вона охоплює не лише норми поведінки, але й цінності, стандарти, ідеали, які відображають суспільне бачення належного виконання службових обов'язків представником органів внутрішніх справ.

Згідно з сучасними науковими підходами, професійна етика — це специфічна форма моральної регуляції, яка поєднує загальнолюдські моральні засади з вимогами, зумовленими характером професійної діяльності. У випадку з поліцейськими, йдеться про відповідальне використання владних повноважень, втручання у приватне життя громадян, необхідність ухвалення рішень у складних і кризових ситуаціях.

Етика поліцейського виступає не тільки елементом внутрішнього самоконтролю, а й засобом формування довіри громадськості до правоохоронних органів. В умовах збройного конфлікту або надзвичайних ситуацій, значення етичного чинника лише зростає, оскільки саме моральні орієнтири дозволяють уникати зловживань, свавілля або деградації правопорядку.

Таким чином, професійна етика — це система моральних норм, що регулює поведінку поліцейських з урахуванням специфіки їхніх службових обов'язків, впливу на безпеку громадян, правової держави та прав людини.

Зміст професійної етики поліцейського

Зміст професійної етики поліцейського охоплює:

- **Морально-етичні цінності**, що лежать в основі поліцейської діяльності: законність, справедливість, повага до гідності людини, неупередженість, гуманізм, доброчесність.
- **Норми поведінки**, які передбачають певну модель дій поліцейського в конкретних ситуаціях: при спілкуванні з громадянами, у конфліктних ситуаціях, при затриманні, проведенні обшуку тощо.
- **Професійні чесноти**, які формуються в процесі професійної підготовки та досвіду: самодисципліна, відповідальність, стриманість, чесність, вірність присязі.
- **Етична культура**, що визначає ставлення поліцейського до своєї професії, колег, керівництва та суспільства загалом.

Професійна етика є інтегративною категорією, яка поєднує в собі моральну компетентність, психологічну готовність до дій у складних умовах і вміння дотримуватись внутрішніх стандартів незалежно від зовнішніх факторів.

Особливе місце в змісті професійної етики займає **етичний кодекс**, що виступає нормативною основою для формування етичної культури поліцейського. Наразі в Україні діє Наказ МВС України № 1179 від 09.11.2016 року «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських», який регламентує ключові аспекти поведінки в повсякденній службі.

Принципи професійної етики поліцейського

Сучасна етична система поліції ґрунтується на ряді фундаментальних принципів, які є орієнтирами для кожного поліцейського:

1. **Законність**. Усі дії поліцейського мають здійснюватися на підставі, в межах повноважень і у спосіб, передбачений законом. Повага до прав і свобод людини — пріоритетна цінність.

2. **Гуманізм**. Поводження з людьми має бути коректним, доброзичливим і поважним, навіть у разі протиправної поведінки останніх. Поліцейський не має права принижувати людську гідність.

3. **Об'єктивність та неупередженість**. Суб'єктивні вподобання, упередження чи особисті інтереси не повинні впливати на прийняття рішень.

4. **Професіоналізм**. Поліцейський повинен володіти високим рівнем знань, навичок та моральної стійкості. Постійне вдосконалення — невід'ємна частина професійної етики.

5. **Відповідальність**. Передбачає як юридичну, так і моральну відповідальність за свої дії чи бездіяльність, включно з готовністю звітувати перед суспільством.

6. **Доброчесність**. Виявляється у недопущенні корупції, зловживань службовим становищем, виконанні обов'язків з чесністю й совісністю.

7. **Служіння суспільству**. Поліцейський повинен діяти в інтересах громадян, держави, підтримуючи суспільну довіру.

Саме ці принципи створюють моральний каркас, який допомагає правоохоронцю приймати правильні рішення навіть у складних, емоційно напружених або неоднозначних ситуаціях.

Актуальні виклики реалізації етичних норм

Попри формальне закріплення етичних стандартів у нормативних документах, їх реалізація в повсякденній діяльності поліції залишається складною.

Серед ключових викликів слід виокремити:

- **Недостатній рівень етичної підготовки** в закладах вищої освіти МВС. Часто професійна етика розглядається формально, без належного практичного спрямування.
- **Відсутність внутрішнього контролю** або ефективного нагляду за дотриманням етичних норм.
- **Професійне вигорання**, моральна апатія в умовах перевантаження, стресу, нестачі ресурсів.
- **Зниження суспільної довіри** унаслідок резонансних порушень, що створюють негативний імідж поліції загалом.

Для вирішення цих проблем необхідно не лише вдосконалювати нормативну базу, але й інтегрувати етику в щоденну діяльність поліції, через навчання, наставництво, діалог із громадськістю.

4.2 Етичні вимоги до поліцейського у взаємодії з суспільством

Професійна етика є невід'ємною складовою діяльності поліцейського, оскільки вона визначає стандарти поведінки, які забезпечують законність, справедливість та довіру суспільства до правоохоронних органів. Дотримання етичних норм у взаємодії з громадянами не лише підвищує ефективність службової діяльності, але й сприяє формуванню позитивного іміджу поліції як органу, що гарантує захист прав і свобод людини.

Історично етичні принципи правоохоронної діяльності формувалися під впливом соціальних та правових норм, а також змін у суспільному сприйнятті поліцейської діяльності. Сучасні стандарти міжнародного рівня, такі як принципи Організації Об'єднаних Націй щодо поліцейської діяльності, визначають обов'язкову повагу до прав людини, законність, професіоналізм і доброчесність. Ці норми є орієнтиром для формування поведінки поліцейських у будь-яких соціальних умовах.

Професійна етика — це система моральних принципів, норм та стандартів поведінки, якими керується спеціаліст у своїй діяльності. Вона відрізняється від загальної моралі тим, що спрямована на регуляцію відносин у межах конкретної професії та забезпечення високої якості виконання службових обов'язків.

Для поліцейського професійна етика виконує декілька ключових функцій:

1. **Регулятивна** — визначає правила поведінки, які дозволяють ефективно взаємодіяти з громадськістю та колегами.
2. **Виховна** — формує моральні якості, такі як чесність, об'єктивність, доброчесність і відповідальність.
3. **Контрольна** — забезпечує можливість оцінити дії поліцейського з точки зору їх відповідності етичним стандартам.

Високий рівень етичної культури сприяє не лише дотриманню закону, але й запобігає конфліктам, покращує комунікацію з громадянами та створює атмосферу довіри і співпраці.

Основні етичні вимоги до поліцейського у взаємодії з суспільством.

Законність та правомірність дій

Поліцейський зобов'язаний діяти строго у межах закону. Законність є базовим принципом професійної етики, оскільки порушення законів підриває довіру громадян і ставить під загрозу авторитет органів влади.

Приклади законного поводження: перевірка документів, затримання особи відповідно до кримінально-процесуального кодексу, надання допомоги постраждалим громадянам.

Приклади порушення законності: необґрунтоване застосування сили, незаконний обшук або втручання в приватне життя громадян.

Об'єктивність і неупередженість

Поліцейський повинен уникати будь-яких проявів дискримінації або упередженості. Рішення повинні ґрунтуватися на фактах та законах, а не на особистих симпатіях чи емоційних реакціях.

Наприклад, під час розслідування подій поліцейський має оцінювати свідчення свідків не залежно від їхнього соціального статусу або національної приналежності. Об'єктивність сприяє неупередженому застосуванню закону та зміцнює довіру громадян.

Чесність і відкритість у спілкуванні

Відкрите та прозоре спілкування з громадськістю є важливою складовою етичної поведінки. Поліцейський має пояснювати причини своїх дій, надавати громадянам достовірну інформацію та уникати маніпуляцій.

Наприклад, під час затримання особи поліцейський повинен пояснити правові підстави своїх дій і надати інформацію про права затриманого. Відкритість зменшує ризик конфліктів і сприяє формуванню партнерських відносин між поліцією та суспільством.

Повага до гідності та прав людини

Кожна людина має право на повагу та гідне ставлення. Поліцейський повинен уникати принижень, жорстокості або образливих висловлювань.

Приклади порушення: фізичне насильство без підстав, приниження особи у присутності свідків.

Правильна поведінка: ввічливе спілкування, дотримання процедур затримання, забезпечення безпеки громадян.

Професіоналізм та відповідальність

Поліцейський має володіти необхідними знаннями, навичками та компетенціями для виконання службових обов'язків. Професіоналізм включає не лише технічні знання, але й уміння адекватно оцінювати ситуацію та приймати етичні рішення.

Відповідальність полягає у готовності нести наслідки своїх дій, усвідомлювати можливий вплив на громадян і на організацію в цілому.

Комунікаційна етика та емпатія

Уміння слухати, розуміти потреби людей і проявляти емпатію дозволяє ефективно запобігати конфліктам та вирішувати

їх мирним шляхом. Поліцейський, який демонструє увагу до громадян, підвищує рівень взаємної довіри та співпраці.

Етичні дилеми у роботі з громадськістю

У практичній діяльності поліцейський часто стикається зі складними ситуаціями, де потрібно балансувати між службовим обов'язком та особистими переконаннями.

Приклади етичних дилем:

- Використання сили проти порушника, який чинить опір, але не становить серйозної загрози.
- Конфлікт між наказом керівництва та власними переконаннями щодо правомірності дії.
- Вибір між оперативною необхідністю та повагою до приватності громадян.

Методи вирішення: звернення до професійних кодексів, консультації з керівництвом, внутрішній контроль та саморефлексія.

Профілактика порушень етики

Для запобігання порушенням етичних норм необхідно:

- Розвивати внутрішній контроль та дисциплінарні механізми.
- Проводити регулярні навчання та тренінги з етики та прав людини.
- Формувати культуру саморозвитку та особистої відповідальності.

Профілактика порушень етики дозволяє не лише уникати конфліктів, але й підтримувати високу репутацію органів правопорядку в очах громадськості.

Тож, дотримання етичних норм у взаємодії з громадянами є ключовим елементом професійної діяльності поліцейського. Законність, об'єктивність, чесність, повага до прав людини, професіоналізм та емпатія створюють основу для ефективної комунікації, запобігання конфліктам і зміцнення довіри суспільства.

Формування етичної культури всередині поліцейських структур є не лише обов'язком окремого працівника,

але й стратегічною метою організації, спрямованою на підвищення якості правоохоронної діяльності та забезпечення безпеки громадян.

4.3 Етика у службових і міжвідомчих відносинах

Етика у службових і міжвідомчих відносинах є невід'ємною складовою професійної діяльності поліцейського. Вона визначає моральні та поведінкові стандарти, які забезпечують ефективну співпрацю в організації та між різними правоохоронними та державними структурами.

Дотримання етичних принципів у внутрішніх відносинах підвищує дисципліну, сприяє професійному розвитку та запобігає конфліктам. У міжвідомчих відносинах етика забезпечує узгодженість дій, оперативний обмін інформацією та взаємну довіру, що є критично важливим для виконання спільних завдань у сфері безпеки та правопорядку.

Історично, професійна етика формувалася під впливом загальнолюдських моральних норм, законодавства та внутрішніх кодексів поведінки. Сучасні стандарти, розроблені на національному та міжнародному рівнях, встановлюють чіткі вимоги до взаємодії між співробітниками та органами влади, включно із принципами законності, доброчесності та взаємоповаги.

Поняття та значення етики у службових і міжвідомчих відносинах

Етика у службових відносинах — це сукупність моральних принципів і правил поведінки, що регулюють взаємодію співробітників усередині організації. Вона охоплює такі аспекти, як:

- Повага до колег;
- Відповідальність за виконання обов'язків;
- Чесність та доброчесність у комунікації;
- Професійна коректність у конфліктних ситуаціях.

Етика у міжвідомчих відносинах визначає правила взаємодії між різними установами, відділами та організаціями, що працюють у сфері безпеки. Вона включає:

- Прозорість обміну інформацією.
- Взаємну підтримку та координацію дій.
- Дотримання загальних стандартів професійної поведінки.
- Запобігання конфліктам та недопущення корупційних проявів.

Розвиток етичної культури у внутрішніх і міжвідомчих відносинах сприяє ефективному виконанню службових завдань, формує довіру серед колег та партнерів, а також покращує імідж органів правопорядку у суспільстві.

Принципи етики у службових відносинах

Повага до колег і підлеглих

Поліцейський повинен ставитися до колег і підлеглих з повагою, незалежно від їхнього службового статусу або досвіду. Повага проявляється у ввічливому спілкуванні, коректній критиці та готовності до підтримки.

Приклади етичної поведінки:

- Своєчасне надання допомоги новим співробітникам.
- Участь у спільних обговореннях без приниження думки інших.
- Дотримання норм колективної етики під час розподілу завдань.

Відповідальність та професіоналізм

Кожен співробітник відповідає за результати своєї роботи. Відповідальність передбачає виконання службових обов'язків у повному обсязі, дотримання процедур та законності.

Професіоналізм включає:

- Досконале володіння знаннями і навичками.
- Здатність приймати етичні рішення у складних ситуаціях.
- Розуміння наслідків власних дій для організації та громадян.

Чесність і доброчесність

Етична поведінка передбачає відсутність прихованих мотивів, корупційних дій та маніпуляцій. Чесність формує атмосферу довіри всередині організації та дозволяє уникати конфліктів.

Приклад: надання правдивої інформації під час внутрішньої перевірки або розслідування.

Солідарність і взаємопідтримка

Колективна взаємопідтримка є основою ефективної командної роботи. Співробітники мають допомагати один одному, ділитися досвідом і знаннями, а також забезпечувати моральну підтримку під час складних завдань.

Принципи етики у міжвідомчих відносинах

Прозорість та відкритість

Обмін інформацією між різними органами повинен здійснюватися прозоро, без приховування фактів або викривлення даних. Це дозволяє забезпечити ефективність спільних операцій і планування заходів безпеки.

Координація та взаємодія

Міжвідомча взаємодія базується на принципі координації дій: узгодження оперативних планів, спільне реагування на надзвичайні ситуації та взаємна підтримка у реалізації завдань.

Дотримання стандартів і норм поведінки

Співробітники різних організацій повинні дотримуватися загальних стандартів етики, визначених законодавством та внутрішніми кодексами. Це включає повагу до компетенцій партнерів, уникнення конфліктів інтересів та недопущення дискримінації.

Вирішення конфліктів і ділова коректність

У міжвідомчих відносинах можуть виникати конфлікти через різні підходи до виконання завдань або розбіжності в цілях. Етична поведінка передбачає:

- Пошук компромісних рішень.
- Дотримання норм ввічливості та професійної коректності.

• Використання формальних процедур для врегулювання суперечок.

Профілактика порушень етики

Для запобігання порушень етичних норм у службових і міжвідомчих відносинах рекомендується:

1. Проводити регулярні навчання та тренінги з етики, прав людини та міжвідомчої взаємодії.

2. Формувати внутрішні кодекси поведінки та стандарти етичної взаємодії.

3. Застосовувати механізми контролю та зворотного зв'язку, включаючи оцінку дій співробітників.

4. Підтримувати культуру професійної солідарності, відкритості та взаємної поваги.

Етика у службових і міжвідомчих відносинах є ключовим чинником ефективності роботи поліцейського. Дотримання принципів чесності, доброчесності, поваги, координації та взаємопідтримки забезпечує:

• Професійний розвиток співробітників.
• Зміцнення дисципліни та колективної взаємодії.
• Ефективність міжвідомчих операцій.
• Позитивний імідж правоохоронних органів у суспільстві.

Формування етичної культури у службових і міжвідомчих відносинах не лише підвищує якість роботи, але й створює безпечне та прозоре середовище для виконання службових завдань.

4.4 Порушення етичних норм: наслідки і відповідальність

Порушення етичних норм у професійній діяльності поліцейського має серйозні наслідки як для самого працівника, так і для організації в цілому та суспільства. Етика у поліції визначає стандарти поведінки, яких повинні дотримуватися

співробітники у службових, міжособистісних і міжвідомчих відносинах. Недотримання цих стандартів призводить до зниження довіри, конфліктів, зменшення ефективності роботи та навіть до правових наслідків.

Метою цього розділу є розгляд видів порушень етичних норм, аналіз їх наслідків для поліцейського, організації та суспільства, а також визначення відповідальності, що передбачена чинним законодавством і внутрішніми нормативними актами.

Порушення етичних норм — це дії або бездіяльність працівника поліції, які суперечать моральним, професійним або законодавчо встановленим стандартам поведінки.

Основні види порушень етичних норм:

1. **Корупційні прояви** — отримання неправомірної вигоди, використання службового становища для особистої вигоди, хабарництво.

2. **Дискримінація та упереджене ставлення** — прояви расизму, сексизму, ксенофобії або несправедливе ставлення до колег чи громадян.

3. **Порушення службової дисципліни** — невиконання обов'язків, запізнення, недбале ставлення до роботи.

4. **Маніпуляції та дезінформація** — навмисне спотворення інформації, приховування фактів, недостовірні звіти.

5. **Неповага до колег і громадян** — грубе спілкування, приниження, непрофесійна поведінка.

Кожен із цих видів порушень має як індивідуальні, так і системні наслідки, що впливають на роботу поліції та її імідж у суспільстві.

Наслідки порушень етичних норм:

Наслідки порушень етики можуть бути класифіковані за трьома рівнями: **особистісні**, **організаційні** та **соціальні**.

Особистісні наслідки для поліцейського:

- **Втрати довіри колег і керівництва** — порушення етичних норм знижує авторитет працівника.

• **Професійна дискредитація** — зниження шансів на кар'єрний ріст, участь у важливих проектах або підвищення кваліфікації.

• **Психологічний тиск** — почуття провини, стрес, конфлікти з колегами та керівництвом.

Організаційні наслідки

• **Порушення внутрішньої дисципліни та морального клімату** — конфлікти, зниження мотивації співробітників.

• **Скорочення ефективності роботи** — некоректна взаємодія всередині організації або між підрозділами.

• **Ризик правових наслідків для організації** — штрафи, розслідування, негативна оцінка діяльності органу.

Соціальні наслідки

• **Втрачена довіра суспільства до поліції** — негативні медіа, скандали, громадські протести.

• **Підрив авторитету правоохоронної системи** — зростання правопорушень через недовіру до правоохоронних органів.

• **Зменшення ефективності взаємодії з іншими державними структурами** — через неповагу або сумнів у професіоналізмі поліцейських.

Відповідальність за порушення етики:

Види відповідальності

1. **Дисциплінарна відповідальність** — застосовується всередині організації, включає догану, пониження в посаді або звільнення.

2. **Адміністративна відповідальність** — передбачена законодавством (штрафи, попередження, службові обмеження).

3. **Кримінальна відповідальність** — у випадку порушень, які є злочинами (корупція, хабарництво, перевищення повноважень).

4. **Моральна відповідальність** — усвідомлення шкоди, завданої колегам, громадянам або організації, і робота над виправленням наслідків.

Механізми контролю та попередження порушень

- **Внутрішні перевірки і аудити** — регулярний контроль за дотриманням етичних норм.
- **Навчальні програми та тренінги з етики** — підвищення обізнаності поліцейських щодо правил поведінки.
- **Кодекси етики та стандарти поведінки** — чіткі правила для запобігання порушень.
- **Механізми зворотного зв'язку** — можливість колег або громадян повідомляти про порушення без страху репресій.

Етичні дилеми та їх вирішення:

Поліцейські часто стикаються з етичними дилемами, коли закон і моральні принципи можуть суперечити один одному.

Приклади етичних дилем

- **Конфлікт між службовим обов'язком і особистими переконаннями** — наприклад, участь у заходах, які суперечать моральним переконанням працівника.
- **Порушення конфіденційності заради загальної безпеки** — чи допустимо розкривати інформацію про конкретну особу, щоб запобігти злочину?
- **Протиріччя між законністю та ефективністю** — чи можна застосовувати нестандартні методи для досягнення результату без порушення закону?

Підходи до вирішення

- Використання **етичних кодексів і стандартів** для оцінки ситуації.
- Консультації з керівництвом або етичними комітетами організації.
- Пріоритизація законності та громадської безпеки при прийнятті рішень.

Порушення етичних норм у діяльності поліцейського мають серйозні наслідки на всіх рівнях: особистісному, організаційному та соціальному. Відповідальність за такі порушення включає дисциплінарні, адміністративні, кримінальні та моральні аспекти.

Запобігання порушенням етики досягається шляхом:

- Дотримання кодексів і стандартів поведінки;
- Регулярного навчання та тренінгів з етики;
- Впровадження систем контролю та зворотного зв'язку;
- Формування етичної культури у всіх підрозділах організації.

Суворе дотримання етичних норм зміцнює довіру до поліції, підвищує ефективність службової діяльності та сприяє формуванню позитивного іміджу органів правопорядку у суспільстві.

Висновки

Професійна етика поліцейського є ключовим елементом діяльності правоохоронних органів і визначає стандарти поведінки, які забезпечують ефективну взаємодію з громадянами, колегами та іншими державними структурами. Дотримання етичних норм сприяє формуванню довіри суспільства, зміцненню авторитету поліції та підтриманню високого рівня професійної дисципліни.

Основні принципи професійної етики — чесність, справедливість, повага до прав людини, конфіденційність та відповідальність — є фундаментом для прийняття рішень у складних службових ситуаціях і запобігання конфліктам та порушенням. Недотримання цих принципів призводить до негативних наслідків на особистісному, організаційному та соціальному рівнях, знижує ефективність роботи органу і підриває довіру громадськості.

Важливу роль у підтриманні високих етичних стандартів відіграє система навчання, внутрішнього контролю, застосування кодексів поведінки та механізмів відповідальності. Професійна етика не лише регламентує діяльність поліцейського, а й формує культуру відповідального ставлення до своїх

обов'язків, що є запорукою ефективної та правомірної діяльності органів правопорядку.

Отже, етична поведінка поліцейського є невід'ємною складовою його професіоналізму, гарантує високий рівень довіри суспільства та зміцнює імідж поліції як інституції, здатної забезпечувати безпеку та справедливість у державі.

Завдання для самостійної роботи

І Рівень

Надайте визначення термінам і поняттям:

1. Етика
2. Мораль
3. Професійна етика
4. Деонтологія
5. Поліцейська деонтологія
6. Службовий етикет
7. Етична норма
8. Етичний конфлікт
9. Етична поведінка
10. Професійна честь
11. Гідність поліцейського
12. Принцип законності
13. Принцип справедливості
14. Принцип гуманізму
15. Принцип неупередженості
16. Етична культура спілкування
17. Дисципліна
18. Службова субординація
19. Етична відповідальність
20. Етичні стандарти поліції.

ІІ Рівень

1. Розкрийте зміст поняття **«професійна етика поліцейського»**.

2. Назвіть **основні принципи професійної етики поліцейського**.

3. Поясніть роль **етики у взаємодії поліцейського з громадянами**.

4. Опишіть **етичні вимоги** до поведінки поліцейського у публічному просторі.

5. Визначте, які риси характеру є необхідними для **етичної поведінки поліцейського**.

6. Назвіть **нормативно-правові акти**, що регламентують етичні стандарти діяльності поліцейського в Україні.

7. Розкрийте **значення службової дисципліни** для підтримання етичних стандартів у колективі.

8. Поясніть, що означає принцип **«служіння суспільству»** у професійній етиці поліцейського.

9. Визначте основні **наслідки порушення етичних норм** у службовій діяльності.

10. Обґрунтуйте, чому **етика є ключовим елементом довіри суспільства до поліції**.

III Рівень (творчо-аналітичний)

1. Зробіть **порівняльну таблицю етичних кодексів поліції України, Канади та Сполучених Штатів Америки.** Визначте спільні принципи та ключові відмінності.

2. Підготуйте **мініесе (до 3 сторінок)** на тему: **«Етична поведінка як запорука авторитету поліцейського».**

Самоконтроль

I. Дайте відповідь на тестові завдання

1. **Основною метою професійної етики поліцейського є:**
   a) формування службової субординації;
   b) забезпечення ефективності розслідування;
   c) утвердження моральних стандартів у службовій діяльності;
   d) розмежування службових повноважень.

2. **До принципів професійної етики поліцейського належить:**

a) законність, гуманізм, справедливість;
b) корисливість, конфіденційність, лояльність;
c) страх, покора, підозрілість;
d) ініціатива, ризик, обережність.

3. **Етична поведінка поліцейського ґрунтується на:**

a) особистих симпатіях;
b) правових і моральних нормах;
c) внутрішніх корпоративних домовленостях;
d) рішеннях керівництва.

4. **До проявів порушення етичних норм належить:**

a) неупереджене ставлення до громадян;
b) використання службового становища в особистих інтересах;
c) ввічливе спілкування;
d) дотримання службової дисципліни.

5. **Принцип політичного нейтралітету означає, що поліцейський:**

a) має право брати участь у політичних акціях у формі;
b) зобов'язаний підтримувати певну партію;
c) не може висловлювати політичних уподобань під час служби;
d) має переваги у виборчих процесах.

6. **Етична культура поліцейського виявляється через:**

a) знання законодавства;
b) зовнішній вигляд, мову, манери, ставлення до людей;
c) фізичну підготовку;
d) володіння зброєю.

7. **Нормативною основою етичної поведінки поліцейського є:**

a) Правила етичної поведінки працівників поліції;
b) Конституція Іспанії;
c) міжнародне право приватної власності;
d) статут місцевої громади.

8. **Відповідальність за порушення етичних норм може бути:**
   a) тільки моральною;
   b) тільки адміністративною;
   c) дисциплінарною, моральною, юридичною;
   d) лише карною.
9. **Гідність поліцейського — це:**
   a) зовнішній вигляд і манери;
   b) здатність діяти відповідно до моральних і правових принципів;
   c) результат службового стажу;
   d) прояв фізичної сили.
10. **Моральний авторитет поліцейського визначається:**
   a) рівнем освіти;
   b) вірністю службовому обов'язку, чесністю, гуманністю;
   c) кількістю відзнак;
   d) місцем у службовій ієрархії.

II. Питання для самоконтролю

1. Що означає поняття «етика» у контексті поліцейської діяльності?
2. Які основні принципи професійної етики поліцейського?
3. Як етика впливає на рівень довіри громадян до поліції?
4. Які нормативно-правові документи регламентують етичні стандарти поліції України?
5. Як співвідносяться поняття «мораль» і «професійна етика»?
6. Наведіть приклади етичних конфліктів у службовій діяльності.
7. Як поліцейський повинен діяти у ситуаціях морального вибору?
8. Які наслідки можуть мати порушення етичних норм для працівника поліції?
9. Поясніть, у чому полягає значення принципу гуманізму в роботі поліції.

10. Висловіть власну думку: якими якостями повинен володіти етичний поліцейський XXI століття?

Рекомендовані джерела до теми

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text

3. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських : Наказ МВС від 09.11.2016 № 1179. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text

4. Бабенко А. М., Борисова О. О. Юридична деонтологія : навч. посіб. Одеса : ОДУВС, 2022. 176 с.

5. Логвиненко І. А., Логвиненко Є. С., Невзоров І. Л., Загуменна Ю. О. Курс лекцій з юридичної деонтології : навч. посіб. / за заг. ред. І. А. Логвиненка, І. Л. Невзорова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. 184 с.

6. Пендюра М. М. Поліцейська деонтологія : курс лекцій. Київ : 7БЦ, 2021. 277с.

7. Пендюра М. М., Старицька О. О. Поліцейська деонтологія : навч. посіб. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 276 с.

8. Поліцейська деонтологія : навч. посіб. / кол. авт. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 144 с.

9. Поліцейська деонтологія : навч. посіб. / за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 316 с. URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3515

10. Бандурка О. М. Професійна етика поліцейського. Харків : Вид-во Золота Миля, 2017. 294 с

11. Бесчастний В. М. Етикет і професійна етика поліцейського / В. М. Бесчастний, Т. В. Кононенко, Т. М. Сабельникова ; М-во внутр. Справ України, Донец. юрид. ін-т. Київ : ВД Дакор, 2019. 216 с.

12. Вілсон П. Практичний посібник для поліцейських, що взаємодіють із громадськістю / за ред. Є. Зимич,

О. Чернишенко, Ю. Загуменної ; Консультативна Місія Європейського Союзу. Харків : EUAM, 2018. 49 с.

13. Загуменна Ю. О., Лазарєв В. В. Відомча нормотворчість в Україні: досвід комплексного аналізу : монографія. Харків : Планета-Прінт, 2021. 228 с.

14. Швець Д. В. Психологічні та правові засади формування особистості поліцейського в Україні : монографія. МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Майдан, 2018. 518 с.

15. Юридична психологія : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Майдан, 2018. 684 с.

Розділ 5
ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ТА СЛУЖБОВИЙ ЕТИКЕТ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Вступ
5.1 Поняття, ознаки і види культури
5.2 Професійна культура поліцейського
5.3 Дисципліна і законність в діяльності поліції
Висновки

Мета теми — донести розуміння змісту «культура», її різновидності **—** правова, моральна і політична та означити їх місце в світогляді і професійних компетенціях поліцейського, а також окреслити особливості і значення службового етикету й службової дисципліни у правоохоронців.

При вивченні даної теми здобувачі вищої освіти повинні:

Знати:

— різноманітні тенденції, специфіку і сенси сучасної культури;

— різновиди культури поліцейського та визначати їх місце в професійній діяльності;

— традиційні основи і тенденції політичного і етичного розвитку українського суспільства;

— ключові форми сучасного етикету і критерії поліцейського етикету;

— законодавчу базу етичної поведінки поліцейського;

— законодавчі основи дисциплінарних вимог до правоохоронця.

Вміти:

— працювати з науково-методичною літературою і нормативними джерелами;

— розвивати власну рефлексію стосовно своїх політичних переконань, моральний принципів й культурних навичок;

— використовувати різноманітні методи удосконалення своїх моральних якостей та навичок в етикеті;

— розрізняти суто юридичну норму і моральну традицію в роботі поліцейського;

— реалізовувати в практику нормативні та дисциплінарні норми поведінки поліцейського.

Вступ

На Національну поліцію України покладено завдання служіння українському народу шляхом виконання своїх повноважень, пов'язаних із регулюванням і наглядом за різними сферами життєдіяльності суспільства. Ці багатофункціональні сфери формують кожна-денний попит на специфічні правоохоронні послуги. Виходячи з цього підрозділи Національної поліції виконують свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків і наказів керівництва. При цьому слід звернути, що свою діяльність поліція здійснює на засадах: верховенства права; незалежно від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань; забезпечення захисту прав і свобод людини незалежно від політичних переконань та партійної належності; здійснення діяльності у взаємодії з населенням на засадах партнерства; громадського контролю.

Права та обов'язки поліцейського, передбачені службовою необхідністю та доцільністю по відношенню до громадян, а також захист громадян від непрофесійної або аморальною діяльності поліцейського. Поліція повинна виконувати свої завдання справедливо, керуючись, зокрема, принципами

неупередженості та недискримінаційний, професійної культури та моральності. Поліцейський завжди мусить пересвідчуватися у правомірності своїх дій; виконувати накази, правомірно прийняті їх керівництвом і пам'ятати про основоположні права людини, такі як свобода думки, совісті, релігії, висловлення поглядів, мирні зібрання, пересування і безперешкодне користування своїм майном тощо. Також поліцейські повинні бути світоглядно чутливими і психологічно гнучкими до осіб з особливими потребами, дітей, підлітків, жінок, етнічних меншин і вразливих осіб тощо. Таким чином, службові обов'язки поліцейського мають багатоукладний характер і хоч підпорядковують Законам України, мають нішу творчого простору, де кожний поліцейський вільний вирішувати як йому діяти тут і зараз, — на свій власний розсуд, оскільки будь-який закон не може охопити всіє складності і багатоманітності суспільного життя.

Саме остання обставина ставить перед правоохоронними органами України завдання підготувати поліцейських до ефективних самостійних дій, спрямованих на захист прав і свобод людини й конституційний лад України. Основою професійних компетенцій є високій рівень правової, етичної та політичної культури всіх працівників правоохоронних органів. Первісним завданням є ознайомлення працівників поліції з нормами міжнародного та вітчизняного законодавства у професійній етиці правоохоронців та основними принципами професійної етики та службового етикету. Це сприяє виробленню морально-ціннісних пріоритетів професійної діяльності поліцейських і надає певні інструменти взаємодії поліцейських з громадянами України.

5.1 Поняття, ознаки і види культури

Тривалий час поняття культури ототожнювалось із «цивілізацією» у значенні певного рівня здобутків суспільства — царини політико-правового порядку, сталого способу життя,

манери поведінки який протиставлявся варварському. В сучасній науці культура отримала самостійну ознаку і нараховує біля 300 визначень. Надамо декілька з них:

• культура — це особливий спосіб освоєння людиною світу, що включає як зовнішній світ, природу і суспільство, так і внутрішній світ самої людини, його формування і розвиток.

• сукупність матеріальних і духовних цінностей, що розкривають активну творчу діяльність людей в освоєнні світу у процесі історичного розвитку суспільства.

• внутрішній духовний стан суспільства, який становить протирічну єдність суспільних процесів створення соціальних цінностей (норм, знакових систем) та освоєння історичного досвіду, що дає змогу якнайповніше сприяти процесу перетворення багатства людської історії на внутрішнє багатство особистості.

Поняття «культура» з'явилося в стародавньому Римі у I ст. до н. е. З латини воно означає «обробіток», «догляд». Це поняття позначало ефективну сільськогосподарську діяльність і вказувало на перетворюючу активність людини щодо природи, але більшою мірою — на вміння, майстерність, що їх виявляє людина у своїй праці. Більш того Геракліт (VI ст. до н. е.) визначав культуру, як звичай народу — етос (*εθος*), обжиту і огороджену землю, яка уявлялась як безпечний дім, взяте в кільце баєвим строєм (фалангою) освячена присутністю богів територія певного народу.

Сучасні вчені визначають наступні ознаками культури:

• те, що пройшло через людську перетворюючу діяльність («друга природа»). За цією ознакою культура окреслюється як світ артефактів — штучних речей та явищ, що протистоять недоторканій природі;

• способи, методи творення культурних явищ, які вводять людину у так званий технологічний аспект культури. При цьому технологія розуміється в найширшому плані — як всі основні та необхідні моменти продукування предметів культури. За цією ознакою ми можемо вести розмову:

а) про розвиток культури; б) про культури передові та відсталі; в) ефективні та неефективні; г) індустріальні та до індустріальні; д) розвинені та примітивні;

• те із створеного людьми, в чому глибинні якості та можливості людини проявились максимально повно, досконало та виразно;

• способи збереження (пам'ять), розподілу та використання суспільних цінностей, одним із яких є право.

Людина включається у культуротворчий процес, чи як активні діячі, або як виконавець, чи як пасивний агент даного процесу. В загально соціальному сенсі цей принцип формує закономірність — розвиток і сталість культуру на окремих ентузіастів не можливий, адже культура це результат історичного розвитку всього народу. Той же принцип діє при необхідності поєднання попередніх ознак культури із наступною: культура, як сфера, де виявляються особливості та потенції людини, постає сукупністю соціально-історичних та культурних цінностей. Тобто вона постає в окресленнях того, що для людини набуває значущості, поза чим людина не може розглядати себе і свою життєдіяльність сповненими сенсів. Саме на основі даної ознаки в суспільстві розгортається боротьба: а) між старим та новим; б) між традиціоналістським та інноваційними; в) між справжньою культурою та псевдо культурою; г) між гуманізмом та культурою людиноненависницькою.

На початку XX ст. європейська культура все більше виявляє себе як некласична за провідними тенденціями. Основні риси некласичної культури:

• не претендує на осягання абсолютів, сповідуючи позицію мінімалізму і споживання;

• всіляко акцентує несвідомі та позасвідомі чинники людської життєдіяльності;

• розглядає дійсність (працю) як відносну та скоріше розпорошену, подрібнену, ніж цілісну і завершену.

Яскравим проявом некласичної культури у XX ст. постає так звана «масова культура». Мета якої не в тому, щоб підносити

людину до якихось вищих рівнів діяльності, а в максимальному виявленні стихійних імпульсів, прерогативі індивідуального споживання, життя «для себе» в задоволеннях.

Культура формує ідентичність особистості. Оскільки з XIX ст. основною уявленою формою спільностей людей постає нація, то найчастіше в дослідженнях культури фігурує поняття національної культури. Національну культуру не можна ототожнювати із народною культурою, оскільки перша твориться не тільки в стихії народного, напівсвідомого життя, скільки талановитими та видатними майстрами та діячами культури. Національна культура в сучасному суспільстві — це явище складне, багатоелементне.

Досить складним постає питання про взаємовідношення національних культур та світової культури. Кожна національна культура є унікальною, проте вона є людською культурою, тобто в ній знаходить свої виявлення та свідчення те, що входить в людську природу, людський спосіб буття. Через це між культурами можливий і необхідний діалог: якби культури були відрізані одна від одної непроникненим кордоном, вони не змогли би визнати один одного явищами того самого порядку, а якби вони повністю співпадали, то не було б сенсу в їх спілкуванні.

Діяльність поліцейський розгортається за умов мультикультурного суспільства. *Мультикультуралізм* — це етнонаціональне, релігійне, мовне, освітнє розмаїття суб'єктів соціального життя (в тому числі працівників поліції), яке визначає особливості стиля життя, поведінку в соціальній взаємодії. В межах дотримання стандартів захисту прав людини сучасні країни сталої демократії проводять політику мультикультуралізму, тобто цілеспрямовану діяльність на інтеграцію іммігрантів через утвердження плюралізму і фундаментальних цінностей демократії. Ця політика передбачає функціювання національних громад, етнічних груп на базі загальнолюдських цінностей, які зберігають свої етнічні, культурні особливості і є широко залучені до соціально-економічного, політичного

життя, яке вимагає засвоєння принципів демократії, норм суспільної культури, знання відповідної державної мови. Відтак, мультикультуралізм розглядає поліетнічність як цінне надбання країни і забезпечує рівність та справедливість громадян країни у всіх сферах життєдіяльності.

Отже, можна зробити висновок, що в кожній реально існуючій культурі наявні загальнолюдські виявлення, що оцінюються в якості світової культури, та унікальність і неповторність їх продукування і виразу, що постає в окресленнях національної культури. Відокремити їх неможливо, як неможливо відокремити акт дії та результат, але і ототожнювати не виправдано.

У зв'язку з цим у змісті кожної національної культури можна виділити кілька її змістовних елементів:

- загальнолюдський елемент — це, що може бути цікавим і зрозумілим кожній розумній людині;
- національний елемент — те, що може являти інтерес та бути зрозумілим лише тим, хто заглиблений у дану культуру;
- елемент, що слугує ґрунтом для діалогу та культурної дискусії, те, що синтезує два попередні елементи.

Звичайно, виділяти ці елементи можна лише умовно, так само, як і проводити межі між ними, але не слід вважати таке виділення штучними: в реальному функціюванні культури — і це відомо всім — деякі її предмети набувають широкого розповсюдження на міжнародному рівні, деякі лишаються відомими та зрозумілими лише носіям даної культури, а деякі є предметом дослідження вчених. Проте для більшості людей всі ці тонкощі залишаються невідомими, інколи — незрозумілими, а інколи — і принципово неприйнятними. Складно, цілісно та конкретно мислити — справа нелегка; вона вимагає як спеціального навчальна, так і інтелектуальних навичок.

У більшості випадків культура розуміється та оцінюється однобічно:

- ті люди, які схильні бачити в усіх культурах лише відтворення єдиної людської природи, часто знеособлюють

культуру, позбавляють її моментів неповторності та принципової незамінності;

• ті, хто схильні зводити культуру лише до її неповторних форм, фактично ізолюють культури та народи одне від одного.

Отже, культура постає складним, багатоелементним, історичним (багатовіковим) утворенням, тому й розуміти і осмислювати її слід без спрощень. Для цього треба набувати навичок цілісного конкретного мислення, яке постає особливо важливим тоді, коли ми хочемо свідомо займати виправдану позицію в підході до з'ясування взаємозв'язку між національними культурами та світовою культурою, між індивідуальним і колективними прагненнями людей.

5.2 Професійна культура поліцейського

Правова культура поліцейського

Правову культуру слід розглядати як локальну частину загальної і національної культури, що становить систему правових цінностей, концептів та імперативних настанов, які відображають у правовій формі межі свободи індивідів. Зумовленість правової культури від загальної і національної культур визначає характер законодавства, його адекватність історичному процесу і національній ідентичності, потребам і інтересам людей. Тобто в ідеалі правова культура мусить структурно формувати умови прогресу загальної і національної культур.

Правова культура це динамічний спосіб діяльності багатьох людей. Він постає як спосіб мислення (певна форма свідомості) і стандарти поведінки, що включають в собі прогресивні, соціально корисним і цінні для всього суспільства норми. Правова культура формує якісний стан правового життя суспільства — рівень правової свідомості, розвиток юридичної науки, стан системи законодавства, правозастосовної

практики і правопорядку, правової освіти, ступень гарантованості основних прав і свобод людини.

Відтак, правова культура має наступні елементи:

- *право* — система загальнообов'язкових норм і відносин, яка охороняється засобами державного впливу, включаючи примусові заходи;
- *законодавство* — сукупність нормативно-правових актів різної правової сили, що ухвалені належними суб'єктами нормотворчої діяльності конкретної держави і володіють юридичною силою в межах її території або частини поза межами такої території;
- *правовідносини* — суспільні відносини, що врегульовані за допомогою правових норм (системи законодавства) і складаються з юридичних прав і обов'язків;
- *правосвідомість* — сукупністю поглядів, ідей, почуттів, настроїв, які включають в себе уявлення про право, тобто правозуміння, погляди на роль права, правові установи у житті суспільства і держави, ідеї про права людини, відповідальність особи перед іншими людьми, державою і суспільством;
- *правотворчість* — форма владної діяльності уповноважених суб'єктів (передусім держави), спрямованої на утворення нормативно-правових актів, за допомогою яких в чинній юридичній системі запроваджуються, змінюються чи скасовуються правові норми;
- *правореалізація* — втілення приписів уповноважених, зобов'язуючих і заборонних норм права в об'єктивованому волевиявленні дієздатних суб'єктів, що породжує юридичні наслідки та забезпечує досягнення мети правового регулювання — упорядкування, охорону та розвиток суспільних відносин;
- *правопорядок* (режим законності) — стан фактичної впорядкованості суспільних відносин, врегульованих за допомогою правових засобів.

Правову культуру прийнято поділяти на дві категорії: особисту правову культуру і правову культуру суспільства.

Особиста правова культура визначається повагою до права, достатнім знанням змісту його норм і умінням їх виконувати. Особиста правової культури має наступну структуру:

• правову освіченість (інформованість), знання правових норм і законів;

• поважне ставлення до права — переконаність у необхідності і соціальної корисності правових норм, вироблення орієнтацій на правові настанови, на використання правових засобів задоволення потреб та інтересів;

• уміння підкорити свою діяльність вимогам правових норм — правомірно поводитися, реалізовувати суб'єктивні права і юридичні обов'язки, користуватися правовим інструментарієм — законами та іншими актами.

Правова культура суспільства — це сукупність чинників, які характеризують рівень правосвідомості, досконалості законодавства, організації роботи з його дотримання, стан законності й правопорядку, структура якої складається з багатьох елементів. Високий рівень правової культури суспільства в сучасному світі визначається наступними факторами:

• юридична охорона та захист основних прав і свобод людини та громадянина. Наявність цього фактору вказує на той факт, що в державі і в суспільстві діють принципи демократичного управління й гуманістичного законодавства. Ці інституції відповідають міжнародним правовим стандартам у сфері прав людини і є гарантом ефективних національних правових засобів та процедур для захисту конституційних прав і свобод, можливість звернутися до міжнародних правових інституцій — Європейської Комісії з прав людини, Європейського Суду з прав людини.

• впровадженням у практику суспільного і державного життя принципів верховенства права і правового закону. Обмеження державної влади правом, — вся діяльність державного апарату мусить буди відповідна законам і підзаконним нормативно-правовим актам;

• рівень правосвідомості громадян та посадових осіб, тобто ступінь засвоєння ними цінності права, основних прав і свобод, правових процедур вирішення конфліктів, знання закону, переконаності у необхідності дотримуватися приписів правових норм;

• досконале як за формою, так і за змістом законодавство, яке повинно характеризуватися науковою обґрунтованістю, демократичною і гуманістичною спрямованістю, справедливістю, відсутністю прогалин і внутрішніх суперечностей, нечітких і двозначних тлумачень, правових приписів, використанням оптимальних методів, способів регулювання правових відносин тощо. Наявність законів, які не мають правового характеру, застарілих норм та норм, які порушують або обмежують права і свободи громадян, закріплюють свавілля держави, свідчать про низький рівень правової культури;

• стан законності у суспільстві, важливими критеріями якого є ступінь правового закріплення вимог законності у системі законодавства, реальність їх здійснення. Для забезпечення законності важливо, щоб у суспільстві ефективно функціонувала система правової освіти та виховання населення, зокрема поліцейських;

• ефективність роботи правозастосовних, зокрема правоохоронних, органів — суду, прокуратури, органів внутрішніх справ тощо;

• стан розвитку юридичної науки, ступінь залучення вчених-юристів до розробки проектів нормативно-правових актів і удосконалення їх змісту, програм боротьби зі злочинністю тощо.

Правова культура поліцейського. Правоохоронець — це людина, яка представляє волю держави і служить інтересам народу України. Нагадаємо, що згідно Конституції України (в преамбулі) метою української держави є захист прав і свобод людини і громадянина тому, будь-який державний службовець, правоохоронець зокрема зобов'язані виконувати визначену мету. Слід також зазначити, що служба народу

України є по-перше служінням, що визначена клятвою правоохоронця і припускає самомобілізацію індивіда, а вже потім професією.

Закон України «Про Національну поліцію» (ст. 2) більш чітко визначає основоположні завдання поліції:

1) забезпечення публічної безпеки і порядку;

2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;

3) протидії злочинності;

4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Правова культура правоохоронця — сукупність переконань, умінь, що полягають у визнанні служіння цінностям прав людини, їх забезпечення у процесі охорони громадського порядку, попередження правопорушень, надання соціальної допомоги населенню на основі принципів законності, гуманізму, поваги до особи, взаємодії з громадянами та їх організаціями.

Для визначених завдань у правоохоронців повинні бути сформовані правова культури, професійні знання й морально-психологічні навички.

Правова культура правоохоронця формується поступово, в ході систематичного і постійного навчання і самовдосконалення своїх знань і навичок. При цьому слід усвідомлювати що знання про право і законів не повинні підкорюватися принципу «всього потроху». Оскільки для належного виконання своїх функціональних обов'язків правоохоронець (юрист) мусить володіти стрункою системою знань в певній галузі права і детально застосовувати їх у своєї практиці. Саме комплекс галузевих знань і практики формує компетенцію правоохоронця (юриста).

Поняттям *компетенція* (лат. *competentia* — узгодженість) є багатовимірним. В даному випадку це коло повноважень, прав певної установи, особи. Синонімами компетенції є права

та обов'язки, повноваження, функції. В правовій практиці під *компетенцією* розуміють комплекс легально встановлених державою способів здійснення публічних функцій. Метою компетенції (узгодженості всіх державних і громадянських установ і законодавства) є забезпечення в суспільстві публічної безпеки і порядку — миру. Кожен правоохоронець мусить бути *компетентним* (лат. *competens* — належний, здібний) — мати систематичні, ґрунтовні знання в якій-небудь галузі права, що дозволяє йому бути авторитетним і здатним використовувати власні повноваження, а іноді і примус. Відтак, одним з елементів правової культури правоохоронця є його професійна компетентність.

Поруч з визначеним раціонально-теоретичним елементом поліцейський мусить діяти в публічній сфері суспільного життя, яка характеризується неформальністю, ірраціональністю, неконтрольованістю — пристрасними мотивами людей та їх культурно-традиціоналіськими переконаннями і забобонами. В широкому сенсі цей масштабний і динамічний процес має назву «*правове життя*», в якому виділяють наступні ознаки:

- це складова частина та особливий різновид суспільного життя;
- воно пов'язане з юридичними правилами поведінки та з відповідними юридичними наслідками;
- являє собою одну з умов існування організованого суспільства, покликане формалізувати особисте й суспільне життя;
- виступає як частина духовної практики народу, найбільш яскраво показуючи особливості та специфіку тієї чи іншої нації, її менталітет;
- взаємопов'язане з економічним і політичним життям;
- виражає специфіку та рівень правового розвитку держави, ставлення суб'єктів до права;
- є сукупністю всіх форм юридичного буття суспільства, а не системою, бо включає в себе і невпорядковані процеси

(відсутність правової ідеології, правопорушення тощо), і певні випадкові фактори;

• охоплює позитивні й негативні прояви права, їх структуру та динаміку.

Рівень правової культури поліцейського розкривається в майстерному впровадженні законних компетенції в багатошаровий і суперечливий комплекс суспільного (правового) життя. У визначенні ціннісних прерогатив і морально-правової позиції в той чи іншої конкретної ситуації. При цьому поліцейський мусить зберігати психологічну стійкість — врівноваженість, стриманість у виявленні емоцій.

У цілому специфіка правової культури правоохоронця містить в собі наступні компоненти:

• професійно-правова майстерність в забезпечені публічної безпеки і порядку. Послідовно і цілеспрямовано проводити в життя принципи законності;

• глибоке знання правових норм та майстерна реалізація їх на практиці;

• знання соціально-культурних норм та звичаїв (моральних, естетичних, релігійних, корпоративних тощо) в певній територіальній громаді;

• вміння кваліфіковане роз'яснювати громадянам їх права і обов'язки, первісно тлумачити нормативно-правові норми;

• наявність сучасного правового мислення, вміння визначати ціннісні орієнтацію у сфері права;

• психологічні та комунікативні навички в реалізації правоохоронній діяльності. При необхідності вміння організувати людей;

• оптимально і ефективно використовувати спеціалізовані засоби;

• розвинута письмова культура — вміння дати письмовий опис юридичного явищам;

• службова дисциплінованість, добросовісність і наполегливість;

- ґрунтовні знання та належний кругозір у різних галузях суспільно-політичного та економічного життя, громадянська відповідальність;
- здібність аналізувати отриману інформацію і на її основі формулювати гіпотези.

Фахівці в галузі поліцейської деонтології також визначають негативні ознаки мислення і діяльності поліцейських, які одночасно знижують їх людські якості і порочать імідж державної влади. В певних практичних випадках негативні якості стають підґрунтям протизаконних, приступних дій правоохоронців. Визначимо деякі з них:

- цинізм, нечесність, владолюбство, жорстокість, авантюризм;
- неуважність і байдужість при виконанні своїх службових обов'язків;
- стереотипність, забобонність і консервативність мислення;
- низька мовна культура і невміння швидко передавати усну мову письмово;
- невміння визначити головну мету і прерогативи професійної діяльності;
- відсутність організаційних здібностей;
- емоційна імпульсивність, грубість або навпаки сором'язливість в поводженні з людьми.

Негативне мислення і низькі професійні навички в діяльності розкривають низький морально-професійний рівень поліцейського, або є об'єктивною умовою до цього стану. Щоб мінімізувати цю загрозу в систему МВС України залученні Вищі освітні заклади, організовуються курси підвищення професійної підготовки діючих поліцейських. Одним з засобів боротьби з негативними якостями правоохоронців є також формування етичних стандартів, які містяться в морально-етичних маніфестах або уставах робітників державних установ.

Моральна культура поліцейського. Службовий етикет

Мораль є ключовим елементом як загальнолюдської, так і національної культури. Вона формує розвиток правової свідомості суспільства, і є елементом регулювання соціальних відносин. Велике значення моралі на свідомість і політично-правові процеси суспільства було усвідомлено ще в давні часи. Латинський термін «мораль» є вторинним і походить від давньогрецького слова «етика» (ἦθος). В різні часи це слово мало різні значення. Спочатку воно означало місцеперебування, спільне житло, потім — звичай, темперамент, характер, стиль мислення, а також усталену природу якогось явища. Пізніше Аристотель (384–322 рр. до н. е.) узявши за основу значення етосу як характеру, темпераменту, утворив прикметник — «етичний» для позначення особливих чеснот людей — мудрості, мужності, помірності, справедливості тощо — відрізняючи їх від доброчинностей розуму. Науку про етичні чесноти (особистісні якості), переваги характеру людини Аристотель назвав етика. Так у IV ст. до н. е. етична наука дістала свою назву, яку носить і сьогодні. За аналогією, у латинській мові від терміна mos (moris) — крій одягу й мода, звичай і порядок, вдача і характер людини — давньоримський філософ Цицерон (106–43 рр. до н. е.) сформував прикметник — «моральний», тобто такий, що стосується характеру, звичаю.

Сучасна наука визначає наступне *тлумачення терміну етика* — це наука про мораль, її походження, розвиток і роль у суспільному та особистому житті людей; норми поведінки, сукупність моральних правил якого-небудь класу, суспільної організації, професії тощо.

Моральна культура або моральні норми суспільства є об'єктом дослідження окремої філософської науки — *етики.* Втім, не залежно від виникнення в античність етики, моральні норми стають свідомими елементами людської взаємодії будь-то сфера політичного, фінансово-торгового, релігійного тощо життя. Іншими словами у всіх інституцій, прошарках суспільства (навіть у злочинців), індивідуальній

взаємодії мораль виступає консолідуючою функцією, яка визначає обрії майбутнього співробітництва і формує традицію довіри. Таким чином, мораль є соціокультурним феноменом, який впливає на формування державних функцій, на правову ідеологію і правотворчість, та визначає норми поведінки публічних осіб (державних службовців), в тому числі правоохоронців. Відтак, суспільна мораль отримує свою галузь — професійну етику.

Професійна етика — це сукупність специфічних правил поведінки для певної соціальної групи, що забезпечують моральний характер відносин, що виникають із професійної діяльності або пов'язані з нею, а також наука, що вивчає специфіку моралі в різних видах професійної діяльності. Звісно, як представники окремої професії поліцейські мають свої моральні принципи і традиції. Останні є об'єктом досліджуються галузевою наукою — «*професійна етика поліцейського*», яка визначає межі застосування загальних норм моралі та специфічних професійних моральних правил і моральності в діяльності поліцейських. Результатом досліджень «*професійної етики поліцейського*» є низька міжнародних і державних законів та підзаконних актів, що регулюють морально-етичні норми діяльності українських поліцейських.

Правове регулювання професійної етики поліцейських в Україні представляє собою систему нормативно-правових актів. Ці акти за їх юридичною силою поділяються на умовні рівні: 1) Конституція України; 2) міжнародні нормативно-правові акти, ратифіковані Україною; 3) закони України; 4) нормативно-правові акти центральних державних органів (постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету міністрів України); 5) відомчі нормативно-правові акти (накази, інструкції, розпорядження Міністерства внутрішніх справ України).

Вищий рівень: ключовим джерелом професійної етики поліцейського є Конституція України. Засадничою є ст. 3 Конституції, в якій проголошено, що людина, її життя і здоров'я,

честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. При виконанні своїх функціональних обов'язків поліцейські повинні дотримуватися цієї статті. Важливим надбанням верховенства права у державі є друга частина ст. 3 Конституції, яка містить тезу щодо відповідальності держави перед людиною за свою діяльність. Будь-яка людина, що убачатиме порушення етичних правил з боку поліцейських, має право на відповідне реагування, починаючи із зверненням до керівника порушника, і закінчуючи позовом до суду, включаючи звернення до Європейського суду з прав людини. Наступна ст. 28 Конституції встановлює, що кожен має право на повагу до його гідності; ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Ще однією конституційною нормою, яка за своєю суттю є етичною, є 62 і 63 ст. Конституції. Перша закріплює презумпцію невинуватості особи, а наступна звільняє від відповідальності особу за відмову від дачі показань щодо себе, членів своєї родини і близьких родичів. Тобто жодний поліцейський не має права своєю поведінкою так чи інакше принижувати осіб, зневажати і змушувати їх до антиправних дій.

Другий рівень — міжнародні нормативно-правові акти, які ратифіковані як в часи радянської України, так і незалежності. Вчені умовно поділяють міжнародні документи на 2 групи. *Перша група* містить міжнародно-правові акти, які проголошують права і основоположні свободи людини, в тому числі і такі, що можуть порушуватися неетичною поведінкою правоохоронців. Наприклад: Конвенцію про права людини та основоположних свобод (ратифікація у 1997 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (ратифікація у 1973 р.), Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (ратифікація у 1984 р.), тощо. До *другої групи* відносяться міжнародно-правові стандарти професійної етики поліцейських, норми яких вказують на належну

поведінку правоохоронців. Наприклад: Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1979 р.), Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку (1990 р.) тощо.

Основою для розробки національного морально-етичного законодавства у сфері поліцейської діяльності є «Кодекс поведінки посадових осіб із підтримки правопорядку» та «Декларація про поліцію», прийняті у 1979 р. ООН та Європейський кодекс поліцейської етики (2001 р.). В перших двох нормативно-правових документах зазначено, що «реалізація прав людини та фундаментальних свобод розуміє під собою мирне, солідарне суспільство, яке характеризується порядком та громадською безпекою, тому поліціям країн-членів пропонуються деонтологічні правила, які враховують права людини та основоположні свободи».

Закони України — «Про запобігання корупції» (2014 р.) «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» (2018 р.) «Про Національну поліцію» (2015 р.). В останньому законі міститься основні організаційні аспекти діяльності поліції, зокрема етичні норми поліцейського. Етичні норми містяться у розділі II, що проголошує основні принципи діяльності поліції, та у розділі VII, який закладає правила служби в поліції. Моральними орієнтирами є верховенство права, повага до прав і свобод людини, відкритість і прозорість, політична нейтральність, партнерські відносини з населенням.

Закон України «Про запобігання корупції» базується на захисті етичних принципів суспільства, оскільки за своєю природою корупція є суто етичним питанням. Держава встановила відповідальність за порушення моральних норм державними службовцями. Закон України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», надає принципи етичних стосунків між колегами та регулювання професійної дисципліни поліцейських.

Нормативно-правові акти центральних державних органів України. Наказ МВС України «Про затвердження Правил

етичної поведінки працівників поліції» (2016 р.) затверджує визначає наступні принципи дії поліцейського: верховенства права; дотримання прав і свобод людини; законності; відкритості та прозорості; політичної нейтральності; взаємодії з населенням на засадах партнерства; безперервності; справедливості, неупередженості та рівності.

Окремо слід зазначити, що більшість європейських країн мають свої морально-етичні основи поліцейської діяльності. Так в ФРН в 1945 р. був прийняти «Сім заповідей для поліцейських», в яких проголошувалось: 1) державна служба є проявом особливої довіри уряду, яку посадовець повинен виправдати виконанням своїх обов'язків; 2) публічність посади поліцейського, що автоматично робить його особою, яка сильно критикується, тому своєю поведінкою та поведінкою родини він повинен робити все, щоб запобігати критиці; 3) широкі повноваження не підвищують статус поліцейського, а роблять службовцем в очах громадян; 4) роз'яснює професійно-моральні якості; 5) поліцейський посадовець повинен пишатися фактом своєї приналежності до поліції, що повинно проявлятися в осанці, особистій гігієні, одностої тощо; 6) формулює правила поведінки робітників у колективі та дає поняття дисципліни; 7) поліцейський чиновник повинен добровільно підвищувати свою освітню підготовку, професійні знання і фізичну підготовленість. Він не повинен бути кар'єристом, але зобов'язаний робити все, щоб стати гарним поліцейським.

У 2006 р. Бельгія прийняла «Кодекс етики поліцейських служб», відповідно до якого співробітники поліції повинні ставитись до своїх громадських та службових обов'язків відповідально, чесно, неупереджено відповідно до закону та наданих повноважень, поважати право та основні свободи громадян, їхню людську гідність. Кодекс вимагає шановного ставлення до самих уразливих прошарків населення і підкреслює значну роль керівництва у формуванні етичних цінностей підлеглих, важливість постійної комунікації з підлеглими з метою створення творчого та конкурентного середовища у підрозділі.

З моральний принципів, культури суспільства та законів формується службовий етикет поліцейського.

Службовий етикет. З 60–70 рр. XX ст. в розвинутих країнах світу дотримання вимог етикету були порушені — протестні молодіжні рухи відмовилися від його норм. Втім, всім представникам публічних професій (зокрема поліцейським), дотримання вимог етикети є обов'язковим. Одяг, взуття, зачіска, прикраси, косметика правоохоронців повинна створювати образ порядної людини з високими моральними цінностями і естетичними якостями. Втім, сенс терміну «етикет» є значно складнішим.

Етикет (з фр. — ярлик, етикетка) — це сукупність формальних правил, що регулюють зовнішній прояв людських стосунків, а саме: поводження з людьми, формули звертання, вітання, вибачення, подяки, поведінка у місцях загального користування, манери, і звісно одяг тощо. Етикет — це не лише форма самовираження та самореалізації, але і форма стримування, самоконтролю, опанування емоцій і вчинків. Однак виховання культури спілкування не зводиться до засвоєння норм «красивої поведінки», тому що глибинно ці норми поведінки пов'язані з моральними принципами. Зовнішня культура поведінки є відсвіт прояву і вираження культури внутрішньої, особистої рефлексії. Таким чином, набути навички культурної поведінки — не означає «завчити» відповідні правила, а потім механічно застосовувати їх у спілкуванні, подібне «прилучення» до культури мало що дасть і мало чого варте. Необхідно інше — зрозуміти, перейнятися усвідомленням соціокультурного, історичного сенсу, закладеного у ці зовнішні форми. Тоді правила хорошої поведінки, краса спілкування стануть вашим переконанням, «другою натурою».

Соціальна значущість етикету полягає в тому, що він нормативно відображає рівність і нерівність індивідів та груп (як зовнішню, так і внутрішню), соціальну ієрархію, що склалася в суспільстві. Важливою функцією етикету є попередження

конфліктних ситуацій у міжособистісному спілкуванні. Недотримання етикетних вимог у багатьох випадках призводить до безглуздих непорозумінь, психологічних роздратувань, до неможливості досягти взаєморозуміння, конструктивної взаємодії, до свавільних дій, інструментального ставлення у професійних відносинах (відносинах «керівник-підлеглий»). Етикет завжди підпорядкований сформованій системі культурних цінностей окремого суспільства. Прийняти етикетні норми — значить визнати себе членом даної соціальної групи або суспільства в цілому і підкоритися сформованим історією культурним цінностям.

Відтак, *Службовий етикет* є невід'ємною частиною духовної культури поліцейського, а отже, він являє собою систему законодавчо встановлених, історично складених і природно встановлених правил поведінки та спілкування в різних сферах службової та позаслужбової діяльності, відповідно до моральних вимог українського суспільства. Його особливість полягає в тому, що норми мають не лише моральне значення, а й правове закріплення, оскільки належать до загальнообов'язкових норм, що регулюються статутами, наказами, інструкціями та іншими нормативними актами.

Правила і вимоги службового етикету мають сприяти створенню здорового морально-психічного клімату і піднесенню настрою, підвищенню продуктивності праці. Учені радять:

- *керівникові:* намагатися робити зауваження підлеглим віч-на-віч; навчитися заохочувати підлеглих; визнавати свої помилки; уміти карати; не сперечатися через дрібниці; бути доброзичливим, делікатним;
- *усім співробітникам:* володіти загальною культурою; порядно ставитися до інших; поважати людську гідність колег; не лицемірити, не брехати; бути ввічливими; свої негаразди, прикрощі залишати за межами установи; бути доброзичливими, сумлінними, шанобливими, тактовними, делікатними; уміти висловлювати співчуття.

Основними принципами службового етикету:

— службова субординація;

— повага до старших за званням, посадою, віком;

— взаємоповага і взаємодопомога;

— дотримання норм законодавства, виконання вимог присяги, дисциплінарного статуту, правил етичної поведінки і наказів начальників;

— дотримання правил носіння встановленої форми одягу і віддання військової честі;

— ввічливість, добросовісність, пунктуальність, витримка тощо.

Моральним і ціннісним стандартом професії поліцейського виступають честь і гідність. Честь є однією з форм самосвідомості, самооцінки. Це форма прояву ставлення індивіда до самого себе і суспільства до індивіда, усвідомлення індивідом свого суспільного значення і визнання цього значення з боку суспільства, усвідомлення суспільної важливості свого обов'язку.

Найчастіше поняття честі має два відтінки значення: як те, що внутрішньо притаманне індивіду, шляхетність, і як визнання, позитивна репутація. Гідність — це, по-перше, об'єктивна цінність людини, її цінність для суспільства, соціальна значимість, по-друге, усвідомлене ставлення до себе як до суб'єкта моральної діяльності, розуміння своїх прав і свобод, обов'язків, повага і гордість за себе. Кожна людина, незалежно від соціальної приналежності, за правом народження, тому що вона саме людина, має гідність.

Політична культура поліцейського

Все життя людини проходить в соціумі, яке має протяжну історичну традицію виживання, розвитку і експансії. Саме ефективна колективістська організація людей забезпечила певним спільнотам не тільки біологічне виживання, але і культурне панування над іншими народами, формування цивілізаційних шаблонів суспільного співжиття. Ключовою сферою суспільного життя є вирішення загалом публічних

справ — це сфера *політичного,* тобто простір вільного, безпечного й обґрунтовано-раціонального вирішення загальних питань сумісного співжиття, принципів управління і механізмів саморегулювання країною або певною громадою.

В цьому сенсі слід згадати думку Перикла (?–429 до н. е.), яку в свій час перефразував В. Черчилль (1874–1965): «Навіть тоді, коли ми не цікавимося політикою, політика цікавиться нами». Іншими словами, відчуженість людини від політики не звільняє її від впливу політичної влади, від ідеологічного примусу і обов'язку діяти в межах рішень публічних авторитетів, громадської думки і політичних угруповань. Відтак, політичні знання і навички, культура політичної поведінки є певною запорукою захисту людиною своїх природних прав — гідності, свободи і права на приватне життя і власність тощо. Більш того свідома, активна позиція громадянина в політичні процеси надає кожному впливати на характер політичного режиму, структурування політичної системи, визначення векторів суспільного розвитку в майбутньому.

Як громадяни України правоохоронці мають конституційне право мати особисті світоглядні переконання і цінності (ст. 35), в які входять політичні погляди. Згадана стаття Конституції України відповідає ст. 19 «Загальної декларації прав людини» 1948 р.: «Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх вираження». До цього слід згадати, виборче право залишає за поліцейськими можливість надавати свій голос за представників законодавчої і місцевої влади, тобто бути учасником політичного процесу. Таким чином, за поліцейськими закріплюється право мати особисті політичні переконання. Що правда це право не діє під час виконання правоохоронців своїх функціональних обов'язків — в роботі поліцейського не може бути прямих політичних дебатів з громадянами України, колегами, керівництвом. Адже поліцейському (як і багатьом державним службовцям) законодавчо забороняється належати до політичних партій, брати участь у політичних акціях. Поліцейські при виконанні службових

обов'язків повинні дотримуватися *принципом політичного нейтралітету,* що є умовою стійкого і ефективного функціювання демократичної держави.

У сучасних умовах: багатолітній військової агресії рф, масштабній гібридній війні, стрімких світоглядних змін, впливу транснаціональних корпорацій на суверенітет національних держав, мультікультурності, масової технологізації і цифрологізації відбувається кардинальні зрушення системи ціннісних орієнтацій, хибних трансформацій соціально-політичного життя. Виходячи із цього українська держава мусить структурно забезпечувати безпеку політичним інституціям, зберігати суспільну єдність і стійкість. Поліцейські, які заходяться в постійній комунікації з громадянами повинні адекватно, в межах своїх компетенцій, реагувати на дії що порушують політичну систему держави і підточують суспільну солідарність. Тому поліцейські мусять досягти доволі високого рівня політичної культури, знати основи політичних знань і вміти їх застосовувати в правоохоронній і громадянській практиці.

Сучасні українські вчені трактують *політичну культуру* з двох позицій, які не суперечать а доповнюють один одному.

Перша — це сукупність знань, цінностей, політичного досвіду і традицій, принципів і способів політичної діяльності та функціювання політичних інститутів, які в ідеалі мусять інтегрувати суспільні прошарки і стани і визначати позитивні образи майбутнього співжиття.

Друга — загальні психологічні характеристики індивіда, ступень його політичної розвиненості, вміння реалізувати власні політичні знання в межах системи, що динамічно діє. В цьому контексті першочергове значення мають поняття «національна культура», «національний характер», «менталітет», які сприяють формуванню певних ціннісних орієнтацій, які реалізуються в політичній поведінці.

Поєднуючи два теоретичні позиції автор пропонує визначати політичну культуру наступним чином, це — частина

загальної культури, яка формується і виявляється в процесі політичного життя; історично-соціально (національно) зумовлений продукт політичної життєдіяльності людей, їх творчості, який відбиває процес опанування суспільством, націями, станами, іншими соціальними спільнотами та індивідами політичних відносин, а також розвиток їх власних здібностей як суб'єктів політичного життя.

Відтак, кожне суспільство і його національна держава мають свою конфігурацію політичної культури. Це залежить від їх історії, соціальної структури, типу й характеру політичної системи, економічних основ та інших обставин. Це поняття нерозривно пов'язане з поняттями демократії та громадянського суспільства.

Структурно «політичну культуру» поділяють на наступні змістовні блоки:

- ступень політичної свідомості (політичні знання, інтереси, уявлення, переконання, цінності, звичаї, традиції, концепції, норми, настанови, політична самоідентифікація);
- форми і ступінь участі в політичному житті суспільства (мітинги, демонстрації, політичні страйки, партійна діяльність);
- форми і рівень взаємодії з державними інститутами (конфронтація, співробітництво, не співпраця);
- форми і рівень взаємодії з інститутами громадянського суспільства (зокрема, з політичними партіями і рухами);
- тип електоральної поведінки.

Політична культура виконує певні функції:

- інтерпретує смисли політичних значень;
- окреслює «рамки» належного політичної поведінки;
- сплачувати дану соціальну спільність;
- здійснює взаємодію суб'єктів та інститутів на основі символів і стереотипів;
- формує певний тип політичної поведінки, адекватний даній політичній системі.

В основі політичній практиці лежать три групи цінностей:
— безпека і національний суверенітет;
— добробут і вільний економічний розвиток;
— свобода і рівність громадян держави.

Деталізація і упорядкування цінностей є предметом окремих ідеологій, політичних концепцій, проте сам принцип структурування цих ціннісних категорій і форма їх вираження зумовлені ментальними зразками політичної традиції. Сам вибір системи відбувається в діапазоні певного вибору варіантів:

- консервативний фундаменталізм (ні яких змін);
- помірний прогресізм (зміни можливі, але частково);
- радикальний модернізм (необхідно все швидко змінювати).

Структурні ідеології (лібералізм, консерватизм, соціал-демократія, націоналізм та інші) забезпечують пристосування традиційного менталітету до змін ситуації, але вже в термінах нового мовного дискурсу і в напрямку інших ціннісних об'єктів.

Слід зазначити, що в ментальному плані в політичної традиції залишається впливовою міфологічна свідомість. Адже політичний міф як емоційно-образне сприйняття політичного життя надає колективним уявленням динаміку символічного «зняття» її протиріч через набір проміжних станів і фігури культурних героїв. Серед політичних міфів виділимо, перш за все, міфи етнополітичної ідентифікації, а також міфи політичних героїв. Ці міфи задають динамічну енергетику сприйняття колективного життя і тим самим організовують спільноти як народ зі своєю особливою долею і призначенням.

Особливістю політичної культури особи в України є трансформаційність посткомуністичного світогляду і схильність до застосування неоконвенційних форм протесту (участь у демонстраціях, страйках) та силових методів розв'язання конфліктних ситуацій (використання фізичної сили

щодо політичних супротивників, руйнування приміщень або пам'ятників, які мають символічне значення). Фахівці визначають наступні хибні якості українців які присутні в політичної культурі:

- відмова суб'єкта від власної активності, очікування можливих позитивних змін лише внаслідок дії сторонніх незалежних від суб'єкта чинників. Патерналізм — політична доктрина й практика, які виходять із припущення про те, що народ безпосередньо потребує батьківської турботи з боку влади.
- консерватизм, інертність і стереотипність мислення;
- недбалість, непунктуальність, непорядність;
- «звичний» розрив між словом і ділом;
- авторитарні мислення й поведінка, слабка розвиненість уявлень про невідчужувані людські права;
- зневага до людини, її чеснот і талантів разом із надмірною «повагою» до зовнішніх атрибутів (посади, зв'язків, марки машини тощо);
- глибокий психологічний розрив між «верхами» й «низами» суспільства, елітою і загалом. Тенденція відродити станові відносини;
- сакралізація влади, прагнення активніших діячів за будь-який рахунок досягти її вершин;
- високий рівень масової «корупційної готовності»;
- правовий нігілізм, нехіть до демократичних і схильність натомість до «традиційних» методів розв'язання проблем.

5.3 Дисципліна і законність в діяльності поліції

Критерії службових повноважень, дисципліни поліцейського та їх керівників визначаються Законом України «*Дисциплінарний статут Національної поліції України*» (2018 р.).

Цей закон надає визначення терміну службова дисципліна — дотримання поліцейським Конституції та законів України, міжнародних договорів, затверджених Верховною Радою України,

актів Президента України та Кабінету Міністрів України, наказів Національної поліції України, нормативно-правових актів МВС України, Присяги поліцейського, наказів керівників.

Закон констатує що для чесної, неупередженої та гідної діяльності поліції держава мусить створити необхідні організаційні та соціально-економічні умови.

Одночасно з чим «*Дисциплінарний статут Національної поліції України*» додає до Закону України «Про Національну поліцію» (ст. 18) наступні дисциплінарні обов'язки:

1) бути вірним Присязі поліцейського, мужньо і вправно служити народу України;

2) знати закони, інші нормативно-правові акти, що визначають повноваження поліції, а також свої посадові (функціональні) обов'язки;

3) поважати права, честь і гідність людини, надавати допомогу та запобігати вчиненню правопорушень;

4) безумовно виконувати накази керівників, віддані (видані) в межах наданих їм повноважень та відповідно до закону;

5) вживати заходів до негайного усунення причин та умов, що ускладнюють виконання обов'язків поліцейського, та негайно інформувати про це безпосереднього керівника;

6) утримуватися від дій, що перешкоджають іншим поліцейським виконувати їхні обов'язки, а також які підривають авторитет Національної поліції України;

7) утримуватися від висловлювань та дій, що порушують права людини або принижують честь і гідність людини;

8) знати і виконувати заходи безпеки під час несення служби, дотримуватися правил внутрішнього розпорядку;

9) підтримувати рівень своєї підготовки (кваліфікації), необхідний для виконання службових повноважень;

10) берегти службове майно, забезпечувати належний стан зброї та спеціальних засобів;

11) поважати честь і гідність інших поліцейських і працівників поліції, надавати їм допомогу та стримувати їх від вчинення правопорушень;

12) дотримуватися правил носіння однострою та знаків розрізнення;

13) сприяти керівникові в організації дотримання службової дисципліни, інформувати його про виявлені порушення, у тому числі вчинені іншими працівниками поліції;

14) під час несення служби поліцейському заборонено перебувати у стані алкогольного, наркотичного та/або іншого сп'яніння.

Поліцейський перебуває під охороною держави. Права поліцейського та порядок їх реалізації з урахуванням особливостей служби в поліції визначаються Конституцією та законами України. Обмеження прав працівника поліції не допускається, крім випадків, визначених законом.

«*Дисциплінарний статут Національної поліції України*» надає визначення керівник — це службова особа поліції, наділена правами та обов'язками з організації службової діяльності підлеглих їй поліцейських та інших працівників поліції і контролю за їхньою службовою діяльністю. Керівник, якому поліцейський підпорядкований за службою, у тому числі тимчасово, є прямим керівником для нього. Найближчий до підлеглого прямий керівник є безпосереднім керівником. При цьому закон підкреслює, що під час виконання службових обов'язків поліцейський підпорядковується лише своєму безпосередньому та прямому керівникові. Також забороняється втручання в службову діяльність поліцейських особам, які не є їхніми прямими керівниками, крім випадків, визначених Конституцією та законами України.

Закон визначає обов'язки керівника щодо підлеглих. Він несе відповідальність за дотримання підлеглими службової дисципліни. З метою забезпечення дотримання службової дисципліни керівник зобов'язаний:

1) створити умови, необхідні для виконання підлеглими обов'язків поліцейського;

2) поважати честь і гідність підлеглих, не допускати порушень їхніх прав та соціальних гарантій;

3) розвивати у підлеглих розумну ініціативу та самостійність під час виконання ними обов'язків поліцейського;

4) сприяти підвищенню підлеглими рівня кваліфікації, достатнього для виконання службових повноважень;

5) вивчати індивідуальні та професійні якості підлеглих, забезпечуючи прозорість і об'єктивність в оцінюванні їхньої службової діяльності;

6) забезпечити сприятливий стан морально-психологічного клімату в колективі, своєчасно вчиняти дії із запобігання порушенню службової дисципліни підлеглими та виникненню конфліктів між ними;

7) контролювати дотримання підлеглими службової дисципліни, аналізувати її стан та об'єктивно доповідати про це безпосередньому керівникові, проводити профілактичну роботу із зміцнення службової дисципліни та запобігання вчиненню підлеглими правопорушень;

8) у разі виявлення порушення підлеглим службової дисципліни вжити заходів для припинення такого порушення та застосувати дисциплінарне стягнення до порушника або порушити клопотання про застосування стягнення уповноваженим керівником.

«*Дисциплінарний статут Національної поліції України*» надає тлумачення терміну наказ, його форми і межі. Відтак, наказ є формою реалізації службових повноважень керівника, згідно з якими визначаються мета і предмет завдання, строк його виконання та відповідальна особа. Наказ має бути чітко сформульований і не може допускати подвійного тлумачення.

У подальшому «*Дисциплінарний статут Національної поліції України*» визначає форму і межі закону:

Наказ, прийнятий на основі Конституції та законів України і спрямований на їх виконання, віддається (видається) керівником під час провадження ним управлінської діяльності з метою виконання покладених на нього завдань та здійснення функцій відповідно до наданих повноважень.

1. Наказ може віддаватися усно чи видаватися письмово, у тому числі з використанням технічних засобів зв'язку.

2. Наказ віддається (видається), як правило, у порядку підпорядкованості. За потреби прямий керівник може віддати (видати) наказ підлеглому, минаючи його безпосереднього керівника, про що він повідомляє безпосередньому керівнику підлеглого або підлеглий сам доповідає про отримання нового наказу своєму безпосередньому керівнику.

3. Віддавати (видавати) незаконний наказ або такий, що не пов'язаний із службовою діяльністю поліції або виходить за межі посадових (функціональних) обов'язків керівника, забороняється.

4. Керівник відповідає за відданий (виданий) наказ, результати його виконання, відповідність його закону.

5. Наказ, відданий (виданий) з порушенням вимог закону або з перевищенням повноважень, є недійсним та підлягає скасуванню прямим керівником.

Також «*Дисциплінарний статут Національної поліції України*» визначає критерії виконання наказу:

1. Поліцейський отримує наказ від керівника в порядку підпорядкованості та зобов'язаний неухильно та у визначений строк точно його виконувати. Забороняється обговорення наказу чи його критика.

2. За відсутності можливості виконати наказ поліцейський зобов'язаний негайно повідомити про це безпосередньому керівнику з обґрунтуванням причин невиконання і повідомленням про вжиття заходів до подолання перешкод у виконанні наказу.

3. У разі якщо поліцейський, який виконує наказ безпосереднього керівника, отримав від прямого керівника новий наказ, що стає перешкодою для виконання попереднього, він зобов'язаний негайно доповісти про це керівникові, який віддав (видав) такий наказ, і після отримання його згоди припинити виконання попереднього наказу. Керівник, який віддав (видав) новий наказ, повідомляє про це керівнику, який віддав (видав) попередній наказ.

4. Поліцейському забороняється виконувати злочинний або явно незаконний наказ. У разі одержання наказу, що суперечить закону, підлеглий не повинен виконувати його, про що зобов'язаний невідкладно в письмовій формі доповісти керівнику, який віддав (видав) наказ, та своєму безпосередньому керівникові, а в разі наполягання на його виконанні — письмово повідомити про це прямому керівнику.

5. Виконання поліцейським злочинного або явно незаконного наказу, а також невиконання правомірного наказу тягнуть за собою відповідальність, передбачену цим Статутом та законом.

6. Наказ вищих органів, керівників, посадових та службових осіб не може бути підставою для порушення поліцейським Конституції та законів України.

Відтак, дисциплінарний статут виступає інструментом реалізації методів заохочення та примусу щодо поліцейських. Він дозволяє належним чином вирішити питання пов'язані із дотриманням вимог службової дисципліни, захистити права поліцейських, врегулювати внутрішні організаційні відносини, підвищити довіру населення до Національної поліції України.

Висновки

У сучасному світі правоохоронна діяльність поєднує в собі більшість взаємовідношень «людина — суспільство — держава», які гармонізуються культурою, мораллю і правом. З метою формування у поліцейських чіткого усвідомлення і почуття відповідальності за долю українського народу, його сталого розвитку законодавча влада держави і профільне міністерство розробляє нормативно-правові норми професійно-етичних норм поведінки під час виконання службових обов'язків.

Відтак, ключовим гаслом Національної поліції є «служити народу України, задовольняючи його потреби в послугах держави». Цей вираз формує головні цінності професійної

діяльності поліцейського: верховенство права, гуманізм, відповідальність, професіоналізм. До цінностей професійної діяльності належить також принципи професійної етики. Всі разом вони формує типологізацію основних принципів професійної етики поліцейського й затверджують через вітчизняні нормативно-правові акти принцип і атмосферу співробітництва поліції з громадським суспільством України.

Завдання для самостійної роботи

І Рівень

Надайте визначення термінам і поняттям*:* масова культура, мультикультуралізм, правова культура суспільства, законодавство, правовідносини, правосвідомість, правотворчість, правореалізація, правопорядок, правова культура поліцейського, компетенція, етика, мораль, професійна етика, гідність, міжнародні етичні стандарти професійної діяльності поліції, поліцейська етика, політичне, політичний нейтралітет, політична культура, службова дисципліна.

ІІ Рівень

1. Розкрийте багатовимірність терміна «культура».
2. Окресліть ключові особливості сучасної культури.
3. Визначить складові елементи «правової культури суспільства».
4. Означте фактори, які визначають високий рівень правової культури суспільства.
5. Назвіть елементи «правого життя» суспільства.
6. Надайте характеристику рівням системи нормативно-правових актів, що регулюють професійну етику поліцейських в Україні.
7. Назвіть основні принципи службового етикету поліцейського.
8. Надайте тлумачення вислову: «Навіть тоді, коли ми не цікавимося політикою, політика цікавиться нами».

9. Визначити нормативно-правовими акти, які надають поліцейським право мати особисті світоглядні і політичні переконання і цінності?

10. Надайте характеристику хибним якостям політичної культури українського суспільства. Висловіть свою особисту думку з цього питання.

III Рівень

1. Зробіть порівняльну таблицю Правил етичної поведінки працівників поліції в ФРН, Бельгії та Україні. Означте відмінності і однаковість кожного з компоненту.

Самоконтроль

I. Дайте відповідь на тестові завдання

1. У давній Греції під етосом зрозуміли:
a) обов'язкові моральні норми;
b) наука про мораль;
c) обжита і огороджена земля, яка уявлялась як безпечний дім;
d) державний закон.

2. Метою «масової культури» є :
a) в максимальному виявленні стихійних імпульсів, прерогативі індивідуального споживання, життя «для себе» в задоволеннях;
b) в забезпечені безпеки всьому суспільству;
c) визначенні чітких норм служіння суспільству;
d) створення високих стандартів удосконалення людини.

3. Правова культура правоохоронця є:
a) сукупність нормативно-правових переконань правоохоронця;
b) сукупність галузевих знань поліцейського;
c) традиційні погляди окремої корпорації поліцейських;
d) сукупність переконань, умінь, що полягають у визнанні служіння цінностям прав людини, їх забезпечення у процесі охорони громадського порядку;

4. Синонімами компетенцій є:

a) права і привілеї;
b) дисциплінарні інструкції;
c) обов'язки, повноваження, функції;
d) компактні правила поведінки.

5. «Професійною етикою поліцейського» є:

a) низька міжнародних і державних законів та підзаконних актів, що регулюють морально-етичні норми діяльності українських поліцейських;
b) системні норм суспільної поведінки поліцейського;
c) традиційні норми індивідуальної комунікації і взаємодії;
d) низька моральних принципів що визначає керівництво поліцейського.

6. Ключовим джерелом професійної етики поліцейського є статті Конституція України:

a) статті 4, 14, 47, 63;
b) статті 5, 35, 60, 63;
c) статті 3, 28, 62, 63;
d) статті 2, 26, 33, 63.

7. Який юридичний рівень має наказ МВС «Про затвердження Правил етичної поведінки працівників поліції»:

a) найвищий — конституційний;
b) другий — міжнародні акти;
c) третій — закон України;
d) четвертий — підзаконні акти.

8. Який з змістовних блоків не входить в структуру «політичної культури»:

a) ступінь політичної свідомості (політичні знання, інтереси, уявлення, переконання, цінності, звичаї, традиції, концепції, норми, настанови, політична самоідентифікація);
b) форми і ступінь участі в політичному житті суспільства (мітинги, демонстрації, політичні страйки, партійна діяльність);

c) форми комунікації з керівництвом;

d) форми і рівень взаємодії з інститутами громадянського суспільства (зокрема, з політичними партіями і рухами).

9. Який юридичний рівень має Закон України «Дисциплінарний статут Національної поліції України»

a) найвищий — конституційний;

b) другий — міжнародні акти;

c) третій — закон України;

d) четвертий — підзаконні акти.

10. Згідно з «Дисциплінарним статутом Національної поліції України» наказ є:

a) форма реалізації службових повноважень керівника, згідно з якими визначаються мета і предмет завдання, строк його виконання та відповідальна особа;

b) це розпорядчий документ, який видається керівником установи (структурного підрозділу) на правах єдиноначальності та в межах своєї компетенції, обов'язковий для виконання підлеглими;

c) вид акта управління, вольове офіційне розпорядження особи, наділеної владою;

d) підзаконний акт управління, викладений письмово у встановленій формі.

II. Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення культури, обґрунтуйте свою точку зору.

2. Назвіть три складові культури, які на Ваше переконання є ключовими.

3. На вашу думку, українське суспільство має ознаки мультикультралізму чи ні? Обґрунтовуйте свою відповідь.

4. На вашу думку, українське суспільство має ознаки масового суспільства чи ні? Обґрунтовуйте свою відповідь.

5. Яким чином співвідноситься поняття законодавство і правовідносини?

6. Назвіть задання поліції згідно з Законом України «Про Національну поліцію».

7. Назвіть основні принципи службового етикету поліцейського.

8. Назвіть елементи «правового життя» суспільства.

9. Роз'яснити термін «компетенція».

10. Як Ви зрозуміли принцип політичного нейтралітету.

11. Назвіть службові обов'язки керівника щодо підлеглих.

Рекомендовані джерела до теми

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Європейський кодекс поліцейської етики. 2001. URL: https://hrea.org/wp-content/uploads/2021/02/Recommendation-Rec200110_European-Code-of-Police-Ethics_Ukrainian.pdf

3. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб. 1996. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text

4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text

5. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text

6. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України ; Статут від 15.03.2018 р. № 2337-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text

7. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text

8. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text

9. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text

10. Про приєднання України до Статуту Ради Європи : Закон України від 31.10.1995 р. № 398/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/95-вр#Text

11. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text.11

12. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 09.07.2023 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

13. Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр#Text

14. Резолюція 34/169 (1979) Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку». URL: https://zakon.cc/law/document/read/995_282

15. Резолюція № 690 (1979) Парламентської асамблеї Ради Європи «Декларація про поліцію». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_803

16. Бабенко А. М., Борисова О. О. Юридична деонтологія: навч. посіб. Одеса : ОДУВС, 2022. 176 с. URL: http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/194712

17. Пендюра М. М. Поліцейська деонтологія : курс лекцій. Київ : 7БЦ, 2021. 277 с. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/items/8a002ae3-a48f-4bee-9d00-071cc67d788e

18. Пендюра М. М., Старицька О. О. Поліцейська деонтологія : навч. посіб. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 276 с. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/17071

19. Поліцейська деонтологія : навч. посіб. / за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 316 с. URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3515

20. Поліцейська деонтологія : навч. посіб. / кол. авт. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 144 с. URL: https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/10738

21. Логвиненко І. А., Логвиненко Є. С., Невзоров І. Л., Загуменна Ю. О. Курс лекцій з юридичної деонтології : навч. посіб. / за заг. ред. І. А. Логвиненка, І. Л. Невзорова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. 184 с. URL: https://univd.edu.ua/science-issue/issue/5887

22. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів Національної поліції : навч. посіб. / авт.кол.: В. М. Білик, С. Г. Братель, В. І. Варивода та ін. ; за ред. В. А. Кулікова. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2023. 285 с. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/handle/123456789/29361

23. Адміністративна діяльність поліції в умовах воєнного стану : довідник / О. І. Безпалова, К. О. Чишко, А. С. Бахаєва, В. С. Макаренко / МВС Укріни, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2022. 105 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/17143

24. Бандурка О. М. Професійна етика поліцейського. Харків : Вид-во Золота Миля, 2017. 294 с

25. Бесчастний В. М. Етикет і професійна етика поліцейського / В. М. Бесчастний, Т. В. Кононенко, Т. М. Сабельникова ; М-во внутр. Справ України, Донец. юрид. ін-т. Київ : ВД Дакор, 2019. 216 с.

26. Березняк В. С., Демичева А. В. Дотримання прав та свобод людини та громадянина в діяльності Національної поліції: аналітичний огляд. Дніпро : ДДУВС, 2023. 48 с. URL: https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/10963

27. Вілсон П. Практичний посібник для поліцейських, що взаємодіють із громадськістю / за ред. Є. Зимич, О. Чернишенко, Ю. Загуменної / Консультативна Місія Європейського Союзу. Харків : EUAM, 2018. 49 с. URL:https://dspace.univd.edu.ua/items/6fc7c6cb-a5c1-466d-afb5-0af99db3a4f4.

28. Поліцейська діяльність: підручник / С. С. Вітвіцький, В. С. Тулінов О. М. Мердова та ін. ; за заг. ред. проф. С. С. Вітвіцького. Київ : ВД Дакор, 2021. 372 с. URL: https://dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/09/policzejska-diyalnist.pdf

29. Поліцейська діяльність : навч. посіб. / авт. кол.: В. О. Басс, В. М. Білик, С. Г. Братель, В. І. Варивода та ін. ; за ред. В. А. Кулікова. Київ : ФОП Маслаков, 2021. 563 с. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/23930

30. Права людини в діяльності поліції : практ. посіб. URL: http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/12804.pdf

31. Професійна етика. Мультимедійний навчальний практикум. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/professional%20ethics/info/vstup.html

32. Професійна підготовка працівників патрульної поліції: зміст і перспективні напрями : монографія / В. В. Бондаренко. К. : ФОП Кандиба Т. П., 2018. 524 с. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/8055

33. Професійна етика юриста : навч.-метод. посіб. (у схемах) / за наук. ред. В. С. Бліхара. Львів : ПП «Арал», 2018. 108 с. URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2357

34. Стрілецька М. В. Етика ділового спілкування: взаємини в колективі. URL: http://www.bizslovo.org/content/index.php/ru/diloviy-etyket/160-kerivnykpidlegliy/657-etyka-dil-spilk-vzaemynyv-kolektyvi.html

35. Федоренко О. Сутність і складові професійної культури працівників правоохоронних органів. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019. Вип. 4. URL: http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedvisnyk/article/view/251

36. Швець Д. В., Кісіль З. Р. Професійна деформація співробітників Національної поліції України: юридико-психологічний вимір. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 3. С. 301–305. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8693

Розділ 6
СОЦІАЛЬНІ КОНФЛІКТИ, ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Вступ
6.1 Соціальні конфлікти та їх прояв у сфері поліцейської діяльності
6.2 Роль ризику у професійній діяльності поліцейського
6.3 Поняття професійної деформації поліцейського. Форми професійної деформації поліцейського. Рівні професійної деформації поліцейського
6.4 Причини й умови професійної деформації поліцейського
6.5 Основні напрями профілактики та подолання професійної деформації поліцейського
Висновки

Мета теми — формування у здобувачів освіти системного розуміння природи соціальних конфліктів, їх впливу на професійну діяльність працівників поліції, а також сутності, механізмів виникнення та проявів професійної деформації, що може порушувати етичні, правові та моральні стандарти служби.

При вивченні даної теми здобувачі вищої освіти повинні:

Знати:

— сутність і природу соціальних конфліктів;

— динаміку та етапи розвитку конфліктів у професійній діяльності поліції;

— поняття й сутність професійної деформації працівника поліції;

— наслідки професійної деформації;

— етичні, психологічні та правові стандарти, що запобігають професійній деформації;

— кодекс етики та професійної поведінки поліцейських;

— методи та технології врегулювання соціальних конфліктів;

— шляхи профілактики та подолання професійної деформації;

— деонтологічний зміст реагування на конфлікти та подолання деформації.

Вміти:

— виявляти та аналізувати соціальні конфлікти у професійній діяльності поліції;

— застосовувати тактики та методи врегулювання конфліктів;

— визначати ознаки професійної деформації у себе та колег;

— оцінювати ризики та наслідки професійної деформації;

— застосовувати методи профілактики та подолання професійної деформації;

— забезпечувати етичну поведінку в конфліктних ситуаціях;

— використовувати міжнародні та національні стандарти у роботі з конфліктами;

— проводити рефлексію власної професійної поведінки.

Вступ

Діяльність працівника поліції належить до найбільш соціально значущих і водночас психологічно напружених видів професійної діяльності. Поліцейський щоденно взаємодіє з широким колом громадян, нерідко — у кризових, конфліктних та загрозливих ситуаціях. Саме тому служба в поліції потребує не лише високого рівня професійних знань

і правових компетентностей, але й стійких морально-етичних якостей, психологічної витривалості та здатності підтримувати баланс між владними повноваженнями й повагою до прав і свобод людини. З огляду на це, питання соціальних конфліктів, їхньої природи, особливостей та шляхів врегулювання набувають особливої ваги для розуміння професійного обов'язку поліцейського та сутності його етичної поведінки.

У сучасному суспільстві конфлікти є звичним і природним явищем соціальної взаємодії, проте для поліції вони мають подвійну природу. З одного боку, поліція виступає суб'єктом, який покликаний попереджати, врегульовувати та локалізовувати конфлікти між членами суспільства. З іншого — вона сама часто стає стороною таких конфліктів, що виникають у процесі виконання службових обов'язків: при затриманні правопорушників, під час комунікації з емоційно збудженими чи агресивними громадянами, під час сімейних конфліктів, масових акцій, дорожніх ситуацій тощо. Це вимагає від поліцейського не лише знання правових норм, а й володіння спеціальними комунікативними, психологічними та етичними навичками, які забезпечують грамотне реагування в умовах підвищеної напруги.

Паралельно з цим служба в поліції пов'язана з тривалим впливом стресових факторів. Постійна готовність до ризику, робота в умовах невизначеності, зустріч із людським горем, агресією, насильством і соціальною несправедливістю створюють підґрунтя для розвитку явища, відомого як професійна деформація працівника поліції. Це — поступові й системні зміни особистісних якостей, емоційних реакцій та поведінкових моделей, які можуть негативно позначатися на службі, порушувати етичні стандарти, сприяти зловживанню владою або формуванню цинічного, відчуженого ставлення до громадян.

Професійна деформація є однією з ключових проблем поліцейської діяльності в усьому світі. Вона може проявлятися у схильності до авторитаризму, надмірної підозріливості,

емоційного вигорання, формалізму, зниженні здатності до емпатії, зловживанні владними повноваженнями або байдужості до людських страждань. Такі трансформації становлять загрозу як для особистості поліцейського, так і для суспільства загалом, оскільки підривають довіру населення до поліції, порушують правові стандарти та створюють передумови для службових правопорушень.

У цьому контексті важливого значення набуває поліцейська деонтологія — система морально-етичних норм і професійних цінностей, що визначають внутрішній імператив службового обов'язку. Одним з її ключових завдань є формування в працівників поліції стійких моральних установок, розвитку самоконтролю, відповідальності, готовності діяти відповідно до принципів законності, гуманності та справедливості. Саме етичні засади професії виступають тим фундаментом, який допомагає поліцейському протистояти негативним впливам професійного середовища.

Вивчення соціальних конфліктів, професійної деформації та шляхів її подолання має на меті не лише розширити теоретичні знання курсантів, але й сформувати практичні компетентності, необхідні для успішної та безпечної служби. Курсанти повинні навчитися:

- розпізнавати джерела та динаміку конфліктів;
- обирати ефективні стратегії комунікації;
- застосовувати методи деескалації;
- діяти відповідно до морально-етичних стандартів;
- здійснювати саморефлексію;
- протидіяти проявам професійної деформації;
- підтримувати психологічну рівновагу та професійну стійкість.

Особливої актуальності ця тематика набуває в умовах воєнного стану, коли службове навантаження на поліцейських зростає, ризики для життя та психіки підсилюються, а конфліктні ситуації стають більш частими та гострими. Це вимагає від кожного працівника поліції високої моральної

відповідальності, здатності діяти в умовах стресу та загрози, зберігати людяність і фаховість у будь-яких обставинах.

Таким чином, забезпечення етичної поведінки, управління конфліктами та подолання професійної деформації є ключовими елементами професійної культури поліцейського, які визначають ефективність його діяльності та рівень довіри суспільства до органів Національної поліції України.

6.1 Соціальні конфлікти та їх прояв у сфері поліцейської діяльності

Соціальний конфлікт — це відкрите або приховане протистояння між окремими особами, групами, організаціями чи соціальними інститутами, яке виникає на основі суперечностей інтересів, цінностей, цілей або потреб.

Це **не лише зіткнення, а й рушійна сила соціального розвитку**, оскільки конфлікти викривають протиріччя, сприяють пошуку нових рішень, трансформації соціальних інститутів. За визначенням Г. Зіммеля, конфлікт є елементом соціального порядку, оскільки навіть деструктивна взаємодія є способом інтеграції, обміну, встановлення ієрархій.

Основні характеристики соціальних конфліктів:

- наявність протилежних інтересів або позицій;
- суб'єкти конфлікту (учасники);
- об'єкт конфлікту (причина суперечки);
- стадії розвитку (зародження, ескалація, вирішення, наслідки);
- можливість як конструктивного, так і деструктивного впливу на суспільство.

Структура соціального конфлікту

Будь-який соціальний конфлікт має чітку структуру, що включає:

- суб'єкти конфлікту (індивіди, групи, організації);
- об'єкт конфлікту (ресурс, статус, влада, цінності);

• умови конфлікту (соціальні, економічні, політичні передумови);

• інцидент — подія, яка ініціює відкрите протистояння;

• стадії розвитку — наростання, ескалація, вирішення або згасання.

Основні причини соціальних конфліктів

Об'єктивні:

• економічна та соціальна нерівність;

• етнічні, релігійні та культурні протиріччя;

• правова дискримінація, порушення прав і свобод громадян;

• недосконаліть правових механізмів вирішення суперечок;

• політичне домінування однієї групи;

Суб'єктивні:

• психологічна несумісність, стереотипи, міжособистісна напруга;

• психологічні особливості окремих груп або індивідів.

Інституційні:

• недосконаліть законодавства;

• корупція, непрозорість управління.

У сфері правоохоронної діяльності додатковими причинами є:

• незадоволеність роботою поліції;

• зловживання владою з боку поліцейських;

• недовіра до системи правосуддя;

• відсутність ефективної комунікації між поліцією і громадськістю.

Типи соціальних конфліктів:

• **за масштабом:** міжособистісні, групові, міжгрупові, національні, глобальні.

• **за формою прояву:** відкриті (явні), приховані (латентні).

• **за тривалістю:** короткострокові, довготривалі.

• **за сферою виникнення:** економічні, політичні, етнічні, релігійні, правові тощо.

• **за наслідками:** конструктивні стимулюють зміни, покращення; деструктивні — руйнують соціальні зв'язки, призводять до насильства

Соціальні конфлікти у сфері поліцейської діяльності

Основні форми прояву конфліктів між поліцією та громадянами:

1. **Конфлікти при затриманні осіб.** Неправомірне застосування сили, відсутність пояснення підстав затримання.

2. **Конфлікти під час масових заходів (протестів, мітингів, демонстрацій).** Недостатній контроль за діями співробітників поліції, перевищення повноважень.

3. **Конфлікти через упереджене ставлення поліції до певних соціальних груп.** Наприклад: етнічні меншини, молодь, бездомні.

4. **Конфлікти під час дорожніх перевірок.** Агресивна поведінка або порушення процедур з боку поліцейських.

5. **Відсутність ефективних каналів скарг і комунікацій між поліцією та населенням.**

Механізми вирішення соціальних конфліктів у поліцейській практиці

Основні підходи до вирішення конфліктів:

• **Медіація** — залучення незалежного посередника для вирішення суперечки.

• **Переговори** — прямі діалоги між сторонами конфлікту.

• **Юридичне врегулювання** — розгляд конфлікту в судовому порядку або через уповноважені органи.

• **Внутрішній контроль та дисциплінарні процедури в поліції.**

• **Соціальна профілактика** — робота з населенням для зменшення ризиків виникнення конфліктів.

Професійні навички поліцейських у врегулюванні конфліктів

• Комунікативна компетентність.

• Володіння методами деескалації конфліктних ситуацій.

• Стресостійкість.

- Знання прав людини та правових норм.
- Навички психологічної підтримки.

Профілактика соціальних конфліктів у поліцейській діяльності

Основні напрями профілактичної роботи.

- Підвищення рівня правової культури населення.
- Формування позитивного іміджу поліції через прозорість та відкритість.
- Регулярне професійне навчання та підвищення кваліфікації поліцейських.
- Залучення громади до процесів безпеки (community policing).
- Розвиток партнерських відносин між поліцією і громадськими організаціями.

Висновки

Соціальні конфлікти є невід'ємною частиною суспільного життя. Для поліції важливо не лише ефективно реагувати на прояви конфліктів, а й працювати над їхньою профілактикою. Головна мета — забезпечення балансу між дотриманням правопорядку та захистом прав і свобод громадян.

Практичні приклади соціальних конфліктів у поліцейській діяльності в Україні.

1. Конфлікти під час масових акцій протесту (Приклад: події на Майдані Незалежності, 2013–2014 рр.).

Суть конфлікту: Під час Революції Гідності відбулися численні протистояння між протестувальниками та правоохоронцями. Основними причинами конфлікту були надмірне застосування сили, порушення прав на мирні зібрання та відсутність діалогу з громадськістю.

Прояв конфлікту:

- масові затримання учасників протестів;
- використання спецзасобів без належних підстав;
- факти перевищення службових повноважень.

Уроки для органів та підрозділів поліції:

• необхідність дотримання принципів пропорційності застосування сили;

• розвиток навичок роботи з великими скупченнями людей;

• впровадження сучасних стандартів контролю за діями працівників поліції.

2. Конфлікти через перевищення повноважень під час затримань (Приклад: інцидент у м. Кагарлику, 2020 рік).

Суть конфлікту: В місті Кагарлик (Київська область) були зафіксовані факти катувань і насильства з боку працівників поліції щодо затриманої жінки. Інцидент набув широкого розголосу в медіа.

Прояв конфлікту:

• системне порушення прав людини;

• недотримання законних процедур затримання та допиту;

• різка суспільна реакція та зниження довіри до поліції.

Наслідки:

• розформування місцевого відділення поліції;

• судові процеси над винними;

• посилення уваги до проблеми катувань у поліції.

3. Конфлікти під час забезпечення громадського порядку на футбольних матчах (Приклад: інциденти між поліцією та фанатами).

Суть конфлікту: Під час проведення футбольних матчів в Україні неодноразово виникали сутички між поліцейськими та вболівальниками (ультрас).

Приклади подій:

• Сутички між фанатами і поліцією на стадіоні «Олімпійський» (Київ, 2019 р.).

• Конфлікти під час матчів ФК «Динамо» та «Шахтар».

Основні причини:

• перевищення поліцейськими повноважень під час забезпечення порядку;

• агресивна поведінка фанатів;

• недостатня профілактична робота з фанатськими угрупованнями.

Заходи реагування:

• введення програм превентивної роботи з фанатами;

• підготовка поліцейських підрозділів для роботи у сфері масових заходів (наприклад, створення діалогу-поліції — "Police Dialogue Teams").

4. Конфлікти на етнічному ґрунті (Приклад: ситуації з ромськими громадами).

Суть конфлікту: В окремих регіонах України виникали конфлікти між поліцією та представниками ромських громад через упереджене ставлення, підозри в скоєнні злочинів, безпідставні перевірки.

Конкретний приклад: У 2018–2019 рр. зафіксовані випадки насильницьких нападів на ромські поселення, де правоохоронці не завжди своєчасно реагували на правопорушення або навіть самі діяли з порушенням прав ромів.

Висновки:

• необхідність посилення антидискримінаційної підготовки поліцейських;

• підвищення уваги до прав національних меншин;

• розвиток партнерства з громадськими організаціями.

5. Конфлікти під час карантинних обмежень COVID-19 (2020–2021 рр.).

Суть конфлікту: Запровадження обмежувальних заходів спричинило зростання напруженості між населенням та правоохоронними органами.

Прояви конфлікту:

• конфлікти при спробі поліції закрити торгові точки, ринки, заклади громадського харчування;

• невдоволення населення перевірками і штрафами за відсутність масок чи порушення режиму самоізоляції;

• підвищений рівень агресії щодо поліцейських.

Уроки для органів та підрозділів поліції:

- важливість правильної комунікації поліції з населенням у кризових ситуаціях;
- необхідність правового обґрунтування дій правоохоронців.

Загальні висновки з української практики:

Соціальні конфлікти у сфері поліцейської діяльності в Україні часто виникають через:

- недостатню комунікацію між поліцією та населенням;
- порушення прав людини з боку правоохоронців;
- відсутність професійної підготовки у сфері медіації та деескалації;
- недовіру громадян до системи правосуддя.

У відповідь на ці виклики Національна поліція України поступово впроваджує європейські стандарти роботи, зокрема:

- програми підготовки з прав людини;
- розвиток громадського контролю за діяльністю Національної поліції;
- впровадження нових форматів співпраці з громадою.

6.2 Роль ризику у професійній діяльності поліцейського

Служба в поліції належить до сфер із підвищеним рівнем небезпеки, у якій ризик є системним елементом щоденної роботи. Ризик для поліцейського виступає і як зовнішній (об'єктивний), і як внутрішній (суб'єктивний) чинник, що визначає ухвалення рішень, поведінку та загальну ефективність правоохоронної діяльності.

У сучасних умовах службова діяльність працівників Національної поліції України супроводжується постійною необхідністю ухвалення рішень у складних, нестандартних та потенційно небезпечних ситуаціях, що вимагають врахування

ризику. Ризик є невід'ємною складовою поліцейської професії, а здатність керувати ризиком — критично важливою якістю для ефективного виконання службових обов'язків.

Поняття та види професійного ризику

Ризик (від лат. *risicum* — небезпека) у професійному контексті трактується як ймовірність настання несприятливих наслідків унаслідок прийнятого рішення чи дії в умовах невизначеності.

Професійний ризик в поліцейській діяльності — імовірність виникнення загроз життю, здоров'ю, психічному стану або службовій репутації поліцейського під час виконання посадових обов'язків [3, с. 112].

Професійний ризик для поліцейського — це не лише фізична загроза, а й юридична, соціальна, етична, психологічна відповідальність за прийняті рішення.

У сфері правоохоронної діяльності професійний ризик проявляється у:

- невизначеності правової кваліфікації ситуації;
- імовірності фізичної загрози під час виконання обов'язків;
- можливості неправильної інтерпретації дій з боку суспільства чи медіа.

Основні види ризику в роботі поліції

- **Фізичний ризик** — загроза життю та здоров'ю (наприклад, при затриманні озброєного правопорушника);
- **Психологічний ризик** — хронічний стрес, емоційне вигорання, моральні дилеми;
- **Юридичний ризик** — перевищення повноважень, помилкові рішення з правовими наслідками, порушення прав громадян, притягнення до дисциплінарної чи кримінальної відповідальності.
- **Соціально-психологічні ризики**: втрата авторитету в колективі або суспільстві; розвиток професійного вигорання; конфлікти з громадськістю, представниками влади, медіа.
- **Іміджевий ризик** — загроза репутації поліції через дії окремих співробітників.

• **Етичні ризики**: моральна дилема між законністю та доцільністю; внутрішній конфлікт між службовим обов'язком і гуманністю.

Роль ризику у прийнятті професійних рішень працівником поліції

У реальних умовах невизначеності, дефіциту часу та неповної інформації поліцейський змушений оцінювати можливі загрози й прогнозувати їхні наслідки перед кожним вчинком. Здатність до швидкої та виваженої оцінки ризику безпосередньо впливає на безпеку громадян і самих правоохоронців.

Ухвалення рішень в умовах ризику є щоденним викликом для поліцейського. **Він має обрати варіант дії:**

• який забезпечує законність;

• мінімізує шкоду для себе, колег, громадян;

• водночас не порушує правових норм і етичних стандартів.

При цьому поліцейський не завжди має повну інформацію про ситуацію, діє в умовах стресу або часу, що обмежує якість аналізу варіантів.

Фактори, що впливають на ризикованість рішень

1. *Особистісні фактори:*

• рівень професійної підготовки;

• емоційна стійкість;

• наявність досвіду;

• толерантність до невизначеності.

2. *Ситуаційні фактори:*

• тип події (наприклад, захоплення заручників, стрілянина);

• кількість учасників конфлікту;

• наявність зброї;

• публічна увага чи присутність ЗМІ.

3. *Організаційно-правові фактори:*

• чіткість інструкцій і регламентів;

• рівень правового захисту поліцейського;

• підтримка керівництва;

- культура колективу.

Модель процесу прийняття рішень з урахуванням ризику передбачає такі етапи:

1) ідентифікація проблеми;
2) оцінка ступеня ризику;
3) пошук альтернатив;
4) прогнозування наслідків;
5) прийняття рішення;
6) моніторинг наслідків.

Управління ризиком у поліцейській діяльності

Управління ризиками — процес виявлення, аналізу, оцінювання та мінімізації загроз.

Основні механізми:

Підвищення професійної готовності:

Професійні тренінги — відпрацювання алгоритмів дій у критичних ситуаціях; тренінги з тактичного мислення;

- симуляційні навчання;
- навчання ухваленню рішень в умовах стресу.

Правова грамотність:

- чітке розуміння меж службових повноважень;
- постійне оновлення знань законодавства;
- вивчення судової практики;
- обговорення складних ситуацій у команді.

Психологічна підготовка:

- розвиток стресостійкості та емоційного самоконтролю;
- навчання саморегуляції;
- профілактика імпульсивних дій;
- розвиток моральної рефлексії.

Інституційне забезпечення:

- створення чітких алгоритмів дій;
- формування етичних кодексів;
- правовий захист поліцейських у разі законного ризикового втручання.

Технічне забезпечення — застосування засобів індивідуального захисту, систем відеофіксації.

Колективна підтримка — робота в парі та взаємодопомога в команді.

Рефлексія досвіду — аналіз реальних випадків для постійного вдосконалення практики.

Етичний аспект ризику

Етичний вимір ризику означає, що поліцейський має не лише зважувати власну безпеку, а й враховувати права та інтереси громадян. Іноді доводиться обирати між суворим виконанням закону й гуманістичним поглядом на ситуацію, що потребує високого рівня професійної етики.

Висновки

Ризик є невід'ємною частиною поліцейської служби, а готовність до ухвалення рішень в умовах невизначеності — ключовий професійний компонент. Ефективне управління ризиками можливе лише за умови поєднання професійної компетентності, особистісної зрілості та організаційної підтримки. Необхідно системно впроваджувати освітні, правові й психологічні механізми, які мінімізують помилки та зберігають життєздатність правоохоронної системи. Ефективне його розпізнавання, оцінка та управління є запорукою особистої безпеки правоохоронця та результативності всієї правоохоронної системи.

Становлення культури ризику — усвідомленого й відповідального ставлення до загроз — має стати невід'ємною частиною підготовки кадрів МВС України.

Практичний модуль: «Ризик у професійній діяльності поліцейського»

Частина 1. Кейс-аналіз: групова робота

Кейс 1: «Чи відкривати вогонь?»

Ситуація: Патрульні зупинили водія, який поводився підозріло. Під час перевірки документів пасажир з авто раптово

вийшов, дістав предмет, схожий на пістолет, і почав тікати. Один із патрульних, перебуваючи за кілька метрів, підняв табельну зброю.

Запитання для аналізу:

- Які ризики пов'язані з відкриттям вогню в цій ситуації?
- Як діяти відповідно до закону України «Про Національну поліцію»**?**
- Як контролювати імпульсивні реакції під час подібних випадків?

Кейс 2: «Профілактика чи перевищення повноважень?»

Ситуація: Дільничний офіцер поліції отримує скарги на сім'ю, в якій регулярно лунають крики. Він вирішує «профілактично» відвідати квартиру та зафіксувати ситуацію. У ході розмови власник не впускає офіцера до помешкання. Поліцейський силою відкриває двері.

Запитання для аналізу:

- Чи мала місце ситуація перевищення повноважень?
- Які ризики юридичного характеру виникають?
- Які альтернативні варіанти дій були можливі?

Кейс 3: «Публічність і ризик іміджу»

Ситуація: Під час затримання правопорушника один із поліцейських застосував силу. Процес потрапив у прямий ефір місцевого телеканалу. У мережі — хвиля обурення, хоча дії були в межах закону.

Запитання для аналізу:

- Які репутаційні ризики постають перед працівником?
- Як підготуватися до публічного осуду навіть при правомірних діях?
- Які комунікаційні навички допомагають знизити соціальний тиск?

Частина 2. Анкета самооцінювання:
«Мій стиль прийняття рішень у ризикованих ситуаціях»

Інструкція: Прочитайте кожне твердження та оберіть відповідь, яка найкраще відображає вашу звичну поведінку у складних або ризикованих професійних ситуаціях.

Блок 1. Сприйняття ризику

1. Я уникаю ситуацій, де доводиться діяти без чітких інструкцій.

☐ Так / ☐ Частково / ☐ Ні

2. У складних ситуаціях я насамперед оцінюю, як це може вплинути на мою кар'єру.

☐ Так / ☐ Частково / ☐ Ні

3. Я легко беру на себе відповідальність, навіть якщо рішення може бути оскаржене.

☐ Так / ☐ Частково / ☐ Ні

Блок 2. Поведінка в умовах невизначеності

4. Я приймаю рішення швидко, спираючись на інтуїцію.

☐ Так / ☐ Частково / ☐ Ні

5. Під час стресу я відчуваю втрату контролю.

☐ Так / ☐ Частково / ☐ Ні

6. Я зазвичай консультуюсь із колегами, перш ніж ухвалити важке рішення.

☐ Так / ☐ Частково / ☐ Ні

Блок 3. Саморегуляція

7. Я здатен (-на) зберігати холодний розум у критичних ситуаціях.

☐ Так / ☐ Частково / ☐ Ні

8. Після ризикованої ситуації я аналізую свої дії та помилки.

☐ Так / ☐ Частково / ☐ Ні

9. У кризових ситуаціях я відчуваю втому, але не панікую.

☐ Так / ☐ Частково / ☐ Ні

Інтерпретація результатів:

Підрахуйте кількість відповідей «Так»:

- **7–9 балів —** Ви демонструєте **високий рівень зрілості та готовності** до дій у ризикованих ситуаціях.
- **4–6 балів —** У Вас є **потенціал до роботи з ризиком**, проте варто звернути увагу на окремі особистісні аспекти.
- **0–3 бали —** Ваш стиль рішень схильний до з**аниження ризику або емоційного реагування**, необхідно розвивати навички саморегуляції й аналітичного мислення.

Рекомендації до проведення модуля:

- **Форма роботи**: кейс-аналіз у малих групах (3–5 осіб), обговорення в колі, анкетування — індивідуально.
- **Час на модуль**: 60–90 хв.
- **Мета**: формування усвідомлення професійних ризиків, розвиток навичок ухвалення рішень, етичної рефлексії та правової обережності.

6.3 Поняття професійної деформації поліцейського. Форми та рівні професійної деформації

Поняття професійної деформації поліцейського

Професійна діяльність працівників Національної поліції України пов'язана з високим рівнем психологічного навантаження, частим впливом стресових чинників, необхідністю ухвалення складних рішень у ситуаціях ризику та соціальної відповідальності. Унаслідок систематичної дії таких чинників відбуваються зміни у внутрішньому світі особистості, її ставленні до професійної ролі, інших людей, норм і цінностей, що часто має характер деформацій. Такі зміни отримали назву **професійної деформації.**

Професійна деформація — це стійкі зміни у структурі особистості працівника, що виникають унаслідок тривалого впливу специфіки професійної діяльності та призводять до відхилень у поведінці, цінностях і емоційних реакціях, які заважають ефективному виконанню службових обов'язків та взаємодії з громадянами.

Це явище не обов'язково має патологічний характер, однак часто впливає на:

- сприйняття службових ситуацій;
- здатність до емоційного реагування;
- етичні оцінки;
- комунікативну поведінку;
- психологічну стабільність.

У контексті правоохоронної діяльності професійна деформація поліцейського розглядається як процес і результат трансформації особистості під впливом специфіки професії, що виявляється у зміні ціннісних орієнтацій, порушенні моральних принципів, зниженні рівня емпатії, підвищенні авторитарності тощо.

Професійна деформація у поліцейських часто є наслідком:

- повторюваних контактів з асоціальними елементами;
- необхідності приймати рішення в умовах ризику;
- впливу психологічного тиску від суспільства;
- переживання моральних дилем.

Ознаки професійної деформації поліцейського

Професійна деформація проявляється у таких типових змінах поведінки та ставлення:

- цинізм і знецінення соціальних норм;
- зниження емпатії до громадян, особливо вразливих категорій (жертви злочинів, діти, особи з інвалідністю);
- авторитаризм у стилі спілкування;
- формалізм у виконанні службових обов'язків;
- гіперідентифікація з роллю правоохоронця («служба — це моє все»);
- синдром емоційного вигорання (виснаження, апатія, байдужість).

Вплив професійної деформації на ефективність служби

Наявність професійної деформації призводить до низки негативних наслідків, зокрема:

- погіршення якості виконання функцій (профілактика, розслідування, комунікація з населенням);
- порушення прав людини, зокрема внаслідок упередженого ставлення;
- зниження довіри до поліції з боку населення;
- високий рівень професійного вигорання, плинності кадрів, психосоматичних порушень;
- поширення девіантних норм у професійному середовищі (використання сили, перекручення фактів, замовчування внутрішніх проблем).

На думку дослідників, деформація особистості у сфері поліцейської служби може мати не тільки психологічний, але й етичний, соціальний, правовий вимір.

Форми професійної деформації поліцейського

Основні форми професійної деформації поліцейських можуть проявлятися в таких аспектах:

- психоемоційна деформація — хронічна втома, емоційне вигорання, апатія, депресивні стани;
- комунікативна деформація — підозрілість, замкнутість, знецінення міжособистісного спілкування, агресивність у спілкуванні;
- морально-етична деформація — формалізм, цинізм, зниження моральної чутливості, звикання до насильства, професійний нігілізм;
- юридична деформація — спрощення або порушення правових процедур, ігнорування норм права, перевищення повноважень, формалізм;
- особистісна деформація — звуження кругозору, ідентифікація виключно з професійною роллю, втрата інтересу до інших сфер життя.

Варто зазначити, що професійна деформація не є обов'язковим наслідком служби, однак за відсутності психологічної підтримки й належного професійного контролю вона є дуже ймовірною.

Рівні професійної деформації поліцейського

Учені, досліджуючи професійну деформацію працівників поліції, виділяють кілька рівнів її проявів — від загальнопрофесійних до індивідуально-психологічних. Різні рівні форм деформації зумовлюють специфіку її проявів, впливають на якість професійної діяльності та визначають практичні підходи до профілактики.

За результатами досліджень в сфері правоохоронної діяльності (зокрема — слідчих), виділено такі **рівні професійної деформації**:

Загальнопрофесійна деформація

Типова для більшості працівників певної професії, особливо із стажем: відображає синдром «асоціальної перцепції»,

коли будь-яка людина сприймається як потенційний порушник.

Спеціальна професійна деформація

Пов'язана з конкретною фаховою спеціалізацією: слідчі можуть розвивати правову підозрілість, оперативники — схильність до агресивності, прокурори — обвинувальний підхід тощо.

Професійно-типологічна деформація

Формується внаслідок накладання психологічних рис особистості на характер професійної діяльності. Певні риси (наприклад, ригідність, авторитарність) можуть перерости у негативні якості.

Індивідуальна деформація

Проявляється у конкретних випадках залежно від характеру, цінностей, ставлення працівника до професії; це найглибший рівень, пов'язаний із особистими переконаннями та унікальними реакціями.

Характеристика рівнів деформації

Рівень деформації	Основні прояви
Загальнопрофесійна	Стереотипність сприйняття, підозрілість до всіх індивідів, цинізм
Спеціальна	Агресивність, обвинувальність, професійний нігілізм в рамках певного підрозділу
Професійно-типологічна	Переважаючі риси особистості (ригідність, агресивність), що підсилюються професійним контекстом
Індивідуальна	Персональні тенденції: професійне захоплення, ізоляція, втрата інтересу до інших сфер життя

Знання рівнів професійної деформації важливе для:

- діагностики та психодіагностики вибору інструментарію відповідно до стажу й типу діяльності;

• профілактичної роботи — її формування на рівні підготовки загальних і вузькопрофесійних груп;

• психотерапевтичних підходів — орієнтації на індивідуальні механізми (тип стабільності / нестабільності особистості);

• розробки кадрових стратегій — ротації, психологічного супроводу, підтримки найуразливіших працівників.

6.4 Причини й умови професійної деформації поліцейського

Професійна деформація поліцейського — це стійкі негативні зміни у структурі особистості, поведінці, ціннісних орієнтаціях і професійній мотивації, що виникають унаслідок тривалої дії чинників службової діяльності. Вона проявляється у формуванні авторитаризму, черствості, цинізму, втраті емпатії, відчуженні, а також у підвищеній тривожності та схильності до агресивної реакції.

Причини професійної деформації поліцейського мають комплексний характер і поділяються на об'єктивні (зовнішні) й суб'єктивні (внутрішні). Вони формуються під впливом як інституційних, організаційних, так і особистісно-психологічних чинників.

Об'єктивні (зовнішні) чинники деформації

1. Соціальні умови правоохоронної діяльності.

• Підвищений рівень соціальної напруги в суспільстві, недовіра до правоохоронних органів, негативне сприйняття з боку громадян.

• Соціальна невизначеність (особливо в умовах війни, нестабільності, реформ), яка викликає внутрішню дезорієнтацію.

• Відсутність належного визнання суспільством та недостатня підтримка держави.

2. Особливості організації поліцейської служби.

• Чергування, ненормований графік, нічні зміни, перевтома, які виснажують психофізіологічні ресурси особистості.

• Нестача ресурсів (людських, матеріальних, технічних) при підвищених вимогах до результатів.

• Домінування командно-адміністративного стилю управління, відсутність демократичної комунікації між керівництвом і підлеглими.

• Формалізм у оцінюванні ефективності діяльності (кількісні показники замість якісного підходу).

3. Постійна присутність стресових і травмуючих чинників.

• Робота з насильством, смертю, злочинами**.**

• Часті контакти з агресивними, асоціальними, психічно нестійкими особами.

• Постійна підозра, контроль, необхідність прийняття рішень у кризових ситуаціях**.**

Суб'єктивні (внутрішні) чинники деформації

1. Психологічні характеристики особистості.

• Низький рівень емоційного інтелекту, недостатність навичок саморефлексії.

• Схильність до ригідності, зниження гнучкості мислення, шаблонність дій;

• Фрустрація через невідповідність очікувань реальності (ідеалізоване уявлення про професію — vs — буденність та ризики);

• Наявність гіперідентифікації з роллю («Я — тільки поліцейський»), що веде до звуження особистісних інтересів.

2. Недостатній рівень професійної підготовки.

• Відсутність якісної психологічної підготовки до стресових впливів, неволодіння техніками саморегуляції.

• Брак умінь вирішення конфліктів, ведення переговорів, деескалації**.**

3. Особливості ціннісних орієнтацій.

• Поступове зміщення акценту з «служіння» на «контроль», з дотримання права — на прагматизм.

• Толерантність до порушень етичних норм, що закріплюється «внутрішніми» правилами субкультури.

4. Професійна субкультура як чинник деформації.

Професійна субкультура — це внутрішньопрофесійна система норм, цінностей, стилю комунікації, мовлення, поведінкових моделей, яка формує особливу групову ідентичність у межах підрозділу поліції. За дослідженням Д. Швеця й З. Кісіля, така субкультура може виступати потужним чинником професійної деформації, якщо вона спрямована на самоізоляцію, цинічне ставлення до громадян і приховування внутрішніх проблем.

Вплив субкультури на професійну деформацію

Колективна ізоляція та «свої — чужі»

Професійна субкультура часто формує чітку межу «ми–вони»: громадяни чи колеги з інших відомств сприймаються як потенційні загрози або джерела проблем. Це веде до підвищеної підозрілості, самоізоляції та зниження комунікативної емпатії.

Заохочення цинізму як захисного механізму

Цинізм і сарказм використовуються як спосіб психологічного захисту в умовах постійного емоційного навантаження. Якщо вони закріплюються в груповій культурі, згодом стає нормою поведінки — знижується чутливість до етичних стандартів.

Академічна та «командна» приналежність як джерело авторитарності

Довільна ієрархічність, сувора підлеглість і командний стиль управління, що сприймаються як звичні, підтримують авторитарність у поведінці, руйнуючи горизонтальну комунікацію між керівником і підлеглими. Це створює культуру залежності та знеособлення відповідальності.

Відсутність критичних обговорень

Субкультура, яка не допускає відкритої дискусії — будь то про помилки, правомірність дій або етичні питання — блокує можливість рефлексії, розвитку професійної відповідальності та самосвідомості.

Наслідки професійної субкультури для деформації

- Формується стереотип «всі громадяни — потенційні правопорушники», що підсилює **девіантні норми поведінки**.
- Послаблюється етична рефлексія: **зростає толерантність** до порушення стандартів, маніпуляцій, використання сили.
- Зростає ризик виникнення **чинників вигорання** — відчуження, моральна блокада, зниження мотивації.

У межах поліцейського середовища формується закрита субкультура, яка:

- Підсилює синдром «свої — чужі» (громадяни — як потенційні загрози).
- Заохочує **цинізм як захисний механізм**, що поступово фіксується як риса характеру.
- Сприяє **ізоляції від зовнішнього середовища**, знеціненню критики.

Професійна субкультура може виконувати як **адаптивну**, так і **деформуючу** функцію, залежно від рівня усвідомлення і рівня культури всередині поліцейського підрозділу.

5. Типові сценарії формування деформації.

Сценарій	Ознаки	Ризики
Авторитарний	Контроль, жорсткість, нетерпимість	Зловживання владою
Цинічний	Знецінення, байдужість	Психоемоційне вигорання
Псевдо-моральний	Подвійні стандарти, самовиправдання	Корупційні дії
Замкнутий	Соціальна ізоляція, уникання	Психосоматичні порушення

Напрями профілактики негативного впливу професійної субкультури на професійну деформацію:

• політика прозорості й відповідальності — заохочення критичного мислення, внутрішньої культури оцінювання;

• ротація кадрів та формування змішаних команд, щоб знизити вплив замкнених групових норм;

• тренінги з етичного мовлення та комунікації, спрямовані на розвиток емпатії, толерантності й професійної відкритості введення;

• супер-візії і дискусійних майданчиків, де обговорюються складні або емоційно навантажені випадки;

• систематичне впровадження зворотного зв'язку та рефлексивної практики всередині підрозділу.

Таким чином, професійна субкультура відіграє важливу роль у формуванні професійної деформації поліцейського. Лише свідоме втручання — психологічне супроводження, відкриті дискусії, етичний тренінг — може мінімізувати її негативні наслідки й підтримати морально стійку професійну спільноту.

6.5 Основні напрями профілактики та подолання професійної деформації поліцейського

Професійна деформація поліцейського є не лише індивідуальною проблемою, а й фактором, що негативно впливає на ефективність діяльності правоохоронних органів, довіру суспільства до поліції, стан боротьби зі злочинністю, правопорядку й безпеки. Саме тому питання своєчасної профілактики та подолання деформаційних змін у службовій діяльності працівника поліції є пріоритетним для керівництва МВС України, Національної поліції України, керівників органів і підрозділів поліції, психологів і самих працівників поліції.

Загальні підходи до подолання професійної деформації

1. Системність.

Профілактика професійної деформації повинна здійснюватися **на всіх етапах проходження служби**: від добору кандидатів — до звільнення зі служби. Профілактика професійної деформації повинна бути **системною**, охоплюючи всі етапи кар'єри: від **добору кандидатів** до **звільнення зі служби**. Комплексна інтеграція кадрових політик, психологічної підтримки, професійного навчання та управлінської культури забезпечує ефективність заходів.

2. Індивідуально-орієнтована робота.

Оскільки схильність до деформації залежить від особистісних чинників, профілактичні заходи повинні враховувати **індивідуальні психологічні особливості** поліцейських: рівень стресостійкості, емоційного інтелекту, мотивації, морально-етичних уявлень.

3. Організаційно-адміністративні заходи:

- наставництво та адаптація молодих працівників поліції;
- оптимізація графіків (чергування, відпочинок);
- медико-психологічна реабілітація та відпустки;
- прозорі механізми оцінювання результатів, демократична корпоративна культура.

4. Психолого-педагогічні саморегуляційні практики:

- психотренування — аутотренінги, релаксація, управління емоціями;
- соціально-психологічні тренінги (ділові ігри) для розвитку саморефлексії й емпатії;
- супервізія — колективний аналіз складних або емоційно напружених ситуацій.

5. Значення етичного клімату та позитивного прикладу:

- колектив як джерело моральної підтримки: згуртованість, критика й самокритика сприяють постійному моральному і професійному зростанню працівників поліції;
- позитивний приклад колег і керівництва мотивує наслідування етичної поведінки.

6. Психологічна модель стабілізації професійної ідентичності.

• розвиток емоційного інтелекту, навичок саморегуляції, усвідомлення морально-етичного сенсу служби;

• психокорекція через рефлексивні практики, діалог і інтерпретацію для подолання внутрішніх конфліктів.

Подолання наслідків деформації (корекційна робота) в професійній діяльності працівника поліції

Якщо професійна деформація вже сформувалася, застосовуються методи **психокорекції**, зокрема:

• когнітивно-поведінкова терапія — переосмислення ціннісних настанов, зниження автоматичних негативних реакцій;

• групова терапія — робота в колі колег з подібним досвідом;

• арт-терапія, тілесно-орієнтовані практики, медитація — для відновлення зв'язку із власними потребами.

• службова ротація — переведення в інший підрозділ, зміну функцій на менш травматичні.

Важливу роль відіграє мотивація самого поліцейського до самовдосконалення, що формується через освітні програми, приклади успішного подолання кризи, підтримку з боку команди.

Психологічні методи діагностики професійної деформації

Виявлення професійної деформації на ранніх стадіях дозволяє запобігти її негативним наслідкам. Для цього використовуються комплексні психодіагностичні методики:

Методи самозвіту (анкетування)

• Опитувальник професійного вигорання МБІ (Maslach Burnout Inventory) — діагностує рівень емоційного виснаження, деперсоналізації та зниження особистих досягнень.

• Опитувальник професійної деструкції (І. Р. Наманюк) — оцінює інтенсивність змін у мотиваційній та етичній сферах.

• Тест на ригідність та авторитаризм (F-Scale А. Адорно) — виявляє схильність до жорсткого мислення та владного стилю поведінки.

Проєктивні методи:

• Незакінчені речення (метод САК) — дає змогу дослідити глибинні установки, емоційне ставлення до професії.

• Малюнкові тести (наприклад, «Моя робота») — використовуються для аналізу образу професії в уявленні респондента.

Спостереження та експертна оцінка

• Психологи підрозділів ведуть моніторинг поведінки співробітників у службовій діяльності.

• Аналіз конфліктних ситуацій, скарг, дисциплінарних порушень.

Основні напрями профілактики професійної деформації

1. ***Організаційно-управлінський напрям.***

• Оптимізація робочого навантаження, запровадження гнучкого графіка чергувань, ротація посад.

• Підтримка балансу між службою та особистим життям: обмеження понаднормової роботи, стимулювання відпочинку.

• Формування сприятливого морально-психологічного клімату в колективах.

• Запровадження внутрішньої системи етичного нагляду для контролю за професійною поведінкою.

2. ***Психологічний супровід*** — має бути системним, доступним на рівні підрозділу й інтегрованим у кадрову політику: від відбору й адаптації до регулярного моніторингу стану персоналу й реабілітації. Підтримка повинна поєднувати періодичну діагностику, індивідуальні консультації, групову роботу та заходи, спрямовані на розвиток резильєнтності.

У науково-практичній психології **психологічний супровід** розглядають як комплексну систему заходів, спрямованих на підтримку, розвиток та корекцію психологічного стану й професійного функціонування особи

Психологічний супровід у діяльності працівників поліції являє собою комплекс заходів, спрямованих на підтримку, розвиток і корекцію їхнього психоемоційного стану та професійного функціонування. Він охоплює психодіагностику, психопрофілактику, психокорекцію, консультування та розвивальну роботу.

Форми реалізації психологічного супроводу

3. ***Проведення психодіагностики*** (тестування на професійне вигорання, стресостійкість, агресивність тощо).

Завдання психодіагностики:

• рання ідентифікація ознак професійного вигорання, підвищеної тривожності, дезадаптації;

• визначення рівня стресостійкості, саморегуляції, агресивності, толерантності до невизначеності;

• формування індивідуальних планів супроводу (перенаправлення, корекція, реабілітація).

Практика проведення: у службах психологічного забезпечення широке застосування мають стандартизовані опитувальники та батареї тестів (шкали для вигорання, опитувальники тривожності, інструменти визначення стресостійкості, тести на саморегуляцію). Для оперативного застосування на рівні підрозділу розроблені збірники психодіагностичних методик із адаптацією під специфіку поліції.

Рекомендації з проведення:

• регулярність: початкове тестування при прийомі на службу, обов'язкове — щорічне або піврічне, а також після критичних подій (масові заворушення, бойові дії, тяжке службове ураження).

Оцінка ефективності психологічного супроводу

Індикатори ефективності:

• зниження показників професійного вигорання за опитувальниками;

• зниження кількості скарг / інцидентів, пов'язаних із неадекватною поведінкою;

• підвищення самооцінки професійної компетентності й задоволеності роботою;

• стабілізація показників плинності кадрів.

4. **Регулярна робота з психологом** — індивідуальні та групові консультації.

Форма роботи:

• **Індивідуальні консультації.** Психолог проводить психокорекційну роботу, дає рекомендації щодо режиму, технік

саморегуляції, при необхідності скеровує на лікування/реабілітацію. Регулярність — згідно індивідуального плану; після кризових подій — у режимі «кризової допомоги».

• **Групові консультації та супервізії.** Колективні розбори складних випадків (супервізія), тематичні групи для розвитку навичок саморефлексії і взаємопідтримки. Супервізійні сесії допомагають зменшити ізоляцію, знизити кумуляцію стресу і коригувати субкультурні девіації.

5. **Тренінги з розвитку емоційної саморегуляції, майндфулнесу, релаксаційні практики.**

Основні теми тренінгів:

• розвиток емоційного інтелекту та комунікативних навичок;

• техніки релаксації і дихальні практики;

• майндфулнес-практики (основи усвідомленості для зниження автоматичних реакцій);

• розвиток копінг-стратегій (засоби управління діючим стрес-чинником, які виникають як відповідь особистості на загрозу) і ресурсних механізмів (резильєнс-тренінги («резилієнс» (пружність, здатність відновлювати попередній фізичний та психічний стан)).

• **Формат проведення:** модульні тренінги (2–3 дні), короткі щотижневі практики (30–45 хв), «пакети» релаксаційних вправ для чергових змін. Для досягнення стабільного результату бажане поєднання індивідуальної практики й групової настройки.

6. **Кризове втручання** у разі виникнення посттравматичного стресового розладу (ПТСР) або гострої реакції на стрес.

Ключові принципи:

1) негайність і доступність допомоги. Після критичної події — надання первинної психологічної допомоги (PFA Psychological First Aid), оцінка ризику ПТСР, організація подальшого супроводу.

2) три-етапна модель:

• первинна підтримка на місці події;

• цілеспрямована психологічна робота в перші 2–6 тижнів (виявлення ознак травматичного стресу);

• довгострокова терапія (за потреби — направлення до спеціалізованих служб / клінік).

Практичні кроки для підрозділу:

• організувати мобільну бригаду психологічної допомоги (за наявності сервісу на рівні ГУ/ЦПП);

• забезпечити конфіденційний доступ до психолога;

• фіксувати інциденти і проводити моніторинг після події (через 2 тижні, 1 місяць, 3 місяці).

7. **Професійно-етичне навчання.**

Професійно-етичне навчання є невід'ємною складовою системи підготовки та підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України. Воно спрямоване на формування в особового складу високих моральних якостей, етичної культури та правосвідомості, що забезпечує не лише ефективність виконання службових обов'язків, а й підвищує довіру громадськості до поліції.

Мета професійно-етичного навчання

Основною метою є вироблення у поліцейських стійкої установки на дотримання етичних норм, закріплених у Кодексі етики та професійної поведінки поліцейського, а також формування навичок застосування цих норм у складних службових ситуаціях.

Етична підготовка передбачає розвиток здатності діяти відповідально, справедливо й неупереджено, уникаючи зловживання службовим становищем чи проявів дискримінації.

Основні напрями професійно-етичного навчання

1) **вивчення етичних стандартів і нормативної бази**. Поліцейські повинні знати та дотримуватися положень Конституції України, законодавства про поліцію, а також міжнародних актів, таких як Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку;

2) **формування комунікативної культури**. Навчання має включати розвиток навичок конструктивного спілкування,

активного слухання, уміння деескалювати конфлікти та підтримувати позитивну взаємодію з громадянами;

3) **попередження професійної деформації**. Систематичне нагадування про етичні стандарти та аналіз типових моральних дилем допомагають запобігти зниженню чутливості до порушень прав людини й формуванню цинізму.

Методи і форми професійно-етичного навчання

До ефективних форм належать:

- інтерактивні лекції та семінари, навчання навичкам толерантного спілкування, конструктивної конфронтації, ненасильницької комунікації
- рольові ігри з моделюванням типових ситуацій, аналіз конкретних кейсів службової поведінки;
- тренінги з розвитку емоційного інтелекту та стресостійкості;
- групові дискусії з розбором етичних дилем, з метою формування внутрішніх етичних бар'єрів;
- наставництво та передача позитивного професійного досвіду.

Застосування інтерактивних методів сприяє не лише засвоєнню норм, а й формує внутрішню мотивацію їх дотримуватися, що є основою професійної культури поліцейського.

Значення професійно-етичного навчання

Професійно-етичне навчання виконує як профілактичну, так і розвивальну функцію: воно знижує ризик виникнення корупційних проявів, конфліктів із громадянами та колегами, а також підвищує моральну стійкість працівників поліції. Дослідження показують, що системна етична підготовка прямо корелює з рівнем довіри суспільства до правоохоронних органів.

Таким чином, професійно-етичне навчання має бути невід'ємною частиною всієї системи підготовки та підвищення кваліфікації поліцейських, забезпечуючи формування цілісної професійної ідентичності, яка базується на етичних стандартах і повазі до прав людини.

8. **Соціально-реабілітаційний напрям.**

• **Організація груп взаємопідтримки**, «де-брифінгів» після складних ситуацій (затримань, розслідувань, смертей).

• **Залучення родини до просвітницьких заходів** щодо профілактики вигорання та конфліктів у сім'ї.

• **Стимулювання особистісного зростання** хобі, спорт, волонтерство, участь у громадських ініціативах.

Таким чином, профілактика професійної деформації повинна бути інтегрованою частиною кадрової політики МВС України. Лише поєднання організаційних рішень, психологічної підтримки, навчання й зміцнення моральних орієнтацій дозволить зберегти особистісну цілісність працівника поліції та запобігти девіантній поведінці. Ключовою є своєчасність: профілактика має випереджати формування деформації, а не лише реагувати на її наслідки.

Приклади профілактики професійної деформації в українській практиці

1. Програма «Психологічне благополуччя поліцейського» (МВС, з 2019 р.).

• у рамках програми в обласних управліннях Національної поліції створено центри психологічного забезпечення;

• здійснюються щорічні стрес-тести для оперативного складу;

• впроваджено практику «психологічного дебрифінгу» після критичних інцидентів.

2. Проєкт «Служба підтримки поліцейських» (Police Stabilization Project — PSP).

• розроблений спільно з міжнародними партнерами (Канада, ЄС);

• створено мережу офіцерів-дорадників (peer-support), які проходять підготовку з надання первинної психологічної допомоги;

• здійснюються групові заняття з технік саморегуляції, розв'язання внутрішніх конфліктів.

3. Використання тренінгових модулів у межах Академії патрульної поліції.

• Тренінги з емоційної компетентності, управління гнівом, антикризової поведінки.

• Заняття з моделювання стресових ситуацій із подальшим психологічним розбором.

ТРЕНІНГОВА ПРОГРАМА: «Профілактика професійної деформації у працівників поліції»

Тривалість: 2 дні (16 академічних годин).

Цільова аудиторія: працівники патрульної, слідчої, оперативної служб; командний склад.

Форма проведення: очна, інтерактивна, з використанням рольових ігор, тестування, групової роботи

1. МЕТА ПРОГРАМИ;

• Підвищити рівень обізнаності поліцейських щодо природи професійної деформації.

• Сформувати навички самодіагностики, психологічного самозахисту та емоційної саморегуляції.

• Знизити ризик розвитку деформаційних проявів через групову рефлексію та тренінгову взаємодію.

2. СТРУКТУРА ТРЕНІНГУ.

День 1

№	Тема	Зміст	Форми роботи	Час
1	2	3	4	5
1	Вступ. Ознайомлення	Мета, правила групи, очікування учасників	Інтерактив, вправа «Метафоричні картки»	1 год
2	Професійна деформація: поняття, причини, наслідки	Теорія + груповий мозковий штурм. Вправа «Темна й світла сторона професії»	Міні-лекція, групова робота	2 год

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
3	Ознаки професійної деформації	Психологічні, етичні, комунікативні прояви. Самотестування.	Тест MBI (вигорання), інтерпретація	1,5 год
4	Вправа «Я в професії»	Виявлення професійної ідентичності, рефлексія змін	Індивідуальна робота, малюнкова проєкція	1,5 год

День 2

№	Тема	Зміст	Форми роботи	Час
1	Емоційне вигорання: як його розпізнати та запобігти	Ознаки, етапи вигорання, як з ним працювати	Рольова гра «Складний робочий день»	2 год
2	Емоційна саморегуляція	Техніки: дихальні вправи, м'язова релаксація, майндфулнес	Практика, робота в парах	1,5 год
3	Комунікативна гігієна	Як не «переносити» напругу на близьких / колег, профілактика цинізму	Вправа «Зворотний зв'язок», ситуаційне моделювання	1,5 год
4	Ресурси професійного відновлення	Джерела відновлення: хобі, спорт, гумор, підтримка	Створення «Карти ресурсів», підсумкова дискусія	2 год

3. МЕТОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ:

- Психодіагностика:
— Maslach Burnout Inventory (MBI);
— тест на професійну лояльність.
- Інтерактивні методики:
— групові дискусії;
— мозкові штурми;

— проєктивні техніки («Дерево професійного зростання», «Я і моя форма»).

• Релаксаційні техніки:

— дихання «4–7–8»;

— прогресивна м'язова релаксація;

— візуалізація.

4. ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ.

• До- і післятренінгове анкетування (рівень знань, емоційний стан).

• Усна рефлексія групи наприкінці 2-го дня.

• Індивідуальні плани дій з профілактики вигорання (домашнє завдання).

5. НЕОБХІДНІ РЕСУРСИ:

• Фліпчарти, маркери, метафоричні асоціативні картки.

• Приміщення з можливістю трансформації (для руханок / технік релаксації).

• Психолог-тренер з досвідом у сфері правоохоронної діяльності.

Комплект практичних кейсів з теми «Основні напрями профілактики та подолання професійної деформації поліцейського», який можна використати для обговорення, аналізу та рефлексії під час навчальних занять із курсантами чи діючими працівниками.

Кейс 1: «Звична байдужість»

Ситуація; Інспектор патрульної поліції Андрій працює вже 6 років. За останні кілька місяців колеги почали помічати, що він перестав емоційно реагувати на події, зокрема: не виявляє співчуття до постраждалих, іронізує в ситуаціях домашнього насильства, а іноді — дозволяє собі цинічні коментарі в присутності громадян. Керівництво зазначає, що скарг на нього немає, показники — високі. Проте атмосфера в підрозділі погіршується.

Завдання для учасників:

• Визначте, які форми професійної деформації проявляються у поведінці Андрія.

- Що могло стати причиною таких змін у його поведінці?
- Які заходи могли б упередити розвиток такої ситуації?
- Які методи підтримки доцільно застосувати зараз?

Кейс 2: «На межі зриву»

Ситуація: Молода дільнична офіцерка поліції Ірина після року служби почала скаржитися на безсоння, роздратованість, головні болі. Вона емоційно вигоріла: часто плаче, уникає контакту з колегами, втратила інтерес до служби. У розмові з психологом зізнається, що відчуває «втому від людей», хоче звільнитися, хоча ще пів року тому була дуже вмотивованою.

Завдання для учасників:

- Як проявляється емоційне вигорання в цьому кейсі?
- Які сигнали ігнорувало керівництво?
- Яку індивідуальну та групову підтримку можна надати Ірині?
- Запропонуйте тренінгові або психоедукаційні заходи, які допоможуть попередити подібне.

Кейс 3: «Моя правда»

Ситуація: Старший оперативник кримінальної поліції Дмитро часто каже: «Я знаю, як влаштований світ. Усі злочинці однакові, і чесність не працює». Він почав перекручувати факти в рапортах, підганяючи їх під свою версію. Водночас виправдовує свої дії словами: «Інакше нічого не досягнеш». Молодші колеги почали наслідувати його дії.

Завдання для учасників:

- У чому полягає етична деформація Дмитра?
- Як впливають його погляди на професійну культуру підрозділу?
- Які управлінські та психологічні заходи варто застосувати?
- Яким чином можна профілактично впливати на формування цінностей нових працівників?

Кейс 4: «Все для служби — нічого для себе»

Ситуація: Олександр працює інструктором з фізпідготовки в спецпідрозділі поліції. Увесь час він присвячує службі.

На відпочинок, особисте життя, друзів — у нього немає часу. В його лексиконі переважають службові команди. Останнім часом з'явилися проблеми зі здоров'ям, він став жорстким і холодним навіть у побуті.

Завдання для учасників:

- Опишіть прояви гіперідентифікації з професійною роллю.
- Які ризики пов'язані з такою позицією?
- Як баланс між особистим і професійним життям впливає на психологічну стійкість?
- Що може допомогти Олександру відновити особистісну рівновагу?

Кейс 5: «Я не можу більше слухати»

Ситуація. Інспекторка по роботі з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, Наталя почала уникати виїздів на виклики щодо домашнього насильства. Вона стверджує, що «всі ці історії однакові, і все одно ніхто не зміниться». Колеги помітили в неї виснаження, зниження емпатії, відчуженість.

Завдання для учасників:

- Як у Наталі проявляється вторинна травматизація?
- У чому різниця між вигоранням і професійною деформацією в цьому випадку?
- Які профілактичні стратегії ви б запропонували для таких фахівців?
- Яку роль має грати супервізія, психологічний дебрифінг у цій ситуації?

Рекомендації щодо використання кейсів на заняттях

- **Форма роботи**: групова дискусія, рольова гра, метод «Шість капелюхів мислення», SWOT-аналіз ситуацій.
- **Очікувані результати**: розвиток критичного мислення, формування навичок етичного аналізу, виявлення ресурсів самопідтримки, усвідомлення механізмів деформації.
- **Час на опрацювання кожного кейсу**: 30–40 хв.

Висновки

Професійна деформація поліцейського — це комплексне соціально-психологічне явище, яке є наслідком сукупної дії соціальних, організаційних і психологічних чинників. Основні ризики формуються вже на початку професійного становлення та посилюються в умовах хронічного стресу й недостатньої етичної підтримки.

Відтак, професійна деформація є серйозним викликом у системі правоохоронної діяльності, оскільки вона безпосередньо впливає на ефективність служби, моральний клімат у підрозділах, а також на правомірність дій працівників поліції. Її попередження потребує системної психологічної роботи, контролю з боку керівництва, а також формування етичної культури в органах поліції.

Усвідомлення причин деформації є першою передумовою її профілактики, що вимагає системного підходу з боку МВС, керівників Національної поліції України та самих поліцейських. Успішна профілактика передбачає як індивідуальну роботу з поліцейськими, так і системні зміни в організації їхньої служби. Досвід українських правоохоронних органів засвідчує ефективність запровадження психологічної підтримки, формування етичної культури та забезпечення здорового мікроклімату в колективі.

Завдання для самостійної роботи

І Рівень

1. Дайте визначення понять:

- соціальний конфлікт;
- професійна деформація;
- деескалація;
- емоційне вигорання;
- внутрішній імператив службового обов'язку.

2. Складіть таблицю «Типи соціальних конфліктів у поліцейській діяльності», включивши коротку характеристику кожного типу.

3. Підготуйте конспективний аналіз причин, що найчастіше призводять до конфліктів між поліцейськими та громадянами.

4. Наведіть приклади ситуацій, у яких можуть проявлятися різні види професійної деформації (авторитарність, ригідність, надконтроль, знеособлення, цинізм тощо).

5. Дайте відповідь на запитання: Чому конфлікт у діяльності поліції є одночасно і ризиком, і інструментом розвитку для працівника?

ІІ Рівень

1. Проаналізуйте одну з реальних або змодельованих ситуацій, у якій поліцейський опинився стороною конфлікту. Вкажіть:

- причини конфлікту;
- дії поліцейського;
- помилки та етичні ризики;
- оптимальну модель поведінки відповідно до деонтологічних норм.

2. Підготуйте схему «Механізм розвитку професійної деформації», зазначивши соціальні, психологічні та організаційні фактори її формування.

3. Порівняйте два різні методи врегулювання конфліктів (наприклад, переговори та фізичне припинення правопорушення). Підготуйте висновок: в яких ситуаціях і чому один метод може бути ефективнішим за інший.

4. Виконайте аналіз результатів опитування (справжнього або змодельованого) серед працівників поліції, спрямованого на виявлення проявів професійної деформації. Сформулюйте висновки та пропозиції щодо профілактики негативних змін.

5. Складіть алгоритм дій поліцейського в складній комунікативній ситуації, спрямований на запобігання ескалації конфлікту та дотримання етичних стандартів.

ІІІ Рівень

1. Підготуйте міні-есе (1–1,5 стор.) на тему: «Професійна деформація як виклик етичній культурі працівника поліції».

2. Розробіть модель тренінгового заняття для курсантів або особового складу на тему: «Профілактика професійної деформації та розвиток стресостійкості». Обов'язково включіть:

- мету;
- етапи заняття;
- вправи;
- очікувані результати.

3. Створіть «Кейс-пакет» із трьох конфліктних ситуацій, характерних для діяльності поліції. Для кожного кейсу визначте:

- етичну дилему;
- ризики порушення прав людини;
- оптимальний спосіб вирішення.

4. Розробіть власну програму індивідуальної профілактики професійної деформації, що включає:

- психологічні методи саморегуляції;
- прийоми зниження стресу;
- етичні принципи, які Ви берете за основу;
- механізми особистої рефлексії.

5. Підготуйте рефлексивний звіт (2–3 стор.) на тему: «Як поліцейський може зберігати етичну стійкість у тривалих і високостресових умовах?» Використайте міжнародні стандарти, українське законодавство та власні міркування.

Самоконтроль

І. Дайте відповідь на тестові завдання

1. Соціальний конфлікт — це:

a) Раптовий емоційний спалах працівника поліції;
b) Будь-яке зіткнення інтересів між людьми чи групами;
c) Ситуативне порушення дисципліни;
d) Фізичне протистояння під час правопорушення.

2. Яка з наведених ознак є характерною для професійної деформації поліцейського?

a) підвищення емоційної чутливості;
b) зростання емпатії;
c) розвиток авторитарності та цинізму;
d) прагнення до інновацій.

3. Емоційне вигорання — це:

a) стан фізичного перенавантаження;
b) тривале емоційне виснаження, спричинене професійним стресом;
c) навмисне ухилення від обов'язків;
d) реакція на короткочасний конфлікт.

4. Який метод врегулювання конфліктів належить до комунікативних?

a) адміністративне затримання;
b) переговори та активне слухання;
c) застосування фізичного примусу;
d) огляд місця події.

5. Що є однією з основних причин виникнення професійної деформації?

a) надмірний відпочинок;
b) відсутність владних повноважень;
c) тривала дія стресових факторів;
d) наявність кар'єрного зростання.

6. Який із перелічених термінів означає процес зниження напруги у конфліктній ситуації?

a) ескалація;
b) деескалація;
c) мотивація;
d) інтервенція.

7. До якого виду конфліктів належить суперечка між двома працівниками поліції?

a) міжгруповий конфлікт;
b) міжособистісний конфлікт;
c) внутрішньоособистісний конфлікт;
d) інституційний конфлікт.

8. Який із наведених способів НЕ належить до методів профілактики професійної деформації?

a) стрес-менеджмент;
b) підвищення рівня самоконтролю;
c) ротація кадрів;
d) ігнорування власного емоційного стану.

9. Першим кроком поліцейського в конфліктній ситуації має бути:

a) негайне застосування сили;
b) визначення причин і характеру конфлікту;
c) ігнорування сторін конфлікту;
d) використання спецзасобів.

10. Який елемент найтісніше пов'язаний із внутрішнім імперативом службового обов'язку поліцейського?

a) власні емоційні уподобання;
b) професійні цінності та моральна відповідальність;
c) амбіції кар'єрного зростання;
d) особисті конфлікти.

II. Питання для самоконтролю

1. Що таке соціальний конфлікт і які його ключові структурні елементи?
2. Які види соціальних конфліктів найчастіше зустрічаються в діяльності поліції?
3. Які основні причини виникнення конфліктів між поліцейськими та громадянами?
4. У чому полягає специфіка конфліктів «поліція — суспільство»?
5. Які стадії (етапи) розвитку соціального конфлікту можна виділити?
6. Що таке ескалація конфлікту і які чинники її спричиняють?
7. Які моделі поведінки сторін у конфлікті ви знаєте?
8. Як визначається поняття професійної деформації працівника поліції?

9. Які основні форми професійної деформації проявляються у службовій діяльності?

10. У чому полягає небезпека емоційного вигорання для поліцейського?

11. Які психологічні та організаційні фактори сприяють виникненню професійної деформації?

12. Як професійна деформація впливає на взаємини поліцейського з громадянами?

13. Які міжнародні стандарти поведінки правоохоронців спрямовані на запобігання професійним деформаціям?

14. Які методи деескалації конфлікту може застосовувати поліцейський у практичній діяльності?

15. Що включає в себе система профілактики професійної деформації на рівні особистості?

16. Які організаційні заходи можуть зменшити ризики професійної деформації в підрозділах поліції?

17. У чому полягає роль службової етики у подоланні негативних наслідків деформації?

18. Чому внутрішній імператив службового обов'язку є важливим інструментом у запобіганні деформації?

19. Як практикувати рефлексію у професійній діяльності поліцейського?

20. Які навички необхідні працівникові поліції для ефективного розв'язання соціальних конфліктів?

Рекомендовані джерела до теми

1. Донцов А. І. Соціальна психологія конфлікту: теорія і практика. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 368 с.

2. Зіммель Г. Соціологія: дослідження форм Vergesellschaftung (Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung). Вид. : Дункер & Гумблот, Берлін, 1923 (перевидання). С. 284–382.

3. Карабін Т. П. Психологія поліцейської діяльності: теорія і практика. Київ : Видавничий дім «Академія», 2020. 256 с.

4. Соболь В. І. Управління ризиками в діяльності поліції: теоретичні засади та практичні підходи. Київ : Видавництво «Право», 2021. 120 с.

5. Методичні рекомендації з управління ризиками в діяльності поліцейського / за ред. В. І. Соболя ; Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2022. 48 с.

6. Донцов О. В. Психологічні особливості професійної деформації поліцейських. *Вісник Національної академії внутрішніх справ України.* 2019. Вип. 3 (56). С. 78–85.

7. Донцов О. В. Психологічні аспекти професійної деформації поліцейських. *Вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2020. Вип. 4 (60). С. 45–53.

8. Семикіна М. В. Професійна деформація поліцейського: ознаки, причини та заходи профілактики. *Вісник психології і права*. 2019. № 1. С. 60–67.

9. Швець Д. В., Кісіль З. Р. Професійна деформація співробітників Національної поліції України: юридико-психологічний вимір. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 3. С. 301–305.

10. Кудерміна О. І., Захаренко Л. М., Мацібора Д. В. Попередження професійної деформації поліцейського в умовах стресових ситуацій: методичні рекомендації / за заг. ред. О. І. Мотляха. Київ : Нац. академія внутрішніх справ, 2021. 68 с.

11. Ярещенко О. В., Нестеренко М. О. Причини професійної деформації співробітників поліції: соціально-психологічний аспект. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2018. № 31. С. 204–210.

12. Мітченко К. В. Професійно-психологічна підготовка поліцейських : практикум. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 68 с.

13. Шевченко Н. В. Психологічний супровід професійної діяльності працівників правоохоронних органів : навч. посіб. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2019. 128 с.

14. Петрунько О. В. Психологічні чинники професійної деформації в правоохоронній діяльності. Харків : ХНУВС, 2020. 192 с.

15. Гречанюк С. О. Професійна етика працівників поліції : навч. посіб. Київ : НАВС, 2021. 128 с.

16. Шинкарук В. І. Етична культура працівників правоохоронних органів : монографія. Київ : НАВС, 2022. 152 с.

17. Волощук І. П. Психологічне забезпечення діяльності Національної поліції України. Київ : НАВС, 2021. 156 с.

18. Маслач К. Професійне вигорання. Харків : Ранок, 2020. 224 с.

19. Гречанюк П. С. Професійна деформація особистості в умовах правоохоронної діяльності. *Вісник психології і права*. 2021. № 2. С. 45–53.

Навчальне видання

ПОЛІЦЕЙСЬКА ДЕОНТОЛОГІЯ

Навчально-методичний посібник

Верстка *В. Грицик*

Технічний редактор *О. Гринюк*

ГЕЛЬВЕТИКА
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ

WWW.HELVETICA.UA

Підписано до друку 08.08.2025 р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Warnock Pro. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 13,71. Наклад 300.
Замовлення № 1125-260.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня — Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.